MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

ROBERTA GRUŠYTĖ
(ŠVIETIMO IR MOKSLO POLITIKOS IR VADYBOS STUDIJŲ PROGRAMA)

AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO MODELIŲ ĮTAKOS STUDIJŲ KOKYBEI VERTINIMAS EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė – Dr. Nadežda Kučaidze

Vilnius, 2022 m.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS 3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS 4
PRIEDAI 5
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS 6
ĮVADAS 7
1. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO IR STUDIJŲ KOKYBĖS TEORINIAI ASPEKTAI .. 12
1.1. Aukštojo mokslo studijų finansavimo šaltiniai ir metodai 12
1.2. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modeliai: jų rūšys ir savybės 24
1.3. Aukštojo mokslo studijų kokybės teoriniai aspektai ir užtikrinimo metodai 30
2. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO MODELIŲ ĮTAKOS STUDIJŲ KOKYBEI VERTINIMO METODIKA 39
2.1. Konceptualaus AMS finansavimo modelio įtakos studijų kokybei vertinimo modelio sukūrimas 40
2.2 Aukštojo mokslo studijų finansavimo ir įtakos studijų kokybei metodologija 48
3. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO MODELIŲ ĮTAKOS STUDIJŲ KOKYBEI EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE VERTINIMAS 51
3.1. Aukštojo mokslo studijų finansavimo pasidalijimas tarp viešojo ir privataus sektorių Europos Sąjungos valstybėse 51
3.2. Europos Sąjungos valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal studijų įmokas ir gaunamą finansinę paramą palyginimas 61
3.3. Europos Sąjungos valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal AMS įmokos ir AMS finansinės paramos dydžius palyginimas 70
3.4. Europos Sąjungos valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą įtakos AMS kokybei vertinimas 80
IŠVADOS 90
REKOMENDACIJOS 92
LITERATŪROS SĄRAŠAS 94
PRIEDAI 100
ANOTACIJA 111
ANNOTATION 112
SANTRAUKA 113
SUMMARY 114

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Aukštojo mokslo studijų valstybinio finansavimo formos ir metodai 6
2 lentelė. Aukštojo mokslo studijų nemokestinio finansavimo formos ir metodai 8
3 lentelė. Aukštojo mokslo studijų finansavimo metodų palyginimas 9
4 lentelė. AMS studijų finansavimo metodai, sąlygojantys studijų kokybę 12
5 lentelė. Aukštojo mokslo studijų kokybės koncepcijos 15
6 lentelė. Aukštojo mokslo studijų kokybės vertinimo metodikos, kriterijai ir rodikliai 25
7 lentelė. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodai, jų privalumai ir trūkumai 34
8 lentelė. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo rodikliai 51
9 lentelė. ES valstybių pasiskirstymas pagal AMS finansavimo modelius 65
10 lentelė. ES valstybių analizė pagal AMS finansavimo modelių grupes ir AMS finansavimo kriterijus 77
11 lentelė. Išorinės kokybės užtikrinimo sistemos kūrimo etapai ES valstybėse 2020 m. 85
12 lentelė. ES valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą įtakos AMS kokybei analizė 98

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Darbo problema ir objektas 7
2 pav. Magistro baigiamojo darbo loginė struktūra 8
3 pav. Pagrindiniai aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai 9
4 pav. Praktikoje taikomi rezultatų rodikliai 15
5 pav. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių klasifikacija 18
6 pav. Biurokratinis aukštojo mokslo finansavimo modelis 19
7 pav. Kolegialus aukštojo mokslo finansavimo modelis 21
8 pav. Rinkos aukštojo mokslo finansavimo modelis 24
9 pav. Valstybės ir aukštosios mokyklos santykiai taikant skirtingus aukštojo mokslo finansavimo modelius .. 25
10 pav. Kokybės aukštajame moksle teorinis modelis 30
11 pav. Pagrindinės AMS kokybe suinteresuotos šalys 44
12 pav. Konceptualus aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo modelis 44
13 pav. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei 45
vertinimo etapai 46
14 pav. Galimi pajamų ir finansavimo šaltiniai 47
15 pav. Valstybės ekonominė nauda, gaunama per investicijas į aukštąjį mokslą 49
16 pav. BVP vienam gyventojui ES valstybėse 50
17 pav. Viešojo sektoriaus išlaidos švietimui 51
18 pav. Valstybės išlaidos aukštajam mokslui ES valstybėse 52
19 pav. Lėšos, tenkančios vienam studentui ir jų pokytis 54
20 pav. Metinės išlaidos vienam AM studentui 56
21 pav. Gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis 58
22 pav. ES valstybėse narėse taikoma įmokų už aukštąjį mokslą politika 60
23 pav. Įmokų už AMS politika tarptautinių studentų atžvilgiu 61
24 pav. ES valstybės pagal procentinę dalį studentų, gavusių paramą 2020/2021metais 65
25 pav. EU valstybės pagal negrąžintiną finansinę paramą gavusių studentų dalį 2020/2021 metais 74
26 pav. ES valstybės pagal studentų, mokėjusių studijų įmokas, procentinę dalį 2020/2021metais 78
27 pav. EU valstybės pagal mokančių įmokas už aukštojo mokslo studijas procentinę dalį 2020/2021 metais .. 78
28 pav. ES valstybių grupės pagal studentų mokančių AMS įmokas ir gaunančių grantus proc. dalis 85
29 pav. Dažniausi įmokų už AMS dydžiai ES valstybėse 86
30 pav. ES valstybių procentinė dalis pagal AMS įmokų dydžius 87
31 pav. Viešosios AMS finansinės paramos rūšys ES valstybėse 2020-2021 m. 87
32 pav. Pagrindinės grantų rūšys ES 89
33 pav. Dažniausi universalių ir poreikiais grįstų grantų dydžiai 90
34 pav. Procentinė dalis studentų, ėmusių valstybines paskolas AMS 90
35 pav. 25–64 metų amžiaus žmonių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis ES valstybėse 2010-2020 m. 91
36 pav. Absolventų įsidarbinimo lygis po AMS baigimo (per 1-3 m.) 91
37 pav. Svarstančių nutraukti AMS procentinė dalis ES valstybėse 2021 m. 92

PRIEDAI

1 priedas. ES valstybės pagal procentinę dalį studentų, gavusių paramą 2020/2021metais 101
2 priedas. ES valstybės pagal studentų, mokėjusių studijų įmokas, procentinę dalį 2020/2021metais 102
3 priedas. Studijų įmokų lyginamoji analizė ES valstybėse 103
4 priedas. Finansinės paramos rūšių, taikomų Europos Sąjungos šalyse lyginamoji analizė 106

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

AM – aukštasis mokslas

AMS – aukštojo mokslo studijos

AMI – aukštojo mokslo institucija

ES – Europos Sąjunga

EURYDICE – Europos švietimo informacinis tinklas

EUROSTAT - Europos Bendrijos statistikos tarnyba

ESG - Kokybės užtikrinimo Europos aukštojo mokslo erdvėje standartai ir gairės

ĮVADAS

Temos aktualumas. Aukštojo mokslo finansavimas ir jo optimizavimas pastaraisiais metais yra tapęs vienu svarbiausių Europos švietimo politikos klausimų. Aktualiausiais klausimais lieka bandymas išsiaiškinti ar aukštojo mokslo sistemai pakanka turimų lėšų ir kas dar svarbiau - ar sugebama jomis kokybiškai pasinaudoti, kad akademinė bendruomenė, bei visa visuomenė gautų didžiausią naudą. Kartu – ar valstybė ir aukštojo mokslo institucijos yra suinteresuotos studijų kokybės užtikrinimu ir kokiais būdais to yra siekiama.

Aukštajam mokslui tampant vis labiau masišku reiškiniu, o išsilavinimo reikšmei neprarandant savo svarbos, reikalinga nuolat ieškoti naujų, akademinei bendruomenei patrauklių bei studijų kokybę garantuojančių, studijų finansavimo metodų. Valstybė, siekdama skatinti ekonomikos augimą bei užtikrinti išsilavinusios ir nuolat besimokančios visuomenės vystymąsi, turi siekti užtikrinti aukštojo mokslo studijų kokybę. Todėl tampa svarbu išanalizuoti kokie aukštojo mokslo finansavimo metodai yra taikomi, bei kokie modeliai egzistuoja Europos Sąjungos valstybėse bei kaip tai lemia aukštojo mokslo studijų kokybę.

Darbas galėtų būti aktualus valstybėms politikams, siekiant priimti efektyvius sprendimus, lemiančius aukštojo mokslo finansavimo ir studijų kokybės aspektus. Aukštosioms mokykloms, kurios susipažindamos su gerosiomis Europos Sąjungos šalių patirtimis vystant aukštąjį mokslą gali veikti valstybės švietimo politiką, siekdamos aukštesnės studijų kokybės. Aukštųjų mokyklų studentams – nes jie pirmieji pajaučia aukštojo mokslo finansavimo pasekmes jų studijų metu, bei tolimesnėje karjeroje, pradedant dalyvauti darbo rinkoje.

Mokslinė problematika ir problemos ištyrimo lygis. Visuotinai suvokiant aukštojo mokslo studijų reikšmę bei svarbą kiekvienos valstybės ekonomikai ir vystymuisi, aukštojo mokslo studijų kokybė ir jos užtikrinimas yra tapę valstybių prerogatyva. Nors visų valstybių siekis yra didinti studijų kokybę, tačiau visuotinai taikomų kokybės užtikrinimo sistemų per finansavimo formas ir metodus nėra, o patys studijų finansavimo modeliai taikomi ES valstybėse - skiriasi. Vienose valstybėse aukštojo mokslo studijos yra nemokamos, o kitose – visi studijuojantys moka už aukštąjį mokslą. Skiriasi ir požiūris į finansinę paramą studijoms, kur vienose valstybėse studentai gauna didelius grantus, o kitose – valstybės studijų parama labai maža. Tokia situacija, kuomet turint tikslą didinti studijų kokybę Europos Sąjungos šalyse yra taikomi skirtingi finansavimo šaltiniai ir metodai, kelia klausimą dėl pačių finansavimo modelių poveikio studijų kokybei.

Aukštojo mokslo studijų finansavimo modeliai bei juos sudarantys komponentai, kaip kad aukštojo mokslo studijų finanasavimo šaltiniai, metodai ir kt., yra plačiai analizuojami Lietuvos ir užsienio mokslininkų bei tyrėjų. Kučaidze N. (2020), Clausen, T. (2020), Ivanova N., Kuznetsova T., Khoma I. (2019), Miseliūnaitė B., Vaidelytė E. (2018), Gasiūnaitė – Binkienė M. (2018), Želvys A. (2013), Babravičius J., Dzemyda I. (2012), Pūraitė A. (2011), Čekanavičius L., Miliauskas G., Grebliauskas A. (2008), Salmi J., Hauptman A.H. (2006) savo darbuose analizuoja aukštojo mokslo studijų finansavimo šaltinius, aukštojo mokslo studijų finansavimo metodus ir modelius, apžvelgia jų privalumus ir trūkumus, vertina finansavimo modelių, finansavimo metodų ir šaltinių probleminius aspektus. Miseliūnaitė B. ir Vaidelytė E. (2018) savo straipsnyje pabrėžia, jog „dauguma

šiuolaikinių aukštojo mokslo politikų pasaulyje balansuoja tarp dviejų ideologiškai skirtingų polių – neoliberelaus, rinka grindžiamo, globaliai orientuoto modelio ir valstybės stipriai reguliuojamo, lokalaus, į vietos rinką orientuoto centralizuoto modelio“. Lietuvos aukštojo mokslo studijų finansavimo aspektus nagrinėja Želvys A. (2013) atkreipdamas dėmesį tai, jog *studento krepšelio*, kaip vieno iš aukštojo mokslo studijų finansavimo metodų, pasirinkimas ir taikymas šalyje buvo palankus populiarioms studijoms, tačiau turėjo neigiamą poveikį renkantis reikalingas, tačiau nepopuliarias studijas, tolesnei regioninių ir specializuotų aukštųjų mokyklų plėtrai.

Aukštojo mokslo studijų kokybės samprata mokslininkų yra nagrinėjama įvairiai, pripažįstant, jog šis reiškinys yra nevienareikšmiškas ir mokslinėje literatūroje nėra vieningai priimamos aukštojo mokslo studijų kokybės koncepcijos. Probleminius aukštojo mokslo studijų kokybės klausimus nagrinėja Cadena S., García J.L., ir kt. (2018), Kontic L. (2014), Porter S.R. (2012), Chmieliauskas A., Liepuonis A., Venčkauskas R., Plankytė-Aidietienė K. (2012) ir kt. Dauguma autorių tirdami kokybę aukštajame moksle išskiria tokius pagrindinius kriterijus ir vertinimo rodiklius, kaip: įstaigos fiziniai aspektai, akademiniai studentų pasiekimai (ne tik studijų metu, tačiau ir baigus studijas), pasiekimai, nesusiję su akademine veikla, aukštojo mokslo institucijos darbuotojų kvalifikacija. Taip pat autorių atkreipiamas dėmesys į būtinybę užtikrinti aukštojo mokslo institucijų ryšį su kitomis aukštojo mokslo kokybe suinteresuotomis šalimis. Pabrėžiama svarba aukštosioms mokykloms bendradarbiauti su suinteresuotomis šalimis, taip patenkinant išorinio finansavimo poreikį, kaip galimą alternatyvą valstybinėms lėšoms (Gasiūnaitė-Binkienė M. (2018) ir kt.).

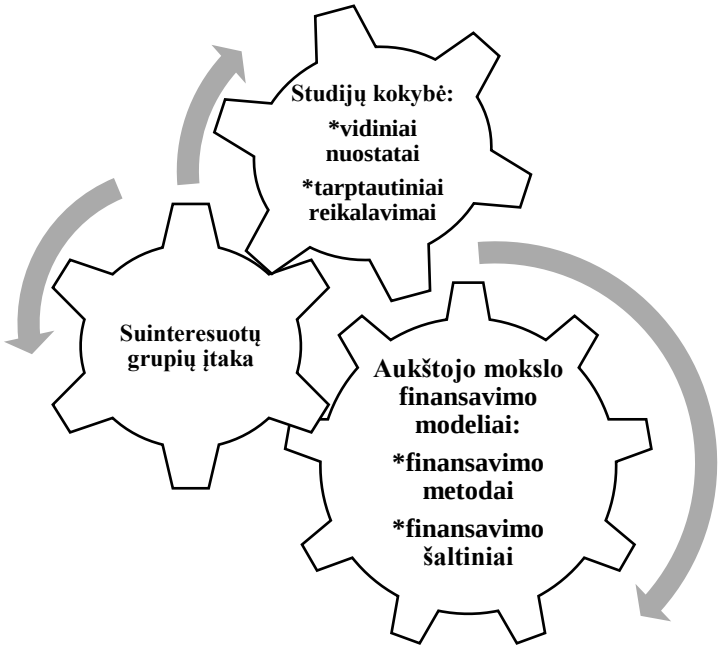
Aukštojo mokslo studijų finansavimo modeliai ir jų daroma įtaka aukštojo mokslo studijų kokybei mokslininkų yra vertinama skirtingai. Gaunami tyrimų rezultatai rodo, kad valstybės pasirinktas aukštojo mokslo studijų finansavimo modelis, bei modelio sudėtiniai komponentai, kaip kad studijų įmokos, grantai, studijų paskolos ir kt. daro įtaką studijų kokybei. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelio ir studijų kokybės ryšio nustatymui dėmesį skiria Facchini M., Triventi M.,Vergolini L. (2019), Beneitoa P., Bosc´aa J.A., Ferria J. (2018), Babravičius J., Dzemyda I. (2012) ,Trostel P.A. (2007) ir kt. savo tiriamajame darbe studijų kokybės rodikliu pasirenka studijas baigusių asmenų karjeros pasiekimo (būtent per piniginį aspektą) matavimą. Autorius laikosi nuomonės, jog būtina įvertinti fiskalinę naudą valstybei, susijusią su aukštojo mokslo studijomis, t.y. dažnu atveju aukštųjų mokyklų absolventai valstybės biudžetui sumokės daugiau mokesčių nei tie, kurie po vidurinės mokyklos baigimo nesirinks aukštojo mokslo studijų. Babravičius J. ir Dzemyda I. (2012) savo tyrime nagrinėja Naujosios viešosios vadybos į aukštojo mokslo studijas atneštų elementų, o ypatingai - *studijų vaučerio*, kaip aukštojo mokslo studijų finansavimo metodo, galimą įtaką aukštojo mokslo studijų kokybei.

Autoriai sutaria, jog atsižvelgiant į didėjančius ekonominius ir komercinius aukštojo mokslo interesus, aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo klausimas tampa vis svarbesniu – o tinkamo finansavimo modelio pasirinkimas galėtų tapti įrankiu, siekiant aukštesnės studijų ir mokslo kokybės. Pažymėtina, kad dauguma tyrimų atliekami nacionaliniu mastu, tačiau palyginamųjų tyrimų finansavimo modelių įtakos aukštojo mokslo

studijų kokybei visos Europos Sąjungos kontekste neatlikta. Kartu pažymėtina, jog mokslininkams dažniau skiriant didesnį dėmesį aukštojo mokslo studijų finansavimo ir studijų prieinamumo ryšiui tirti, darbų, skirtų apžvelgti valstybių aukštojo mokslo studijų finansavimo politikai ir jos įtakos studijų kokybei – stinga.

Darbo problema – kokie yra AMS finansavimo modeliai ir kokią įtaką jie daro studijų kokybei.

Darbo objektas - Aukštojo mokslo finansavimo modeliai ir jų įtaka studijų kokybei.

1 pav. Darbo problema ir objektas

Darbo tikslas – atlikus aukštojo mokslo finansavimo modelių analizę Europos Sąjungos valstybėse, atskleisti kokią įtaką valstybės pasirinktas aukštojo mokslo finansavimo modelis turi aukštojo mokslo studijų kokybei.

Tyrimo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra išanalizuoti aukštojo mokslo studijų finansavimo modelius, bei jų sudėtinius komponentus (metodus ir šaltinius), bei išskirti jų probleminius aspektus;
2. Atskleisti aukštojo mokslo studijų kokybės teorinius aspektus, studijų kokybės vertinimo kriterijus ir rodiklius;
3. Parengti aukštojo mokslo finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodiką;

4. Atlikti aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei Europos Sąjungos šalyse vertinimą.

Tyrimo metodai. Siekiant išanalizuoti aukštojo mokslo studijų finansavimo modelius, bei jų sudėtinius komponentus (metodus ir šaltinius), išskirti jų probleminius aspektus, bei atskleisti aukštojo mokslo studijų kokybės teorinius aspektus, studijų kokybės vertinimo kriterijus, aukštojo mokslo studijų finansavimo įtakos studijų prieinamumui vertinimo metodus buvo naudojamasi mokslinės literatūros analizės ir apibendrinimo metodais. Remiantis Erentaite R., ir Žukauskiene, R. (2011) metodai taikomi surenkant ankstesnių tyrėjų įžvalgas pasirinktos mokslinės problemos tema, išskiriant tam tikras sąsajas ir skirtumus tarp įvairių mokslininkų nuomonių, kartu - palyginamos tarpusavyje tyrėjų pagrindinės idėjos, išanalizuojami jų požiūriai į tą patį reiškinį bei taikomi mokslinių tyrimų metodai.

Konceptualaus aukštojo mokslo studijų finansavimo modelio įtakos studijų kokybei vertinimo modelis buvo kuriamas taikant modeliavimo metodą. Darbe šis metodas atliekamas pagal Tidikio R. (2003) „Socialinių mokslų tyrimų metodologiją“.

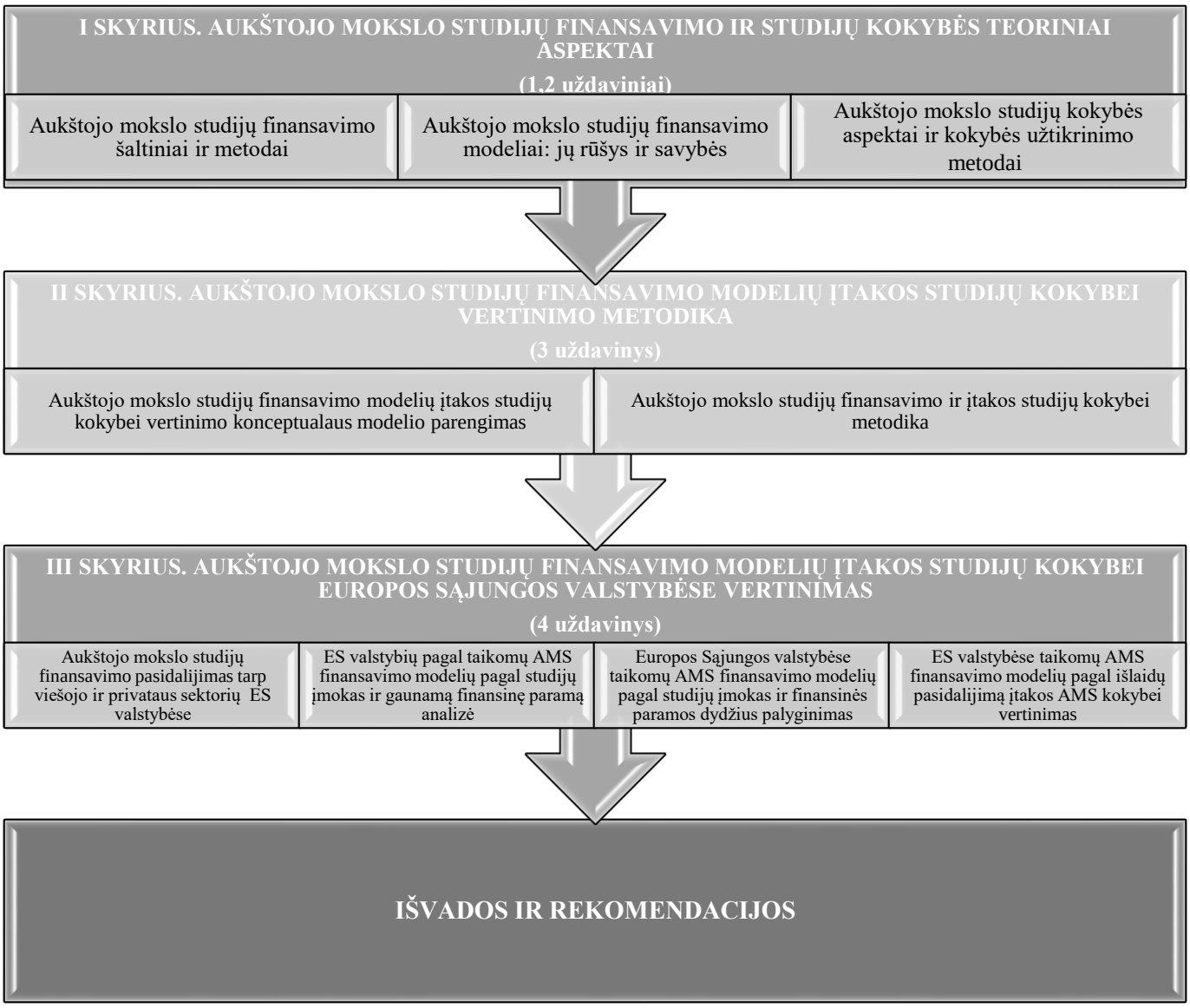
Teisės aktų analizės metodu darbe siekiama nustatyti sąsajas tarp nagrinėjamų valstybių – Europos Sąjungos valstybių – priimamų įstatymų, skirtų aukštojo mokslo finansavimui, požiūriu. Šis metodas darbe taikomas pagal Tidikio R. (2003) „Socialinių mokslų tyrimų metodologiją“.

Logografinis metodas – darbe šis metodas taikomas, remiantis Prakapo R. ir Butvilo T. (2011) mokslinio tiriamojo darbo logografika. Vaizdinių elementų (lentelių, diagramų ir pan.) pagalba bus stengiamasi susisteminti informaciją, vizualiai perteikti objektų sąsajas bei ryšius.

Analitinei darbo daliai atlikti taikomi empirinio tyrimo metodai. Siekiant įvertinti aukštojo mokslo studijų finansavimo įtaką studijų kokybei taikomi duomenų analizės metodai – lyginamoji ir sisteminė analizės. Šie metodai darbe taikomi pagal Tidikio R. (2003) „Socialinių mokslų tyrimų metodologiją“.

Tyrimo apribojimai. Tyrimas atliekamas visų 27 ES valstybių narių atžvilgiu, naudojant naujausius statistinių duomenų bazių pateikiamus duomenis, pažymint, jog informacijos prieinamumas yra nevienodas lyginant skirtingas valstybes. Eurydice pateikiamose ataskaitose apie AMS finansavimo apimtis bei dydžius ES valstybėse susidurta su situacija kuomet duomenys iš kai kurių valstybių yra neprieinami. Tokiu atveju buvo pasitelkti duomenys iš kitų oficialių nacionalinių statistikos šaltinių. Atsižvelgiant į duomenų prieinamumą, tyrimo laikotarpis apima keturis metus (2018-2021 m. laikotarpį). Tyrimo apribojimu taip pat tampa subjektyvus AMS kokybės vertinimo bei AMS finansavimo rodiklių pasirinkimas, bei sudėtingas, daugiamatis ir subjektyvus kokybės, kaip koncepcijos, suvokimas AM.

***Darbo struktūra*.** Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas ir trys pagrindinės dalys, kuriose siekiama įgyvendinti iškeltus darbo uždavinius. Pirmoje darbo dalyje pateikiama aukštojo mokslo finansavimo specifika, pristatomi aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai ir metodai, bei aukštojo mokslo finansavimo modelių klasifikavimo kriterijai, finansavimo modelių rūšys ir savybės. Taip pat pristatoma aukštojo mokslo studijų kokybės samprata ir kokybės aukštajame moksle vertinimo ir užtikrinimo metodai. Antroje dalyje parengiama aukštojo mokslo finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodika. Trečioje darbo dalyje atliekama aukštojo mokslo finansavimo modelių ES valstybėse lyginamoji analizė bei AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimas. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, anotacija ir darbo santrumpa lietuvių bei anglų kalbomis. Magistro baigiamojo darbo apimtis - 99 psl. (su priedais 114 psl.), naudotasi 92 literatūros šaltiniais. Magistro baigiamojo darbo loginė struktūra pateikta 2 pav.

2 pav. *Magistro baigiamojo darbo loginė struktūra*

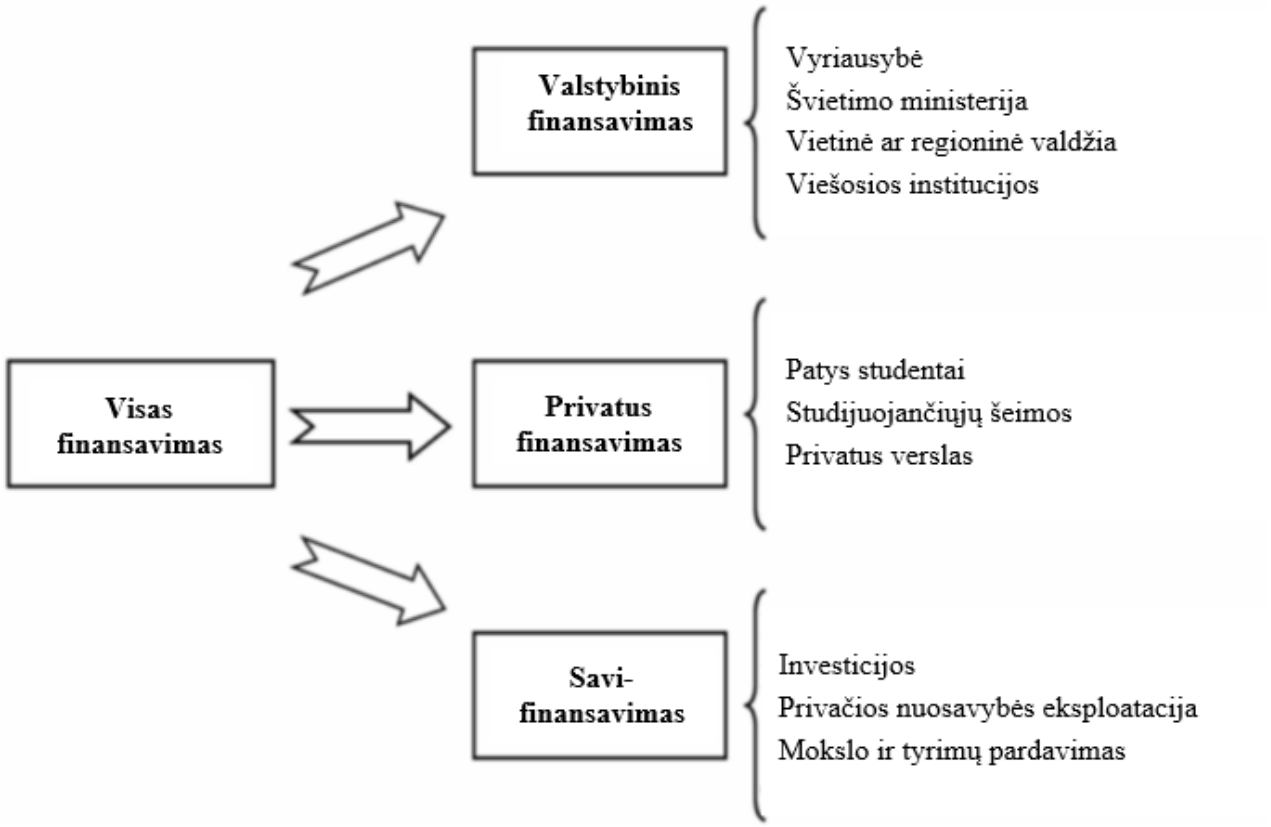
1. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO IR STUDIJŲ KOKYBĖS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1.Aukštojo mokslo studijų finansavimo šaltiniai ir metodai

Aukštajam mokslui įvairiais laikais buvo keliami aukšti visuomenės reikalavimai. Taip yra pirmiausia dėlto, kad platus aukštojo mokslo suvokimas visuomenės akyse pirmiausia neatskiriamas nuo asmenybės ugdymo – visuomenė pageidauja, jog žmogus, baigęs universitetą, taptų visaverčiu jos nariu ir mokėtų spręsti jam gyvenimo pateiktas problemas bei inicijuoti visuomenės gerovės plėtojimo ir tobulinimo procesą (Baranauskienė, Bukauskienė ir Valaikienė, 2011, p.16). Aukštajam mokslui tampant masišku, neišvengiamai susiduriama ir su studijų finansavimo problema. Didėjant studentų skaičiui valstybėms tampa vis sunkiau savarankiškai išspręsti problemas, susijusias su augančiomis aukštojo mokslo studijų išlaidomos. Labiausiai paplitęs atsakas į masinio aukštojo mokslo keliamus iššūkius pasaulyje – studijų finansavimo diversifikacija (Želvys, 2013, p. 10). Pripažįstama, jog masinio aukštojo mokslo studijos turėtų būti finansuojamos iš įvairių šaltinių. Tai siūloma daryti mažinant valstybės naštą, šiai, savo ruožtu privalant įvykdyti biudžeto įsipareigojimus ne tik švietimui, bet ir įvairioms kitoms valstybės sritims – sveikatos, krašto, socialinės apsaugos ir kt. Pasak Želvio R. (Želvys, 2013, p. 10) aukštojo mokslo studijų finansavimo pasidalinimas tarp atskirų grupių ne tik palengvintų valstybės naštą, tačiau ir įtrauktų darbdavius, įvairius paramos ir labdaros fondus, paskolas teikiančius bankus ir kitas suinteresuotas puses į studentų, būsimų rinkos dalyvių, rengimą.

Aukštajame moksle dalyvauja įvairios subjektų grupės, kurias sudaryti gali tiek privatūs juridiniai asmenys (privatūs universitetai, kolegijos), tiek viešieji juridiniai asmenys (valstybiniai universitetai, kolegijos) ir aukštojo mokslo įstaigų paslaugų gavėjai (patys studentai) (Kučaidze, 2020, p. 29). Kyla nemažai diskusijų apie tai, kodėl aukštojo mokslo studijų finansavimo procese turėtų dalyvauti visuomenė ir privačios naudos gavėjai. Čia kyla ir aukštojo mokslo kaip viešosios gėrybės apibrėžimo sunkumų. UNESCO dokumentuose pabrėžiama, kad švietimas visų pirma turi tarnauti žmogui ir jo gerovei, jis yra viešoji gėrybė bei pagrindinė žmogaus teisė (Želvys, Dukinytė, Vaitekaitis ir kt., 2020, p. 20). Yra sutinkama, jog vyriausybė turi mokėti už viešąsias gėrybes, teikiančias plačią visuomeninę naudą, todėl galėtų kilti abejonių dėlto, jog aukštojo mokslo finansavimo dalis būtų perkeliama privačiam sektoriui ir patiems studentams. Visgi aukštajam mokslui tampant masišku, valstybių biudžetas tampa nebepajėgus būti vieninteliu finansavimo šaltiniu. Tad sutinkant, jog aukštajam mokslui neabejotinai teikiant naudą visai visuomenei, bei darant įtaką ne tik rinkos dėsniams, bet ir visam socio-ekonominiam valstybės pajėgumui, reikalingas privataus sektoriaus bei bendruomenės įsitraukimas į aukštojo mokslo finansavimo sistemą. Galime sutikti, jog tvarios ir įtraukios aukštojo mokslo sistemos pagrindas – viešosios investicijos, tačiau norint palaikyti ar išplėsti kokybišką aukštojo mokslo sistemą, neabejotinai prireiks papildomo – privataus – finansavimo.

Aukštojo mokslo sistemoje finansuoti aukštojo mokslo studijas gali valstybė, studentai bei jų šeimos, privatus sektorius (įmonės ar kt.). Be šių finansavimo šaltinių yra ir kitų institucijų - tiek privačių, tiek valstybinių, taip pat – įvairūs specializuoti fondai, ne pelno siekiančios organizacijos, o taip pat - aukštosios mokyklos gali pačios save finansuoti ir būti savi-finansavimo šaltiniu (Barnabe, 2012, p. 1007). Apibendrinant, visą aukštojo mokslo studijų finansavimą galima suskirstyti į dvi dideles grupes - tai viešas ir privatus finansavimas, kartu išskiriant ir siauresnę šaką – kaip kad savi-finansavimas.

3 pav. Pagrindiniai aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai

Šaltinis: parengta autorės pagal Barnabe, F. 2012, p. 1007

Aukštojo mokslo finansavimo metodus įprasta skirstyti į du tipus: tai tiesiogiai institucijai skiriama ir netiesioginė parama (Salmi ir Hauptman, 2006, p. 7). Aukštosios mokyklos kaip juridiniai asmenys, teikiantys aukštojo mokslo studijų paslaugas, gali būti finansuojamos tiesiogiai iš valstybės biudžeto. Prie tiesioginių finansavimo metodų priskiriami sąmatinio finansavimo, rezultatais grįsto finansavimo, užsakomojo (sutartinio) finansavimo metodai, taip pat - subsidijų (dotacijų) skyrimas bei finansavimas taikant formule grįstą finansavimą (Kučaidze, 2020, p. 33). Netiesioginėms aukštojo mokslo finansavimo formoms tuo tarpu priskiriamos įvairios mokestinės lengvatos, kaip kad studijų stipendijos, studentams suteikiamos paskolos,

pragyvenimo išlaidoms padengti skirtos lėšos. Pirmuoju atveju – finansuojant tiesiogiai – finansuojama tiesiogiai aukštojo mokslo įstaigoms ar studentams (aukštojo mokslo subjektams) dažniausiai iš centrinio valstybės biudžeto. Nors didžioji dalis finansavimo daugelyje valstybių vykdomas tiesiogiai institucijoms, daugumoje šalių dalis finansavimo teikiama ne tiesiogiai, bet pasirenkant kitus finansavimo mechanizmus, kaip pavyzdžiui - taikant tam tikrų mokesčių lengvatas ar socialines išmokas (Salmi ir Hauptman, 2006, p. 19). Pažymėtina, jog valstybėse yra taikomi bei derinami skirtingi aukštojo mokslo studijų finansavimo metodai. Skirtingų finansavimo metodų taikymas dažniausiai turi būti orientuotas atsižvelgiant į keturias pagrindines veiklas – kokybę (*quality*), efektyvumą (*efficiency*), veiksmingumą (*effectiveness*) ir teisingumą (*equity*) (Jongbloed B., 2010, p. 17).

Valstybei siekiant didinti studijų kokybę aukštosiose mokyklose, tampa reikalinga atsižvelgti į metodus, kurie savo prigimtimi būtų labiau orientuoti į studijų kokybės didinimą. Tam, jog galėtume išskirti AM finansavimo metodus, kurie būtų labiau orientuoti į studijų kokybės siekį, reikalinga apžvelgti Europos Sajungoje taikomus AM finansavimo metodus.

1 lentelė Aukštojo mokslo studijų valstybinio finansavimo formos ir metodai

Aukštųjų mokyklų finansavimas		**Studentų studijų finansavimas**	
Tiesioginės finansavimo formos metodai	Netiesioginės finansavimo formos metodai	Tiesioginės finansavimo formos metodai	Netiesioginės finansavimo formos metodai
Sąmatinis	Mokestinės lengvatos	Švietimo vaučeriai	Mokestinės lengvatos
Rezultatais grįstas		Grantai	Kreditų garantijos
Užsakomasis		Studijų paskolos	Socialinės išmokos studento šeimai
Subsidijos (dotacijos)		Studijų apmokestinimas	
Formule grįstas		Projektinis	
Projektinis			

Šaltinis: Kučaidze N., 2020, p. 32

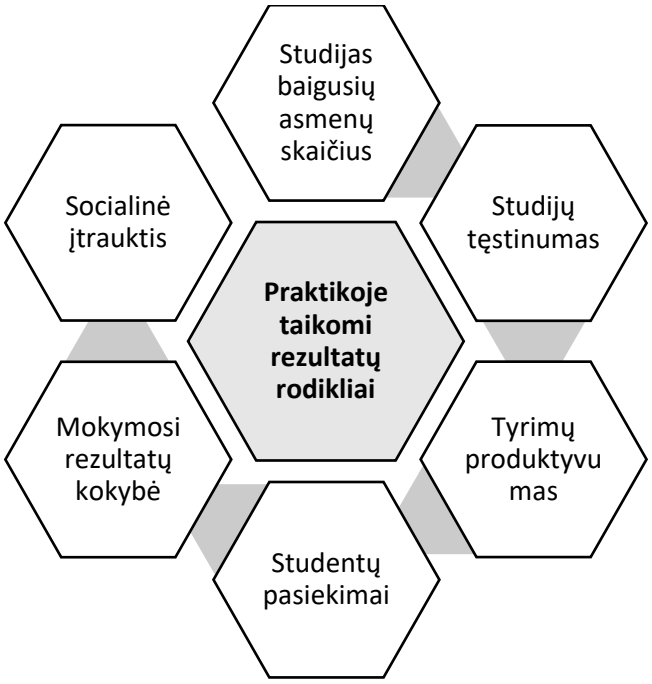
Iš pateiktos lentelės galime matyti, jog valstybinis finansavimas gali būti įgyvendinimas tiek tiesioginėmis, tiek netiesioginėmis finansavimo formomis ir metodais (Kučaidze, 2020). Taip pat, kaip galime matyti,

valstybinis finansavimas įgyvendinamas skirtingais metodais, priklausomai nuo to kas yra finansuojama – AM kaip juridinis subjektas ar – studentas, kaip fizinis AM subjektas, bei AMS paslaugų „vartotojas“.

Svarbu pažymėti, jog tiesioginės formos aukštųjų mokyklų (institucinio) finansavimo metodai yra siejami su biudžetiniu finansavimu, bei įgyvendinami taikant biudžetinio finansavimo metodą(Kučaidze, 2020, p. 33). Biudžetinis finansavimas taip pat suprantamas kaip įmonių, įstaigų, organizacijų neatlygintinas aprūpinimas finansiniais ištekliais iš valstybės ar savivaldybių biudžetų iš anksto nustatytiems tikslams pasiekti (Kučaidze ir Miškinis, 2012, p. 6). Suprantama, jog būtent tiesioginis finansavimas bus svarbiausias, įgyvendinant valstybei reikšmingų gyvenimo sričių veiklos užtikrinimą, bei kartu – kokybės didinimą.

Sąmatinis finansavimas, dar kitaip vadinamas „biudžeto eilutės“ finansavimu yra toks finansavimo būdas, kur universitetai finansuojami biudžeto lėšomis, iš anksto priskirtomis tam tikrų išlaidų padengimui ar veiklų finansavimui ir jiems nėra suteikta teisė paskirstyti suteiktas lėšas savarankiškai(Pūraitė, 2011, p. 23). Kaip galime matyti, vienas pagrindinių aspektų taikant tokį tiesioginio finansavimo metodą yra stipri kontrolė, kuomet AMI autonomija lėšas pasiskirstyti atskiroms sritims pagal poreikį nėra suteikiama.

Rezultatais grįstas finansavimas siejamas su naujosios viešosios vadybos principais, o taikant šį metodą valstybinį finansavimą siekiama susieti su institucijų gaunamais rezultatais bei teikiamų paslaugų kokybe, o ne su planuojamų išlaidų sąmata biudžetiniams metams (Kučaidze, 2020, p. 34). Praktikoje yra taikomi įvairūs rezultatų rodikliai:

4 pav. Praktikoje taikomi rezultatų rodikliai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Kučaidze N., 2020, p. 35

Formule grįsto finansavimo tikslas – pagal nustatytas formules (tam tikrus aiškius įrankius) apskaičiuoti valstybės dotacijų sumas susijusias tiek su dėstymo, tiek su tyrimų veiklomis (Barnabe, 2012, p. 1011). Pagal šį finansavimo metodą švietimo įstaigų finansavimas vyksta pagal iš anksto nustatytus kriterijus, pagal kuriuos lėšos paskirstomos visoms mokykloms, o į mokyklų finansavimo kriterijus įtraukiami tokie parametrai, kaip studentų skaičius, auditorijų dydis, švietimo įstaigos techninis aprūpinimas, skirtingos mokomosios programos ir pan. (Kučaidze, 2020, p. 36). Pasak Barnabe (2012) - formulių naudojimo pagrindas yra laikomas galimu būdu padidinti viešojo finansavimo skaidrumą objektyviai skirstant lėšas tarp aukštųjų mokyklų bei išvengiant galimo politinio spaudimo.

Tikslinis arba užsakomasis institucinis finansavimas taikomas valstybei nustatant studentų skaičių atsižvelgiant į būtiniausius valstybės ūkinės, socialinės ir kultūrinės plėtros poreikius (Pūraitė, 2011). Pasak Sorokinos ir kt. (2010) - toks metodas skatina aukštųjų mokyklų konkurenciją. Atsižvelgiant į tai, ši finansavimo metodą taip pat galėtume priskirti prie į Naująją viešąją vadybą orientuotą, kartu, orientuotą į studijų kokybės siekį, būtent rengiant reikalingus valstybei specialistus tuo metu.

Kaip pažymi Pūraitė A. (2011), taikant subsidijų (bendrųjų dotacijų) finansavimo metodą, aukštajai mokyklai suteiktomis valstybės biudžeto lėšomis gali būti padengiamos tam tikros studijų išlaidos, kasdieninės vykdomos veiklos išlaidos, bei kas svarbu - aukštosios mokyklos gali būti atsakingos už gautų valstybės biudžeto lėšų paskirstymą pagal poreikį institucijos viduje (Kučaidze, 2020), skirtingai nei pvz. taikant biudžeto eilutės finansavimą. Kitaip tariant – aukštosioms mokykloms čia jau suteikiama daugiau autonomijos skirstant gaunamas valstybines lėšas.

Projektinis finansavimas – galėtų veikti kaip papildoma galimybė aukštosioms mokykloms pritraukti lėšas, dalyvaujant paraiškų tyrimams ar moksliniams projektams pritraukti veikloje. Pasak Kučaidze (2020) – toks finansavimo būdas veikia kaip papildomas aukštųjų mokyklų finansavimas ir puiki galimybė pritraukti investicijas į aukštąjį mokslą. Pasinaudojant projektinio finansavimo lėšomis, AMI galėtų papildomą finansavimą skirti AMS kokybės aspektų institucijose gerinimui – dėstytojų mokymams, fizinių, materialinių išteklių gerinimui, techninės mokymosi bazės stiprinimui.

Individualus aukštojo mokslo finansavimas ir jo metodai yra skirti finansuoti studento, kaip aukštojo mokslo paslaugos vartotojo, studijas AMI. Vienas tokio finansavimo metodų - studijų vaučeris, kuris numato specialaus dokumento (vaučerio) panaudojimą, kuris išduodamas studentui ir tampa valstybės finansiniu įsipareigojimu apmokėti šio studento aukštojo mokslo studijų paslaugos kainą (Kučaidze, 2020, p. 39). Dažniau toks finansavimo metodas yra vadinamas „studijų krepšelio“ metodu. Tokia finansavimo forma taip pat gali būti priskirta kaip orientuota į Naujosios viešosios vadybos propaguojamas idėjas, šiuo atveju – kaip aukštąsias mokyklas varžytis skatinantis finansavimo metodas. Kaip pažymi Babravičius ir Dzemyda (2012), studijų krepšelio modelis pilnai atitinka Naujosios viešosios vadybos elementus, būtent - decentralizaciją ir dalyvavimą, kaip studentų įtraukimą į sprendimo priėmimą, kuriai aukštajai mokyklai bus paskirtas paskui studentą einantis finansavimas studijų krepšelio pavidalu, nes būtent gabiausias studentas

renkasi kur studijuoti, o kartu į kurią aukštąją mokyklą atsinešti krepšelį. Studentų pritraukimu suinteresuotos AMI kartu bus suinteresuotos siekti aukštesnės studijų ir mokslo kokybės, kaip savo institucijos įvaizdžio kėlimo priemonės.

Grantai – dažnai įvairiomis formomis valstybėse naudojama finansavimo rūšis. Šis studijų finansavimo metodas realizuojamas per subsidijų švietimo paslaugų gavėjams skyrimą, kurios skiriamos siekiant padengti studentų išlaidas, susijusias su švietimo paslaugų gavimu (Kučaidze, 2020). Skirtingai nei grantai, kurie yra teikiami negrąžintinumo pagrindais, kitas studento finansavimo metodas – studijų paskolos – yra teikiamos su būtinybe jas grąžinti po tam tikro nustatyto laiko. Kadangi šios dvi finansinės paramos rūšys yra bent viena forma taikomos visose ES valstybėse, verta jas aptarti plačiau.

Analizuojant galimą finansinį dalyvavimo aukštajame moksle poveikį studentams ir studentų namų ūkiams, mokesčių už mokslą politika turi būti svarstoma kartu su finansinės paramos studentams politika (EURYDICE, 2020). Finansine parama siekiama padengti (bent jau dalį) privačių namų ūkių išlaidų, įskaitant studentų pragyvenimo (apgyvendinimo, kelionės, maisto ir kt.) ir studijų išlaidas (mokestis už mokslą, knygos ir kt.). Finansinė parama gali būti teikiama iš įvairių šaltinių, pavyzdžiui, iš biudžeto – centriniu, regioniniu ar vietos lygiu, lėšomis iš privačių aukų, įmonių įnašų ir kt.

Dažniausiai taikomos dvi viešosios finansinės paramos rūšys mokslo studijoms – negrąžintina finansinė parama, ir grąžintina finansinė parama. Negrąžintina finansinė parama studijoms – tai viešoji finansinė parama studentams, teikiama mokestinių lengvatų, socialinių išmokų pagalba. Grąžintina finansinė parama – parama studijoms, realizuojama per paskolų sistemą (Kučaidze, 2020, p. 151). Valstybės finansinė parama studentams yra svarbi daugelio Europos šalių piliečių dalis švietimo sistemose, bei būna įvairių formų ir dizaino, o remti studentus finansiškai paprastai pripažįstama kaip ilgalaikė valstybės investicija į savo vidaus potencialą (Clausen, 2020, p. 4).

Praktikoje visos ES valstybės siūlo mažiausiai vieną tiesioginės viešosios finansinės paramos rūšį – grantus arba paskolas, arba yra derinami abu metodai. Finansine parama studentams, pirmiausia, siekiama mažinti socialinę atskirtį, tačiau kartu tai – būdas pasiekti aukštesnės aukštojo mokslo kokybės. Kaip pažymi Europos Komisija (2017) ES dažniausiai taikomi trijų rūšių grantai: universalūs grantai, poreikiais grįsti grantai, skatinamosios stipendijos ir mišrūs grantai (Funding of education of Europe, Eurydice report, p. 27-30). Valstybės gali nuspręsti ar savo aukštojo mokslo finansavimo modelyje taikys visus grantus, ar tik tam tikras jų rūšis.

Universaliomis stipendijomis – suteikiamomis visiems studijuojantiesiems - siekiama pasiekti didelę studentų dalį, nesuteikiant jokių konkrečių privilegijų tam tikrai grupei. Tokių stipendijų teikimo atveju nebūtina atsižvelgti nei į socialinę studento situaciją, nei į mokymosi rezultatus. Dažniausiai universalios dotacijos nėra pagrįstos pajamomis, kas reiškia, kad galimybė gauti stipendiją nepriklauso nuo studentų finansinės padėties (EURYIDICE, 2020, p. 30).

Poreikiais pagrįstos dotacijos yra labiausiai paplitusios Europoje - apie tris ketvirtadalius viso aukštojo mokslo sistemos įgyvendina tokio tipo dotacijas (EURYDICE, 2020, p. 30). Dotacijos, pagrįstos poreikiu, yra skirtos socialiai arba ekonomiškai nepalankioje padėtyje esantiems studentams, kurie gali susidurti su didžiausiais sunkumais. Dažniausias šių dotacijų tinkamumo ir skyrimo kriterijus yra šeimos pajamos, kartu naudojami ir kiti kriterijai: kaip kad skirti stipendijas pagal tėvų užimtumą ir išsilavinimą, specialiuosius ugdymosi poreikius arba našlaičio statusą. Visgi nors poreikiais pagrįstos stipendijos priklauso nuo studentų socialinės ir ekonominės padėties, skyrimas nėra visiškai nepriklausomas nuo akademinių pasiekimų.

Galiausiai, trečiasis grantų teikimo metodas pirmiausia remiasi akademiniais pasiekimais, t.y. skiriant viešąsias stipendijas geriausiai besimokantiems studentams. Taikant tokį „nuopelnais pagrįstą“ metodą, skiriamos dotacijos remiantis mokymosi rezultatais aukštojo mokslo studijų metu arba remiantis vidurinės mokyklos stojamųjų egzaminų rezultatais (EURYDICE, 2020, p. 30). Stipendijos, kurios daugiausia yra pagrįstos nuopelnais, kartais apima poreikių aspektą. Tai reiškia, jog pagal finansavimo modelį šaliai siūlant tik nuopelnais pagrįstas dotacijas, jei reikia pasirinkti kam stipendija atiteks, išmoka dažniausia bus skiriama studentui, turinčiam socialinių sunkumų.

Be šių pagrindinių negrąžintinos paramos rūšių pasitaiko ir skatinamųjų stipendijų, skirtų paskatinti moksleivius po mokyklos baigimo rinktis tam tikras specialybes – vadinamąsias prioritetines studijų kryptis (EURYDICE, 2020, p. 31). Tokiu būdu vykdomas bendradarbiavimas tarp aukštosios mokyklos, studento, valstybės bei rinkos dalyvių. Taip pat, be tiesioginės finansinės paramos, gali būti naudojamos kitos paramos rūšys – kaip kad finansinė parama aukštųjų mokyklų studentų šeimoms mokesčių lengvatų arba pašalpos forma (National student fee and support systems in European higher education 2020/2021, 2020, p.37). Egzistuojant tokioms finansinės paramos priemonėms tarsi yra parodoma, jog studentai didžiąja dalimi studijų metu vis dar būna priklausomi nuo savo tėvų finansinių išteklių ir dažniausiai neturi savo pajamų bei turto, išskyrus tam tikras ribotas įplaukas.

Be stipendijų verta paminėti ir dar vieną negrąžintinos viešosios finansinės paramos rūšį – mokestines lengvatas. Tokia parama įgyvendinama per studijų kainos kompensavimą – tokiu būdu už studijas sumokėta kaina gali būti kompensuojama pirmosios pakopos ar vientisųjų studijų studentams, pasiekusiems geriausių studijų rezultatų.

Nors negrąžintina finansinė parama studijoms yra tik viena iš paramos formų, tai yra labiausiai Europoje paplitusi paramos studentams forma ir, ko gero, reikšmingiausia darant įtaką studentų finansiniam saugumui (EURYDICE, 2020, p. 40-41). Kartu – tai tiesioginės paramos ir valstybės investicijų į studentą forma.

ES aukštojo mokslo studijų finansavimo sistemos nėra harmonizuotos, kiekviena valstybė narė gali laisvai pasirinkti aukštojo mokslo studijų finansavimo modelį, atsižvelgdama į savo socialinius, ekonominius tikslus, keliamus šiai sričiai (Kučaidze, 2020). Visgi kartu yra siekiama bendrų ES keliamų aukštajam mokslui tikslų. Vienas tokių Europos švietimo erdvės tikslų - iki 2030 m. padidinti aukštąjį išsilavinimą turinčių 30–34

metų amžiaus asmenų dalį iki 50 % (Europos Parlamentas, 2022). Pažymėtina, kad 2020 m. 40,3 % 25–34 metų amžiaus asmenų ES buvo įgiję aukštąjį išsilavinimą.

Sutinkama, jog finansinė parama yra vienas iš galimų ir plačiausiai taikomų metodų, siekiant studijų prieinamumo didinimo. Studijų prieinamumo didinimas per studijų finansavimą, į finansavimo modelius įtraukiant socialinės dimensijos rodiklius, užtikrina ne tik socialinį teisingumą ir lygias galimybes dalyvauti aukštojo mokslo studijų sistemoje, bet taip pat galėtų suteiktų galimybę siekti, kad AMS mažai atstovaujamų grupių asmenys, kaip kad turintys žemą socialinį statusą, galėtų įsitraukti į AMS. (Kučaidze, 2020, p. 189). Pamatuoti finansinės paramos įtaką aukštojo mokslo studijų kokybei yra sudėtinga dėl pačios kokybės vertinimo sudėtingumo. Galima išskirti keletą finansinės paramos metodų, kuriuose galima matyti ryškesnes sąsajas lemiant studijų kokybę – kaip pvz. konkurencijos skatinimas tarp AMI, ar orientacija į rezultatą AMS.

Studijų krepšelio modelis, kaip vienas iš aukštųjų mokyklų finansavimo instrumentų, yra Naujosios viešosios vadybos (toliau – NVV) išraiška ir atitinka jos elementus – kaip kad konkurencijos įvedimas tarp aukštųjų mokyklų kovoje dėl valstybės biudžeto lėšų (Babravičius ir Dzemyda, 2012, p. 260). Šis finansavimo modelis galėtų būti laikomas vienu labiausiai aiškiu siekiant pamatuoti studijų kokybės ir finansavimo santykį. Kalbant apie studijų kokybę galima paminėti, jog aukštųjų mokyklų suinteresuotumas pritraukti kuo daugiau studijų krepšelių - didesnį skaičių studentų, atitinka NVV orientacijos į rezultatą principą. Visgi matoma, jog didesnis studentų skaičius su geresne studijų kokybe akivaizdžiai nekoreliuoja, o kartais sukelia ir atvirkštinį efektą – kuomet aukštojo mokslo institucija tampa tam tikra verslo įstaiga, o ne gabiausiųjų ugdymo vieta. Pagrindinis studijų krepšelio modelio įdiegimas pirmiausia turėjo reikšti laisvą konkurenciją aukštojo mokslo sektoriuje, kuomet aukštosios mokyklos yra priverstos konkuruoti tarpusavyje tiek dėl studentų su studijų krepšeliais, tiek dėl studentų, mokančių už studijas (Babravičius ir Dzemyda, 2012, p. 260).

Daugelis valstybių per pastaruosius kelis dešimtmečius rėmėsi nuopelnais pagrįstomis stipendijomis, tuo siekdami keleto tikslų (Kwon, 2019, p. 5-7). Pirmuoju siekiama padaryti aukštąjį mokslą prieinamesniu, tačiau kartu įžvelgiama ir pavojinga tendencija, kuomet stipendijos dažnai skiriamos aukštesnės ir vidurinės klasės, arba tiesiog – geresnes starto sąlygas dėl socialinės situacijos jau stojant į aukštąsias mokyklas, turėjusiems studentams. Antra, stipendijomis taip pat siekiama skatinti studentų pasiekimus ir mokslo našumą – kas kartu padėtų ir stiprinti tam tikrus studijų kokybės aspektus.

Švietimui skiriamas finansavimas yra tiesiogiai susijęs su išsilavinimo kokybe ir akademiniais pasiekimais (European Commision, 2020). Visgi vien tik finansavimo didinimas nebūtinai atneš laukiamą naudą kokybės srityje. Finansavimas yra pamatinis veiksnys, tačiau jis privalo būti derinamas su vidiniais ir išoriniais aukštojo mokslo sistemos veiksmais – kaip kad bendradarbiavimu su suinteresuotomis šalimis, atsakomybe, atskaitomybe, skaidrumu ir kt. (Gasiūnaitė – Binkienė, 2018, p. 35). Pats finansavimas padeda siekti aukštojo mokslo tikslų, tačiau finansavimo mechanizmų ir įrankių kontrolė yra valdžios rankose, kuri už skirtas lėšas tikisi tam tikrų rezultatų, naudingų visai visuomenei. Todėl būtina bendradarbiavimo sistema tarp aukštojo mokslo institucijų ir valdžios.

Kalbant apie negrąžintinos viešosios aukštojo mokslo studijų paramos teikimą - galimybę studijuoti šiuo atveju lemia ne finansiniai studento ištekliai, o jo gebėjimai. Tai vienu atveju leidžia aukštąjį mokslą padaryti prieinamą visiems visuomenės sluoksniams, tačiau prieinamumas savaime nelemia aukštojo mokslo kokybės: pastaroji nemažai priklauso nuo aukštojo mokslo sistemos subjektų - studentų ir visos akademinės bendruomenės – motyvacijos (Čekanavičius, Grebliauskas ir Miliauskas, 2008, p. 10). Pavyzdžiui, valstybei teikiant universalius grantus, kyla pavojus, jog taip susilpnės studijuojančiųjų motyvacija – gaudami išsilavinimą už mokesčių mokėtojų pinigus šie, tikėtina, bus linkę mažiau pastangų įdėti į studijas.

Studijų apmokestinimas susijęs su požiūriu, jog pats asmuo, siekdamas žinių aukštojo mokslo studijose privalo padengti dalį išlaidų, susijusių su jo apmokymo kaštais, taip tam tikra prasme iš anksto sumokėdamas už būsimą gaunamą naudą ateityje, po studijų baigimo ir sėkmingo įsiliejimo į darbo rinką. Studijų apmokestinimo metodą taip pat galėtume laikyti kaip orientuotą į AMS kokybės siekį, nes laikantis prielaidos, jog studentas pats turėdamas padengti dalį išlaidų už studijas, kartu bus labiau suinteresuotas mokėti už aukšto lygio ir kokybiškas žinias ir bus labiau motyvuotas gauti kuo aukštesnio lygio studijas.

Be mokestinio AM finansavimo (viešosiomis lėšomis), tiek AM įstaigos, tiek studentai taip pat gali būti finansuojami iš privačių šaltinių (nemokestinis finansavimas). Tai pirmiausia susiję su išlaidų pasidalijimu, bei įgalinimu prie AM suteikiamos naudos kūrimo lėšomis prisidėti ir privačius subjektus. Tokiais finansavimo šaltiniais gali tapti tiek fiziniai asmenų lėšos - jų teikiama finansinė parama (kaip kad studentų įmokos už mokslą, dovanojimas, paveldėjimas ar labdara ir kt.), bei – juridinių asmenų lėšos (darbdavių įmokos už darbuotojo studijas, investiciniai fondai, religinių bendruomenių lėšos ir kt.) (Kučaidze, 2020, p. 45).

2 lentelė. Aukštojo mokslo studijų nemokestinio finansavimo formos ir metodai

Nemokestinis studijų finansavimas	
Fizinių asmenų lėšos	**Juridinių asmenų lėšos**
Studentų įmokos už studijas	Aukštųjų mokyklų kreditas
Namų ūkių įmokos už studento studijas	Darbdavių įmokos už darbuotojo studijas
Dovanojimas	Tikslinis kapitalo fondas
Paveldėjimas	Investiciniai fondai
Parama, labdara	Religinių bendruomenių lėšos

Šaltinis: Kučaidze (2020), p. 43

Siekiant apibendrinti aukščiau aptartus AMS mokestinius ir nemokestinius finansavimo metodus, toliau pateikiama lyginamoji finansavimo metodų lentelė, kurioje išskiriami pagrindiniai metodų aspektai, bei atitinkamo metodo sąsaja su studijų kokybe.

3 lentelė. Aukštojo mokslo studijų finansavimo metodų palyginimas

App;	Metodo esmė	Orientacija į studijų kokybę	Privalumai	Trūkumai
Sąmatinis	Tikslingas AMI finansavimas nustatytoms išlaidoms padengti	Netaikoma	Tikslingas ir skaidrus lėšų panaudojimas	AMI autonomijos nebuvimas
Rezultatais grįstas	Finansavimas pagal AMI rezultatus	Taikoma. Finansavimas siejamas su rezultatais – orientacija į kokybės siekį	Finansavimo skaidrumas - objektyviai skirstant lėšas tarp AMI	AMI autonomija
Formule grįstas	Finansavimas pagal iš anksto nustatytas formules	Netaikoma	Finansavimo skaidrumas	Neatsižvelgiama į AMS kokybės aspektus
Tikslinis/užsakomasis institucinis	Finansavimas vykdomas valstybei nustatant studentų skaičių, atsižvelgiant į būtiniausius valstybės ūkinės, socialinės ir kultūrinės plėtros poreikius	Taikoma. Metodas skatina aukštųjų mokyklų konkurenciją, yra orientuotas į NVV AMI, orientacija į valstybei reikalingų specialistų rengimą	Ruošiant aktualiausių specialybių specialistus užpildomos darbo vietos; Orientacija į studijų kokybę ruošiant reikalingiausius tuo metu specialistus	Sunku įvertinti kiek prireiks atitinkamos srities specialistų valstybėje, ilguoju periodu situacija gali keistis
Subsidijų (bendrųjų dotacijų)	Valstybės biudžeto lėšomis padengiamos tam tikros studijų išlaidos	Taikoma. Didesnės autonomijos suteikimas AMI gali padėti padengti išlaidas, susijusias su AMS kokybės siekiu – fizinių ir materialinių išteklių gerinimu	AMI gali finansuoti būtinas išlaidas, nurodant lėšų panaudojimo paskirtį	AMI gali būti sunku išskirti prioritetus finansavimui
Projektinis	Finansavimas skiriamas projekte numatytiems tikslams pasiekti	Taikoma. Pasinaudojant projektinio finansavimo lėšomis, AMI galėtų papildomą finansavimą skirti AMS kokybės aspektų institucijose gerinimui – dėstytojų mokymams, fizinių, materialinių išteklių gerinimui, techninės mokymosi bazės stiprinimui.	AMI gauna papildomas lėšas (alternatyvus valstybės biudžeto finansavimo šaltinis)	Išlieka rizika, kad neįgyvendinus projekto jam iš anksto skirtas lėšas reikės grąžinti
Studijų vaučerio	„Pinigų paskui studentą“ į studento pasirinktą AMI principas	Taikoma. Studentų pritraukimu suinteresuotos AMI kartu bus suinteresuotos siekti aukštesnės studijų ir mokslo kokybės, kaip savo institucijos įvaizdžio kėlimo priemonės	Studentas pasirenka AMI, didėja konkurencija tarp AMI, kas turi sąlygoti geresnę studijų kokybę	Konkurencija AMI dėl su studentu ateinančio finansavimo gali vesti prie AMS kokybės pakeitimu kiekybe ir AMS kokybės nuvertėjimo
Studijų grantai	Finansavimas skiriamas AMI siekiant kompensuoti stipendijas, studentų išlaidas, susijusias su	Taikoma. Grantai, o pagrinde – orientuoti į studijų rezultatus – yra tiesiogiai orientuoti siekiant AMS kokybės	Grantai teigiamai veikia studijų aktualumą ir kokybę, veikia kaip motyvacinis veiksnys	Dalies studentų su studijomis susijusios išlaidos finansuojamos mokesčių mokėtojų pinigais, tikintis grąžos

	studijų procesu ir pragyvenimo kaštais		studijuojantiems	visos valstybės mastu, kas nebūtinai įvyks (ar bent jau tokiu mastu kaip yra tikimasi)
Studijų paskolos	Finansinė parama studijų kainai (studijų įmokai) sumokėti ir (ar) pragyvenimo išlaidoms studijų metu kompensuoti	Taikoma. Studijų paskolos gali būti suprantamos kaip ilgalaikė valstybės investicija į savo vidaus potencialą, siekiant žmogiškojo kapitalo kaupimo	Gali veikti kaip motyvacinis veiksnys. Žinodamas, jog ateityje laukia atsiskaitymas už gautą paskolą asmuo gali stengtis kuo geriau išnaudoti AMS, siekiant tvirtesnės pozicijos darbo rinkoje baigus studijas	Grąžintina finansinė parama įpareigoja jos gavėją grąžinti gautą finansavimo sumą, kas gali tapti iššūkiu studijas baigusiam asmeniui nesugebant įsitvirtinti darbo rinkoje. Paskolų sistemos nelankstumas.
Studijų apmokestinimas	Studijos finansuojamos viešosiomis lėšomis, o baigus studijas ir įsidarbinus skaičiuojamas specialusis pajamų mokestis AM išsilavinimą turintiems asmenims	Taikoma. Nors labiau užtikrindamas socialinį teisingumą ir lygybę, metodas gali būti suprantamas ir kaip investicija į AMS kokybę, siekiant kolektyvinės kokybiškai išsilavinusios visuomenės naudos valstybei	Atsižvelgiama į individualią naudą, kurią gauna studijas pabaigęs asmuo ir į socialinę naudą, kurią gauna visuomenė nuo aukštojo mokslo	Valstybė investuoja į studijas, tačiau gali negauti mokestinių pajamų, jeigu asmuo nedirba (lūkesčio ir rezultato neatitikimas)
Darbdavių įmokos už darbuotojo studijas	Alternatyvus metodas valstybiniam finansavimui, įtraukiant bendradarbiavimą tarp AMI ir verslo sektoriaus	Taikoma. Finansuodamas savo darbuotojo studijų išlaidas darbdavys sieks už sumokėtus pinigus gauti kuo aukštesnes AMS paslaugas, bei reikalaus aukštų rezultatų iš darbuotojo	Finansavimo „naštos“ valstybei sušvelninimas, įtraukiant privatų finansavimo šaltinį – verslo įmonės pajamas	Kokybės koncepcija ir supratimas versle ir viešojoje paslaugoje (šiuo atveju AMS) gali skirtis
Studentų įmokos už studijas	Remiasi išlaidų pasidalijimo teorija	Taikoma. Studentai kaip vieni iš AMS paslaugų rinkos dalyvių, gaunantys tiesioginę naudą iš AMS , gali prisidėti prie studijų finansavimo savo lėšomis – didesnis įsitraukimas gali padėti pagerinti studijų rezultatus ir siekti aukštesnės AMS kokybės	Finansavimo „naštos“ valstybei sušvelninimas, įtraukiant privatų finansavimo šaltinį – studento ar jo namų ūkio pajamas	Tiesioginis įsitraukimas į AMS finansavimą gali demotyvuoti – bet kuriuo atveju turėdamas mokėti už mokslą studentas gali mažiau pastangų įdėti į mokymosi procesą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Kučaidze (2020), Čekanavičiumi ir kt. (2008), Babravičiumi, Dzemyda (2012), Pūraite (2011)

Valstybėms keliant tikslą didinti studijų kokybę, turėtų būti atsižvelgiama į finansavimo metodus, kurie savo prigimtimi būtų labiau orientuoti į studijų kokybės gerinimo siekį. Atsižvelgiant į atliktą AMS

finansavimo metodų analizę, daroma išvada, kad studijų kokybės didinimui didžiausią įtaką gali turėti šie AMS finansavimo metodai:

,

4 lentelė. AMS studijų finansavimo metodai, sąlygojantys studijų kokybę

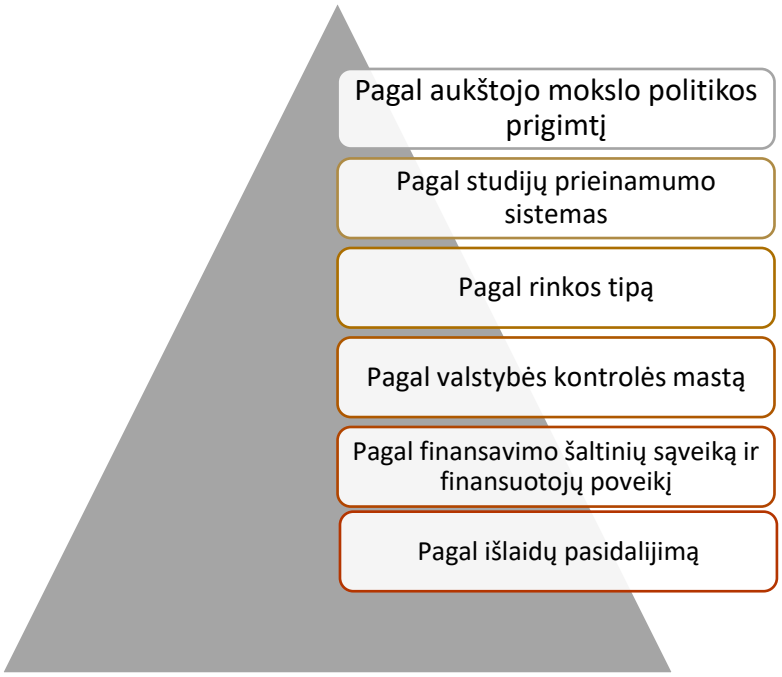
AMS finansavimo metodai, kurie yra orientuoti į AMS kokybės didinimą ir gali turėti įtakos studijų kokybės geresniam užtikrinimui
Rezultatais grįstas
Užsakomasis (tikslinis)
Dotacijos (subsidijos)
Projektinis
Studijų vaučeriai
Studijų grantai
Studijų paskolos
Studijų apmokestinimas
Studijų įmokos
Darbdavių įmokos už darbuotojo studijas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Apibendrinimas. Aptarta, kad AMS finansavimas apima tiek mokestinius, tiek nemokestinius finansavimo metodus. Valstybei keliant tikslą didinti studijų kokybę, turėtų būti atsižvelgiama į finansavimo metodus, kurie savo prigimtimi labiau orientuoti į studijų kokybės gerinimo siekį. Atsižvelgiant į atliktą AMS finansavimo metodų mokslinių tyrimų analizę, daroma išvada, kad AMS kokybės didinimui didžiausią įtaką turi šie AMS finansavimo metodai: rezultatais grįstas, užsakomasis (tikslinis), dotacijos (subsidijos), projektinis, studijų vaučeriai, studijų grantai, studijų paskolos, studijų apmokestinimas, studijų įmokos, darbdavių įmokos už darbuotojo studijas. Šie AMS finansavimo metodai išskirti remiantis tuo, jog jie savo prigimtimi arba yra orientuoti į AM konkurenciją, arba tuo, jog priverčia į AMS būklę atsižvelgti ir suinteresuotus asmenis – ne tik studentus, kurie yra tiesioginiai paslaugos gavėjai, tačiau ir pvz. darbdavius, kurie padengdami savo darbuotojo studijų kainą, tikisi naudos, kurią tokios studijos ir įgytos žinios suteiks. Visi išvardinti aspektai galėtų veikti kaip skatinamosios priemonės siekiant geresnės AMS kokybės.

1.2.Aukštojo mokslo studijų finansavimo modeliai: jų rūšys ir savybės

Valstybėje taikomas aukštojo mokslo studijų finansavimo modelis tai tam tikra prasme – visuma taikomų aukštojo mokslo studijų finansavimo formų ir metodų. Valstybėms, įgyvendinant aukštojo mokslo politiką, svarbu tampa suderinti kelis tikslus: didesnės kiekybės, geresnės kokybės ir mažėjančio valstybinio finansavimo siekis (Pūraitė, 2011, p. 124-131). Šie siekiai nulemia kokį aukštojo mokslo finansavimo modelį konkreti šalis pasirenka naudoti.

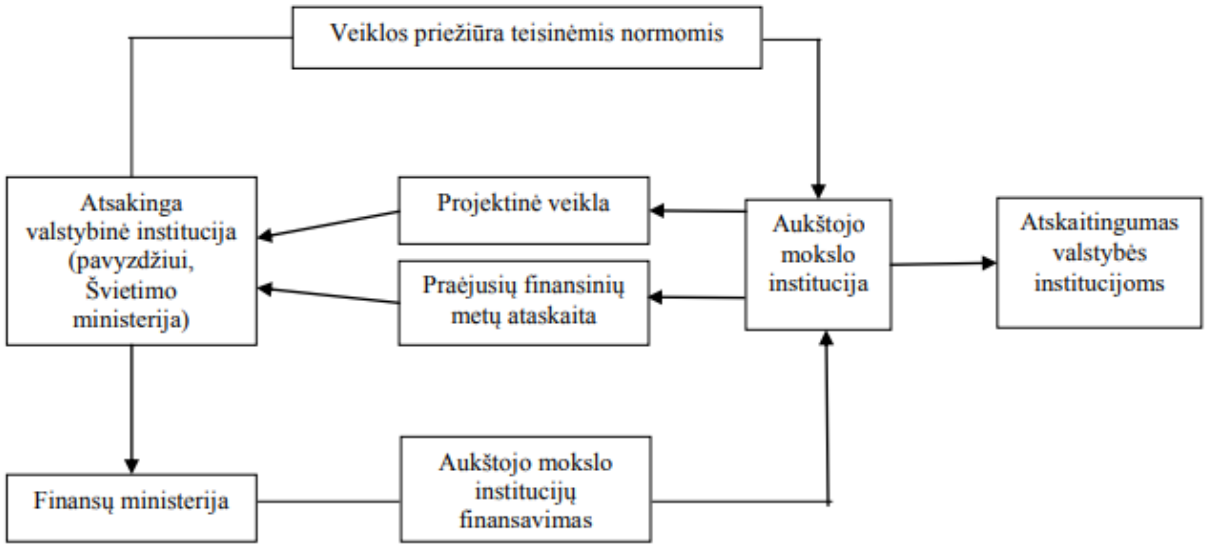
5 pav. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių klasifikacija

Šaltinis: Kučaidze (2020), p.51

Mokslinėje literatūroje išskiriami įvairūs kriterijai, pagal kurios galima klasifikuoti finansavimo modelius (Kučaidze, 2020, p. 50-51). Reikšmingiausi magistro baigiamojo darbo uždaviniams atskleisti yra aukštojo mokslo finansavimo modeliai, klasifikuojami pagal aukštojo mokslo finansavimo šaltinių sąveiką ir finansuotojų daromą poveikį aukštojo mokslo sistemai – biurokratinis, kolegialus ir rinkos modeliai, pagal aukštojo mokslo politikos prigimtį skiriami anglo – amerikietiškas ir skandinaviškas modeliai, bei pagal išlaidų pasidalijimą klasifikuojami aukštojo mokslo finansavimo modeliai. Visgi reikalinga paminėti, jog visus finansavimo modelius ar koncepcijas reikėtų laikyti tam tikrais idealiais modeliais, kurie grynąja forma realybėje sunkiai sutinkami.

Kaip minėta anksčiau, pagal aukštojo mokslo finansavimo šaltinių sąveiką ir finansuotojų poveikį aukštojo mokslo sistemai yra skiriami trys aukštojo mokslo finansavimo modeliai – biurokratinis, kolegialus ir rinkos modelis. Biurokratinio modelio pagrindinis principas - visiškas aukštųjų mokyklų biudžeto asignavimas valstybės lėšomis (Pūraitė, 2011, p. 124). Biurokratinio aukštojo mokslo finansavimo modelio samprata yra

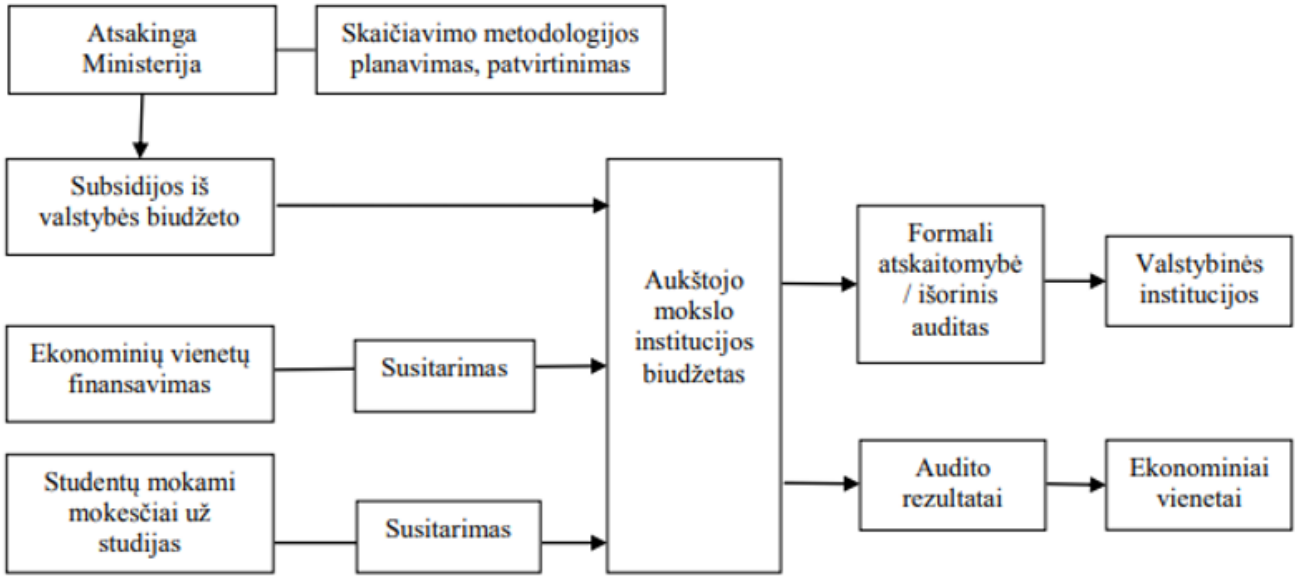
grindžiama Weber biurokratijos koncepcija, todėl jame aiškiai galime pastebėti pagrindinius biurokratinės institucijos požymius: aiški hierarchija, detalizuotos ir griežtai reglamentuotos taisyklės, funkcijų ir užduočių kontrolė. Taikant biurokratinį finansų politikos modelį svarbiausiu rodikliu tampa akademinės veiklos rezultatai, tačiau čia susiduriama su problema, kuomet akademinių rezultatų kokybę nustatyti tampa sudėtinga, nes nelanksčios biurokratinės procedūros užkerta kelią operatyviai ir veiksmingai akademinės veiklos koordinacijai (Kraujutaitytė, 2002, p. 194).

6 pav. Biurokratinis aukštojo mokslo finansavimo modelis

Parengta pagal: Pranevičienė ir Pūraitė (2010), p. 338

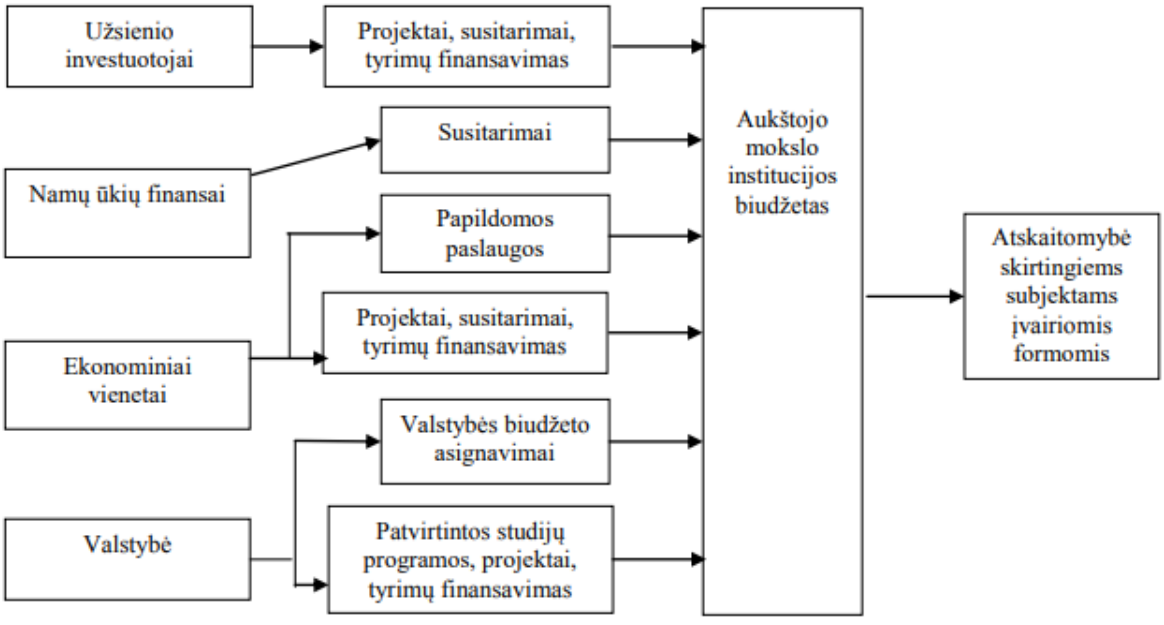
Kolegialus modelis nuo biurokratinio finansavimo modelio išsiskiria aukštųjų mokyklų finansinės nepriklausomybės idėja. Nors ir šiame modelyje valstybės lėšos paprastai sudaro didžiąją aukštojo mokslo institucijų biudžeto dalį, universitetai čia jau įpareigojami patys nuspręsti, kaip ir kur efektyviai panaudoti turimas lėšas(Pūraitė, 2011, p. 124). Turėdamos autonomiją ir sugebėdamos tikslingai paskirstyti lėšas, aukštosios mokyklos turi galimybes sėkmingai panaudoti jas studijų kokybės užtikrinimui. Auganti konkurencija aukštojo mokslo srityje sudarė sąlygas formuotis trečiajam, rinka paremtam, finansavimo modeliui. Siekdami taikyti verslo principus universitetų valdyme, daugelio šalių universitetai įsitraukė į struktūrines reformas norėdami tapti veiksmingesni ir efektyvesni priimant sprendimus bei ekonomiškiau disponuoti turimais resursais (Universiteto valdymo modelių tarptautinis lyginamasis tyrimas, 2011, p. 31).

7 pav. Kolegialus aukštojo mokslo finansavimo modelis

Parengta pagal: Pranevičienė ir Pūraitė (2010), p. 339

Rinkos modelis skatina ieškoti įvairių finansavimo šaltinių, kurie užtikrintų kokybiškas, rinkos poreikius atitinkančias aukštojo mokslo studijas (Pūraitė, 2011, p. 130). Šiame modelyje, skirtingai nei prieš tai aptartuose, prioritetiniu laikomas privatus finansavimas, kartu stengiantis išlaikyti viešojo ir privataus finansavimo pusiausvyrą, derinant įvairius metodus. Šis modelis pranašus ne tik dėl galimybės suderinti alternatyvius finansavimo šaltinius, bet ir taip pat veikia ir skatindamas įvarius aukštojo mokslo finansavimo sistemos dalyvius (akademinių paslaugų teikėjus, paslaugų naudotojus, valstybės institucijas, aukštojo mokslo priežiūros institucijas) bendradarbiauti.

8 pav. Rinkos aukštojo mokslo finansavimo modelis

Parengta pagal: Pranevičienė ir Pūraitė (2010), p. 344

Tam, kad aukštasis mokslas būtų pajėgus įgyvendinti jam keliamus visuomenės kolektyvinės gerovės tikslus, valstybei ir visuomenei būtina bendradarbiauti siekiant pritaikyti priimtiniausius finansavimo modelių bruožus savo aukštojo mokslo sistemos sėkmingam kūrimui, plėtrai ir kokybės užtikrinimui (Kučaidze, 2020).

Biurokratinis modelis	**Kolegialus modelis**	**Rinkos modelis**
• valstybės kontrolės ir priežiūros principai	• pasitikėjimu paremti valstybės ir universitetų santykiai	• interesų suderinamumas, pusiausvyros paieška

9 pav. Valstybės ir aukštosios mokyklos santykiai taikant skirtingus aukštojo mokslo finansavimo modelius

Parengta darbo autorės, remiantis Pūraitės A. (2012) daktaro disertacija „*Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas*"

Pagal aukštojo mokslo politikos prigimtį skiriami anglo – amerikietiškas bei skandinaviškas finansavimo modelis. Šio rašto darbo temos kontekste svarbu išskirti kuo šie modeliai svarbūs nustatant būtent daromą poveikį aukštojo mokslo studijų kokybės siekiui.

Anglo - amerikietiškame modelyje aukštasis mokslas laikomas nevienalyčiu, skatinant įvairovę, įvairias teikiamų paslaugų formas ir jų kokybės palyginimą, kai tuo tarpu Skandinaviškas modelis remiasi prielaida, kad aukštojo mokslo institucijos yra vienalytės, todėl jos vertinamos vienodai, visas programas laikant lygiavertėmis (Domingo, 2007, p. 5). Anglo - amerikietiška aukštojo mokslo sistema dažnai siejama su jos konkurencinga ir decentralizuota struktūra, sąlygiškai žemų mokesčių sistema, stipria orientacija į technologijas, didelėmis privačiomis išlaidomis aukštajam mokslui (Tulip, 2007, p. 5). Tuo tarpu skandinaviškame modelyje ryškus bruožas – aukštų mokesčių sistema, bei didelė viešojo aukštojo mokslo finansavimo dalis (Domingo, 2007, p. 5). Anglo - amerikietiškas aukštojo mokslo ir studijų finansavimo modelis remiasi prielaida, kad studijuojantysis visų pirma ir daugiausiai investuoja į savo žmogiškąjį kapitalą bei būsimą ateities karjerą, būsimas pajamas ir padėtį visuomenėje, todėl pagrįsta reikalauti, kad studijuojantysis taip pat ir susimokėtų už investiciją (Čekanavičius, Miliauskas ir Grebliauskas, 2008, p. 9).

Skandinaviškas modelis aukštąjį mokslą mato labiau ne kaip individualų, tačiau – kaip kolektyvinį gėrį, iš kurio laimi visa visuomenė. Siekdama tokios kolektyvinės naudos, valstybė yra linkusi leisti mokesčių mokėtojų lėšas naudos kūrimui finansuoti (Čekanavičius ir kt, 2008, p. 9). Visgi abiejų modelių bendras bruožas – aukštas studentų įsitraukimo į aukštąjį mokslą ir sistemos politiką lygis.

Reikšmingiausia magistro baigiamajam darbui ir tiriamajai daliai pasirinkta AMS finansavimo modelių klasifikacija pagal išlaidų pasidalijimą. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių klasifikacija pagal išaldų pasidalijimą, pasak Kučaidze (2020) - remiasi išlaidų pasidalijimo principu, kurio taikymas AMS finansavime siejamas su studijų masifikacijos procesu – t.y. perėjimu nuo elitinės prie masinės ir galiausiai – universalios AM sistemos.

Išlaidų pasidalijimo principas aukštajame moksle pagrinde atspindi tendenciją, kuomet išlaidos, susijusios su aukštojo mokslo studijų finansavimu nebėra vien valstybės ir mokesčių mokėtojų atsakomybė, o yra pasidalinamos su kitomis suinteresuotomis aukštuoju mokslu grupėmis – kaip kad studentais ir/ar jų tėvais (Johnstone, B, 2003). Ruffini P.B. (2015) OECD valstybes suskirstė į keturias valstybių grupes, pagal studentų mokamas studijų įmokas, bei valstybėse egzistuojančias finansinės paramos studijoms sistemas ir finansinės paramos dydžius (1 grupė – valstybės, kuriose AMS yra nemokamos arba taikančiomis mažas studijų įmokas ir dosniomis studentų paramos sistemomis; 2 grupė – valstybės su mažomis įmokomis ir mažai išvystyta paramos studentams sistema; 3 grupė – valstybės, su didelėmis studijų įmokomis arba su visuotinai mokamomis AMS ir gerai išvystyta paramos studentams sistema; ir 4 grupė – valstybės, su didelėmis studijų įmokomis ir mažiau išvystyta paramos studentams sistema). Šis skirstymas, bei aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių klasifikacija pagal išalidų pasidalijimą bus pasirinkti ir šiame baigiamajame darbe kaip vieni tyrimo rodiklių, atsižvelgiant į tai, jog aukštajam mokslui tampant universaliu nebeužtenka vien valstybės įsitraukimo finansinėmis formomis, siekiant pagrindinių aukštojo mokslo studijų tikslų. O būtent kokybės užtikrinimui aukštajame moksle svarbiu aspektu tampa visų AMS kokybe suinteresuotų šalių įsitraukimas ir bendradarbiavimas, kaip kad bus aptarta tolesniame darbo skyriuje, skirtame AMS kokybės aspektams ir jos užtikrinimo metodams.*Apibendrinimas.* Nustatyta, jog aukštojo mokslo finansavimo modeliai gali būti klasifikuojami pagal skirtingus kriterijus, finansavimo pobūdį ir poveikį visuomenei. Valstybė, spręsdama kurį modelį pasirinkti ar kuriuos modelius derinti kuriant nacionalinį modelį, turi atsižvelgti į aukštojo mokslo finansavimo modeliui keliamus reikalavimus spręsti įvairius uždavinius, iš kurių vienu svarbiausių galėtume įvardinti būtent aukštojo mokslo studijų kokybės ir efektyvumo siekį. Reikšmingiausi magistro baigiamojo darbo uždaviniams atskleisti pasirinkti aukštojo mokslo finansavimo modeliai, klasifikuojami pagal aukštojo mokslo finansavimo šaltinių sąveiką ir finansuotojų daromą poveikį aukštojo mokslo sistemai – biurokratinis, kolegialus ir rinkos modeliai, pagal aukštojo mokslo politikos prigimtį skiriami anglo – amerikietiškas ir skandinaviškas modeliai, bei pagal išlaidų pasidalijimą skiriami 4 modeliai (valstybių grupės) - 1 grupė – valstybės, kuriose AMS yra nemokamos arba taikančiomis mažas studijų įmokas ir dosniomis studentų paramos sistemomis; 2 grupė – valstybės su mažomis įmokomis ir mažai išvystyta paramos studentams sistema; 3 grupė

– valstybės, su didelėmis studijų įmokomis arba su visuotinai mokamomis AMS ir gerai išvystyta paramos studentams sistema; ir 4 grupė – valstybės, su didelėmis studijų įmokomis ir mažiau išvystyta paramos studentams sistema. Šis skirstymas pasirinktas kaip vienas darbo tiriamojoje dalyje atliekamos lyginamosios ir sisteminės analizės kriterijų, kaip bendradarbiavimo tarp AMI ir aukštojo mokslo kokybe suinteresuotų visuomenės grupių pavyzdys.

1.3. Aukštojo mokslo studijų kokybės teoriniai aspektai ir užtikrinimo metodai

Norint analizuoti kokybę aukštajame moksle tikslinga pradėti nuo kokybės, kaip sąvokos bendrine prasme, apibrėžimo. Sąvokos veiksmingumas, efektyvumas, teisingumas ir kokybė dažnai vartojamos kaip sinonimai (Defining educational quality. Improving educational quality project publication, 1993). Kokybę Harvey ir D. Green (1993) interpretuoja kaip atitikimą tikslui bei išskiria kitas aukštojo mokslo kokybės koncepcijas, kaip:

- Kokybė kaip atitikimas tikslui, dėl ko norint įvertinti aukštojo mokslo kokybę, turi būti užsibrėžtas aiškus tikslas ir sistemingai jo siekiama. Pagrindiniu šios koncepcijos trūkumu galima būtų įvardinti nuolat besikeičiančią politinę, socialinę bei ekonominę aplinką, dėl ko sudėtinga išsikelti ilgalaikius tikslus;
- Kokybė kaip paskata aukštajai mokyklai tapti geriausia, galinti tapti reikšmingu pranašumu;
- Kokybė kaip normų, standartų visuma. Norint įvertinti atskirų veiklų kokybę, būtinas vertinimo kriterijų nustatymas ir laikymasis;
- Kokybės gerinimo aspektas.

Kaip nurodo Kohontas ir Bergočas (2010), aukštojo mokslo kokybė gali būti apibrėžiama kaip „transformacijos procesas, kurio tikslas – kompetentingų specialistų rengimas. Ypatingas dėmesys šiuo atveju turėtų būti skiriamas kritinio mąstymo ugdymui, padedant besimokančiajam sėkmingai pasiruošti būsimoms darbo pareigoms, nepamirštant asmeninės pažangos svarbos ir jos stiprinimui.

Visgi, kalbant apie aukštojo mokslo kokybę, svarbu matyti platesnį kokybės reikšmę nusakantį vaizdą, kuris pirmiausia apibendrina viso švietimo su visomis savo dalimis, kokybę. Pasak Tchacker (2020) kokybiškas švietimas apima:

- Besimokančiuosius, kurie yra sveiki, pasirengę dalyvauti ir mokytis, o jų šeimos ir bendruomenės palaiko mokymąsi;

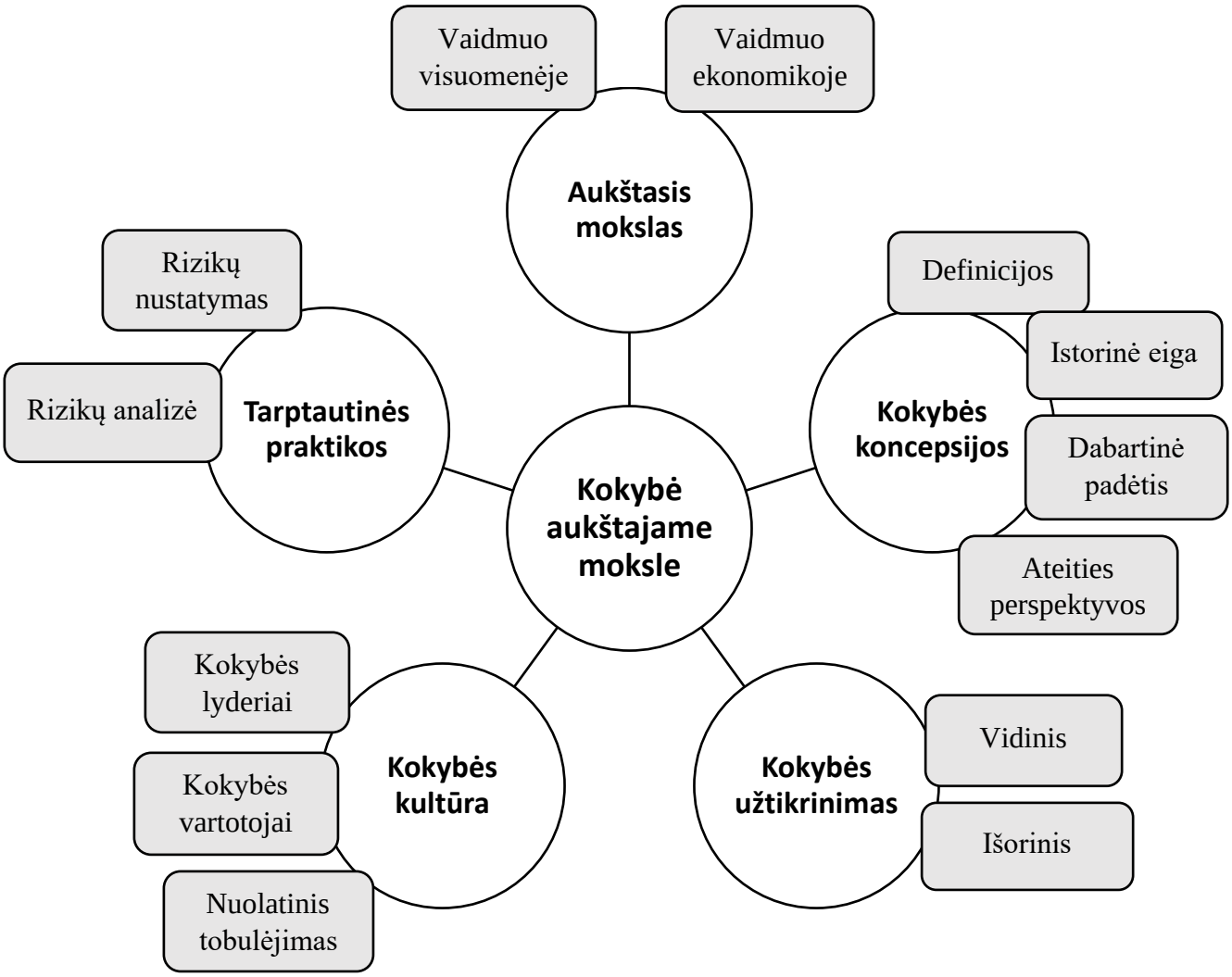
- Aplinką, kuri yra sveika, saugi, apsauganti ir jautri lyčių lygybei bei suteikianti pakankamai išteklių ir patalpų;

- Suvokimą, kuris atsispindi atitinkamose mokymo programose ir medžiagoje, skirtoje pagrindinių įgūdžių įgijimui, ypač raštingumo, skaičiavimo ir gyvenimo ypatumų srityse;

- Tikslingai parengtus mokytojus, kurie taiko į mokinius orientuotus mokymo metodus gerai valdomose klasėse ir mokyklose bei kokybišką vertinimą, bei ne ką mažiau orientuojasi į mokymosi skirtumus, lemiamus socialinių bei ekonominių aplinkybių;

- Rezultatus, apimančius žinias, įgūdžius ir požiūrius, bei susietus su nacionaliniais švietimo tikslais ir teigiamu dalyvavimu visuomenės gyvenime.

Remiantis autore, bei išgryninant prieš tai aptartus mokslininkų požiūrius galima sudaryti konceptualų teorinį kokybės aukštajame moksle modelį, išskaidant kokybę aukštajame moksle į keletą ją sudarančių ir apsprendžiančių elementų:

10 pav. Kokybės aukštajame moksle teorinis modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis: Tchacker, 2020

Teorinio modelio specifikacija. **Aukštasis mokslas** arba bendresne prasme – aukštasis išsilavinimas - Mokslo ir studijų įstatyme apibrėžiamas kaip „išsilavinimas, įgytas Lietuvos aukštosiose mokyklose baigus koleginių arba universitetinių studijų programas, pagal kurias suteikiama aukštojo mokslo kvalifikacija, arba kompetentingos institucijos pripažintas kaip jam lygiavertis išsilavinimas“ (Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, 2009). Aukštasis mokslas savo pirmine prasme apima mokymą, vykdomus mokslinius tyrimus, bei mokslo plėtros užtikrinimą. Pasak Hesse (2009) – aukštojo mokslo ir jį įgyvendinančių mokslo įstaigų tikslus būtų per daug paprasta paimti iš jų veiklos gairių. Autorės nuomone,

pagrindiniais universitetų tikslais galima būtų įvardinti tris siekiamybes, tai – žinių kūrimas, žinių skleidimas bei bendruomenės įgalinimas per tai (Hesse, T., 2009). Kaip savo darbe, skirtame kokybei aukštajame moksle, aukštojo mokslo misiją analizuoja Tchacker S. (2020), kuri apibendrina aukštojo mokslo misiją, įgyvendinant tokias išsikeltas idėjas:

- Vertybinių sistemų įdiegimas studijuojantiems (vertybių skiepijimas per bendros mokymo programos veiklą; sąžiningumo dėmuo mokymosi procese; vertybių įtraukimo praktika);
- Technologijų panaudojimo tobulinimas;
- Tarptautinių kompetencijų skatinimas per aukštojo mokslo tarpinstitucinį bendradarbiavimą;
- Kokybės užtikrinimas (išorinis ir vidinis stebėjimas bei kontrolė);
- Kokybės kultūra (nacionalinės iniciatyvos, skirtos kokybės kultūros kūrimui; kokybės reikalavimas pradedant studentais, baigiant vadovybe; kuriamos kokybės užtikrinimo programų kūrimas).

5 lentelė. Aukštojo mokslo studijų kokybės koncepcijos

Mokslinis šaltinis/autorius	**Sąvokos charakteristika**
Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas (2009)	Studijų kokybė suprantama, kaip nustatytų ir apibrėžtų reikalavimų bei nuostatų laikymasis
UNESCO (1998)	Aukštojo mokslo kokybė traktuojama kaip daugiamatė koncepcija, apimanti: akademinę veiklą, akademines programas, mokslinius tyrimus ir stipendijas, personalą, studentus, patalpas, įrangą, bei - paslaugas bendruomenei akademinei aplinkai
Proteasa V., Miroiu A. (2016)	Aukštojo mokslo studijų kokybė apibrėžiama remiantis nacionaliniais ir tarptautiniais standartais bei atsižvelgiant į gerąją praktiką
Parri J. (2002)	Kokybė kaip išskirtinumas, tobulumas. Toks apibrėžimas iškelia tikslą AMI ir akademinėms bendruomenėms visada būti geriausiais, pasiekia geresnių rezultatų nei kiti
Gasiūnaitė-Binkė (2016)	Aukštojo mokslo kokybė yra neatsiejamas Europos žinių visuomenės kūrimo ir Bolonijos proceso propagavimo elementas.
Galkutė (2008)	Studijų kokybę galima apibrėžti kaip aukštosios mokyklos strateginių nuostatų kokybės užtikrinimo atitikimą suinteresuotų šalių poreikiams.
Anis (2014)	Aukštojo mokslo kokybė – matas, kuriuo galima matyti

	institucijos pajėgumą suteikti aukštojo mokslo žinias visuomenei, kartu būnant ir ekonominio augimo įrankiu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pagal UNESCO (2021), kokybę švietime nusako suvokimas, jog kokybiškas švietimas yra ypač susijęs su tokiais klausimais kaip tinkamas įgūdžių ugdymas, lyčių lygybė, atitinkamos mokyklos infrastruktūros, įrangos, mokomosios medžiagos ir išteklių aprūpinimas, tikslingos bei teisingos stipendijos ir tinkamos mokymo pajėgos. Pagal Tamutienę ir Matkevičienę (2018) - kokybė aukštajame moksle gali būti apibrėžiama iš trijų perspektyvų: 1) kaip asmens, kolektyvo, objekto, veiksmo, proceso ar organizacijos esmės įkūnijimas; 2) kaip tam tikras aukštas lygis arba statusas; 3) kaip pats aukštojo mokslo kokybės vertinimo procesas. Aukštojo mokslo institucijų kokybiškos veiklos rodiklių aprėptis gali būti labai didelė, atspindinti įvairias veiklos sritis (studijų ir mokslo rezultatų, studentų pasiekimų rodikliai, pan.) (Tamutienė ir Matkevičienė, 2018, p. 10)

Aukštojo mokslo finansavimas ir jo optimizavimas pastaraisiais metais yra tapęs vienu svarbiausių Europos švietimo politikos klausimų. Aktualiausiu klausimu lieka bandymas išsiaiškinti ar aukštojo mokslo sistemai pakanka turimų lėšų ir kas dar svarbiau - ar sugebama jomis kokybiškai pasinaudoti, kad pirmiausia akademinė bendruomenė, o kartu ir visa visuomenė gautų didžiausią naudą. Aukštajam mokslui tampant vis labiau masišku reiškiniu, o išsilavinimo reikšmei neprarandant savo svarbos, reikalinga nuolat ieškoti naujų, akademinei bendruomenei patrauklių bei studijų kokybę garantuojančių, studijų finansavimo metodų.

Pati kokybė – sudėtingas konceptas, kurį sunku apibrėžti arba kiekybiškai įvertinti (Guide for review authors on assessing study quality, 2013). Tai sudėtinga idėja, kuri gali reikšti skirtingus dalykus skirtingiems žmonėms. Vienas iš aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo standartų Europos Sąjungoje yra vadinamasis Bolonijos procesas (Europos Komisija, 2022). Bolonijos proceso siekis yra sukurti Europos aukštojo mokslo erdvę, kurioje būtų nustatyti akademinių laipsnių ir kokybės užtikrinimo standartai, įdiegtos kokybės užtikrinimo sistemos, kartu didinama mokymosi ir mokymo kokybė ir aktualumas.

Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas – tai aukštojo mokslo sistemos ir aukštųjų mokyklų ar jų padalinių veikimo metodų ir priemonių visuma, apimanti vidinius kokybės užtikrinimo ir išorinio vertinimo mechanizmus, kurių taikymas padeda nustatyti, ar pagal universiteto studijų programas parengtų specialistų kvalifikacija atitinka nustatytus nacionalinius akademinius standartus ir tenkina ūkio, visuomenės ir asmens lūkesčius (Pūraitė, 2011, p. 1237).

Kalbant apie nacionalines strategijas - Seimo patvirtintoje Aštuonioliktosios Vyriausybės programoje (Nutarimas dėl aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos vyriausybės programos, 2021) numatyta, kad studijų kokybė yra prioritetas visais aukštojo mokslo lygmenimis – universitetuose bei kolegijose. Siekiant geresnės AMS kokybės ir didesnio tarptautinio pripažinimo, turėtų būti sukurtos reikalingos sąlygos, kurios

derėtų su aukštosios mokyklos misija, padėtų aukštosioms mokykloms tapti konkurencingesnėmis, kartu užtikrinant visuomenės poreikių įgyvendinimą.

Studijų kokybės vertinimas susideda iš išorinio bei vidinio vertinimo. Išorinio vertinimo tikslas – sukurti prielaidas aukštosios mokyklos veiklai gerinti, skatinti jos kokybės kultūrą, atsižvelgiant į veiklos efektyvumą įvertinti bazinio finansavimo poreikius, informuoti steigėjus (juridinius asmenis), akademinę bendruomenę ir visuomenę apie aukštosios mokyklos veiklos kokybę, vertinimo rezultatų pagrindu teikti rekomendacijas dėl aukštosios mokyklos veiklos plėtros (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl aukštųjų mokyklų išorinio vertinimo tvarkos aprašo ir aukštųjų mokyklų akreditavimo tvarkos patvirtinimo, 2010).

Kalbant apie AMS kokybės užtikrinimą ES mastu, svarbiausias vaidmuo tenka tarptautinei kokybės užtikrinimo sistemai, kuri vykdoma visos ES mastu ir yra svarbiausias ES aukštojo mokslo erdvės AMS kokybės užtikrinimo mechanizmas. Globalizacija, studentų skaičiaus augimas, besikeičiantis ekonominis kontekstas ir augantys reikalavimai viešajai atskaitomybei buvo pagrindiniai veiksniai, sąlygoję kokybės užtikrinimo mechanizmo sukūrimo būtinybę (European Commision, 2020). Tuo tikslu 2005 m. buvo priimtos Kokybės užtikrinimo Europos aukštojo mokslo erdvėje standartai ir gairės (ESG), sukuriant Europos AM erdvės registrą, kuris galėtų įgyvendinti Europos kokybės užtikrinimo sistemą (European Commision, 2020). Registro tikslas – kaupti žinias, vertinti informaciją, atlikti stebėjimą ir vertinimą apie ES valstybėse sukurtų AMS kokybės užtikrinimo sistemų atitiktį Bolonijos įsipareigojimams (ENQA, 2022). Nagrinėjant AMS kokybę ES valstybėse, svarbu įvertinti kaip šalyse užtikrinami bendri ES aukštojo mokslo erdvės nustatyti AMS kokybės standartai, kaip vystoma AMS kokybės užtikrinimo sistema, bei kaip tai suderinama su ESG nustatytomis gairėmis.

Kalbant apie kokybės sampratą Europos Sąjungoje, verta prisiminti, jog vienas iš bendriausių kokybės termino apibrėžimų sako, jog kokybė apibrėžiama kaip tam tikras aukštas standartas. Tačiau ir apibrėžti pačią kokybę bet kurioje srityje, nesvarbu ar tai būtų tam tikra prekė ar paslauga, ar kaip šiame magistro baigiamajame darbe – AMS – negalime neįvedant tam tikrų standartų, pagal kuriuos galėtume nustatyti ar kokybė yra aukšta, ar – netinkama ir netenkinanti suinteresuotųjų šalių. Standartų nustatymas turėtų tapti tam tikru matu politikos formuotojams, dėstytojams, studentams, studentų tėvams bei verslo atstovams, kurio reiktų siekti norint šalyje užtikrinti kokybišką aukštąjį mokslą. Lietuva, priklausydama ES, AMS vadovaujasi Europos Sąjungos rekomenduojamais kokybės užtikrinimo standartais ir gairėmis Europos aukštojo mokslo erdvėje (ESG, 2007, p. 16-26). ES aukštojo mokslo erdvėje (įgyvendinant Bolonijos proceso gaires), AM nustatomi tokie standartai: 1) AM įstaigų kokybės užtikrinimo politikos ir procedūrų kūrimas ir įgyvendinimas; 2) studijų programų patvirtinimas, stebėsena ir periodiška patikra; 3) studentų vertinimas - studentai turėtų būti vertinami pagal viešai skelbiamus ir aiškius kriterijus, reglamentus ir procedūras, o šios - taikomos nuosekliai; 4) mokslo personalo vertinimas; 5) tinkamų mokymosi resursų užtikrinimas ir techninė pagalba studentui; 6) informacijos apie mokymąsi, studentų pasiekimus rinkimas, saugojimas ir tinkama

analizė; 7) tinkamas visuomenės informavimas - reguliariai skelbti naujausią, nešališką ir objektyvią informaciją apie vykdomas programas ir institucinius pasiekimus; 8) išorinės kokybės užtikrinimo sistemos kūrimas; 8) nustatytų procedūrų laikymasis; 9) reguliarios išorinės kokybės užtikrinimo apžvalgos ir sisteminė analizė. Pabrėžiama, jog ES nustatytos gairės ir standartai aukštojo mokslo erdvei Europoje neturi veikti kaip individualių valstybių laisvių suvaržymas AMS srityje, tačiau veikiau užtikrinti, profesionalumą, patikimumą, sąžiningą ir skaidrų AM institucijų veikimą, o suinteresuotosioms šalims - leisti stebėti AM institucijos veiklą europiniame kontekste. (ESG, 2007, p. 22)

Tam, jog įvertinti, ar užtikrinama studijų kokybė aukštosiose mokyklose atliekamas ir valstybinio veiklos audito tyrimas. Skelbiama, jog pagrindiniai audito klausimai susiję su užtikrinimu, kad būtų sukurtos tinkamos aukštųjų mokyklų vidaus kokybės sistemos, kartu - ar skiriama pakankamai dėmesio studentų nuomonei dėl studijų kokybės, ar užtikrinamas nuolatinis dėstytojų kompetencijų tobulinimas bei vykdoma tarptautiškumo plėtra (Valstybinio audito ataskaita: ar užtikrinama studijų kokybė aukštosiose mokyklose, 2021).

Lietuvoje aukštojo mokslo vertinimu, taip pat ir kokybės srityje, užsiima Studijų kokybės vertinimo centras. Pasak Studijų kokybės vertinimo centro (Kaip išmatuoti studijų kokybę, 2014) studijų kokybei didžiausią įtaką daro aplinka, santykis tarp studento ir dėstytojo, bei – darbdavio. Visgi pabrėžiama, kad dažnai visos minėtos pusės kokybę supranta skirtingai. Išorinis kokybės vertinimas turėtų prisidėti skatinant kokybės tobulinimą, net ir tose šalyse kur aukštosios mokyklos yra itin autonomiškos vertinimo sistema yra liberalesnė, kontrolės elementas vistiek išlieka – valstybei teikiant finansavimą aukštosios mokyklos turi tam tikra prasme atsiskaityti už tai, kaip finansai buvo panaudoti, kiek studentų paruošta, kokie specialistai atėjo į darbo rinką.

Išorinės kokybės tikrinimo metu taikomi metodai - savianalizė, ekspertų vertinimas, vizitai į aukštąją mokyklą, išvados, jų viešinimas ir su tuo susijusi tolimesnė veikla (Kaip išmatuoti studijų kokybę, 2014). Visgi sutinkama, jog aukštojo mokslo studijų kokybė yra per daug svarbi, kad galėtų būti palikta tik kokybės užtikrinimo agentūroms. Čia svarbu ir studijų dalyvių, studentų, indėlis. Studentų grįžtamasis ryšys – svarbus informacijos šaltinis aukštosios mokyklos administracijai. Kalbant apie vidinį kokybės vertinimą, pabrėžiama, jog Lietuvos bei užsienio teisės aktuose, nutarimuose ir rekomendacijose skelbiama, kad pati aukštoji mokykla yra atsakinga už studijų kokybę (Stumbrys, 2003). Aukštoji mokykla atsako už savianalizės atlikimą ir savianalizės suvestinės parengimą, kurioje turi būti atskleistas aukštosios mokyklos gebėjimas analizuoti ir kritiškai vertinti savo veiklą bei numatyti jos tobulinimo perspektyvą (Kokybės užtikrinimas aukštojo mokslo studijose, 2019).

Neatskiriama kokybės vertinimo proceso dalimi išlieka studijų rezultatai, tačiau jų išmatavimas ir įvertinimas išlieka dideliu iššūkiu kokybės agentūroms, studentų pasiekti studijų rezultatai yra tik dalis visų aukštojo mokslo rezultatų, nes pastarieji apima ir aukštųjų mokyklų socialinę misiją bei partnerystes su socialine aplinka (Studijų kokybės vertinimo centras, 2019). Sutariama, jog kokybės įgyvendinamumas

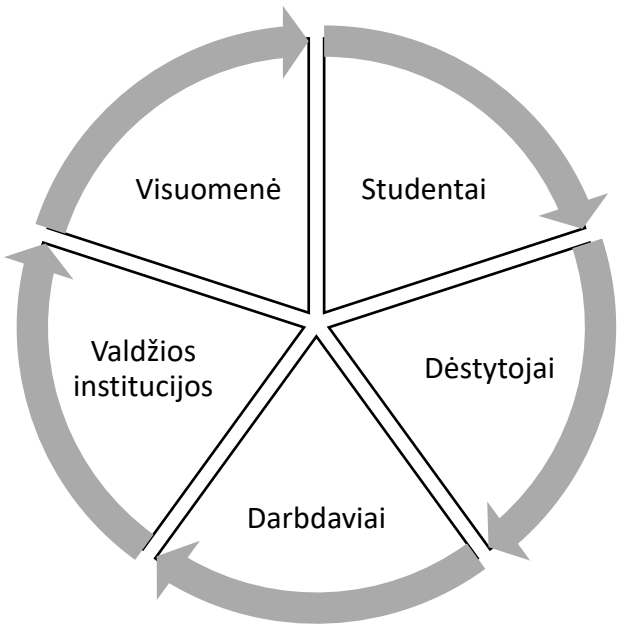
tiesiogiai siejasi su aukštojo mokslo bei viso švietimo sistema, jos atitikimu esamiems valstybės ir rinkos poreikiams.

Kokybės kultūra – dar vienas svarbus dėmuo sudarantis aukštojo mokslo kokybės sistemą. Kaip pabrėžia Pociūtė B. (2005) - nagrinėjant organizacijų kultūrą, ypač pabrėžiama normų ir vertybių svarba, tačiau verta nepamiršti ir kitų savybių, kaip kad – narių elgesio panašumai, filosofija, taisyklės, bei organizacijos klimatas. Adomavičienė ir Pukelytė (2010) siūlo išskirti aštuonias aukštojo mokslo institucijos kokybės kultūros dimensijas: žmogiškųjų išteklių valdymą; vadovavimą; kokybės įgyvendinimą; požiūrį į kaitą organizacijoje; institucijos kokybės vertinimą; orientavimąsi į vartotoją; sprendimų priėmimą ir strateginį planavimą (Kokybės kultūra aukštojo mokslo institucijose: dimensijos ir kriterijai, 2010).

Tarptautinės praktikos. Visame pasaulyje vykdoma nuolatinė kokybės užtikrinimo praktika, tačiau nepaisant dabartinių tyrimų ir diskusijų, nėra visuotinio sutarimo, kaip išmatuoti ir valdyti aukštojo mokslo kokybę, todėl įvairios institucijos taiko įvairius metodus (Becket ir Brooks, 2008, p. 2). Būtent studijavimas ir gerosios praktikos perėmimas iš kitų šalių gali padėti ateityje nustatyti tam tikrus kokybės matavimo etalonus, tuo padedant paprasčiau nustatyti bei užtikrinti kokybiškus metodus aukštajame moksle ir jo institucijose.

Nors ir nesant vieno standarto, kuriuo remiantis būtų galima nustatyti kokybę aukštojo mokslo studijose, galima teigti, jog vienas dažniausiai naudojamų bei labiausiai suprantamų modelių aukštojo mokslo kokybei nusakyti yra studijų rezultatais grįstas studijų modelis. Tiek europinio, tiek nacionalinio lygmens dokumentuose akcentuojamas studijų proceso orientavimas į rezultatus, kurie dažnai siejami su aukštojo mokslo absolventų tam tikrų pasiekimų ir gebėjimų įgijimu (Chmieliauskas ir kt., 2012, p.19). Kalbant apie europiniame lygmenyje studijų kokybei skirtus dokumentus, verta išskirti vadinamuosius Dublino aprašus. Bendrąja prasme, Dublino aprašai – tai neformalaus Bendros kokybės iniciatyvos (angl. *Joint quality initiative*) tinklo sukurti bendrieji aprašai, nustatantys absolvento mokymosi pasiekimų lygį jam baigus trumpojo, pirmojo, antrojo ar trečiojo ciklo (pakopos) studijas (Markevičienė ir kt., 2020), Dublino aprašai, kaip tam tikras kokybės per rezultatus matas, yra orientuoti į tai, ką studentas privalėtų gebėti ir žinoti baigs studijas, t.y. įgijęs atitinkamos pakopos kvalifikaciją. Aprašai yra sukurti remiantis šių tipų mokymosi pasiekimų klasifikacija: žinios ir supratimas/suvokimas; žinių ir supratimo taikymas; sprendimų priėmimas; bendravimo įgūdžiai; bei - mokymosi įgūdžiai (Harris ir kt., 2004, p. 2).

Viena iš priežasčių kodėl kokybės matavimas aukštajame moksle yra sudėtingas procesas yra pats aukštojo mokslo nevienalytiškumas ir kompleksiškumas. Aukštajame moksle bei jo kūrime ir „vartojime“ dalyvauja įvairios grupės, kurių egzistavimas tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai įtakoja patį aukštąjį mokslą ir jo kuriamus procesus. Aukštojo mokslo srityje yra įvairių suinteresuotųjų šalių, įskaitant studentus, darbdavius, dėstytojus ir ne mokslo personalą, vyriausybę, įvairias agentūras, bei galiausiai - visą visuomenę.

11 pav. Pagrindinės AMS kokybe suinteresuotos šalys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Galkutės (2008) nuomone, studijų kokybę galima apibrėžti kaip aukštosios mokyklos strateginių nuostatų kokybės užtikrinimo atitikimą suinteresuotų šalių poreikiams. Suprantama, jog kiekviena iš šių suinteresuotųjų šalių turi skirtingą požiūrį į kokybę, kuriai daro įtaką jos pačios susidomėjimas aukštuoju mokslu bei įsitraukimas į jį.

Kaip teigia Pruskus ir kt. (2015), patys studentai skirtingai supranta studijų kokybę ir pateikia skirtingus prioritetus, kalbant apie kokybės suvokimą. Vieniems AM paslaugos vartotojams – patiems studijuojantiesiems – kokybė gali reikšti tiek tinkamas sąlygas saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti, tiek - tinkamą pasirengimą būsimai karjerai. Kaip aptarta darbe ankstesniuose skyriuose, studentų požiūriai į kokybę gali būti nulemti ir finansavimo metodų – tokių kaip studijų apmokestinimas, įmokos už mokslą ar studijų grantų sistema. Galime teigti, jog egzistuoja tikimybė, jog mokėdamas už AMS studentas bus labiau suinteresuotas aukštesne mokslo kokybe – laukdamas tam tikros grąžos už savo lėšų skyrimą mokymuisi.

Dėstytojai ir administracija. Studijų kokybė neatsiejama ir neatsiejamai tiesiogiai koreliuoja su dėstytojo profesionalumu ir dėstymo kokybe. Ruževičiaus (2014) teigimu, studijų kokybė priklauso nuo labai konkrečių dalykų – pirmiausia nuo akademinės veiklos vadybos lygio, finansavimo, šiuolaikiškų studijų programų, naujausias žinias profesionaliai perteikiančių dėstytojų, mokymo institucijų ir studijų programų tarptautinio integravimo, kokybės kultūros bei akademinės bendruomenės skaidrios motyvavimo sistemos.

Sutinkama, jog universitetinių studijų ir darbo rinkos sąveika yra neišvengiama. Pagrindinis veiksnys, skatinantis universitetinių studijų kaitą, – žinių visuomenės fenomenas, kuris yra didelis visos

žmonijos pasiekimas ir turtas, įtakojantis rinkos ekonomiką ir paslaugų vystymąsi, darbo jėgos mobilumą ir mokymosi visą gyvenimą poreikį (Pilkienė ir Sajienė, 2013). Neabejojama, jog visai darbo rinkai ir atskiras verslo sritis atstovaujantiems darbdaviams, rūpi kaip yra ruošiami ateities specialistai, bei kokia AMS kokybės būklė, kas tiesiogiai paveiks į darbo rinką ateisiančius naujus specialistus.

Universitetai turi tam tikrų finansinių ir vadybinių autonominių galių, tačiau aukštosios mokyklos žemyninėje Europoje vis dar daugiausia yra išlaikomos ir finansuojamos valstybės lėšomis (Ritzen ir Želvys, 2014). Todėl valstybės politika AM finansavimu aspektu gali padaryti vieną didžiausių įtakų iš visų prieš tai aptartų aukštuoju mokslu suinteresuotų grupių.

Aukštasis mokslas ir studijos yra viešojo sektoriaus dalis nešanti didelę naudą individui, visuomenei ir valstybei, o Europos aukštasis mokslas yra įsipareigojęs rengti kompetentingus asmenis, kurie dirbdami galėtų prisidėti prie konkurencingos, dinamiškos žiniomis grindžiamos pažangios visuomenės bei tvarios ekonomikos kūrimo (Gasiūnaitė-Binkienė, 2018). Neabejojama, jog pati visuomenė, privalo domėtis AMS padėtimi, jos tinkama kokybe, specialistų rengimu – bei prisidėti finansiškai (privataus finansavimo formomis), siekiant AMS vystymosi ir žmogiškojo kapitalo kaupimo.

Apibendrinimas. Nustatyta, jog norint analizuoti kokybę aukštajame moksle tikslinga kokybės sąvoką vertinti kartu su veiksmingumo, efektyvumo ir teisingumo sąvokomis, kurios dažnai naudojamos kaip sinonimai. Sudarytas konceptualus teorinis kokybės aukštajame moksle modelis, išskaidant kokybę aukštajame moksle į keletą ją sudarančių ir apsprendžiančių elementų, kaip: kokybės koncepcijas, kokybės užtikrinimą, kokybės kultūrą ir tarptautines praktikas. Prieita išvados, jog viena iš priežasčių kodėl kokybės matavimas aukštajame moksle yra sudėtingas procesas yra pats aukštojo mokslo nevienalytiškumas ir kompleksiškumas. Aukštajame moksle bei jo kūrime ir „vartojime“ dalyvauja įvairios grupės, kurių egzistavimas tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai daro įtaką pačiam aukštajam mokslui ir jo kuriamiems procesams. Aukštojo mokslo srityje yra įvairių suinteresuotųjų šalių, įskaitant studentus, darbdavius, dėstytojus ir ne mokslo personalą, vyriausybę, įvairias agentūras, bei galiausiai - visą visuomenę.

2. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO MODELIŲ ĮTAKOS STUDIJŲ KOKYBEI VERTINIMO METODIKA

Siekiant nuodugniai išanalizuoti AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodikas ir jų rodiklius, šiame skyriuje bus analizuojamos trys metodikų grupės: pirma – AMS finansavimo modelių vertinimo metodikos ir jų vertinamieji rodikliai, metodai; antra – AMS kokybės vertinimo metodikos, jų vertinamieji rodikliai ir metodai; ir trečia – AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodikos.

Šių trijų grupių metodikų analizė padės parengti konceptualų AMS finansavimo modelių ir jų įtakos AMS kokybei vertinimo modelį, įtraukiant visus svarbius rodiklius, kartu atsižvelgiant į finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo ypatumus.

Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių vertinimo metodikos. AMS finansavimo metodų, finansavimo modelių vertinimą taikant skirtingas vertinimo metodikas atliko Proteasa and Miroiu (2015), James, Cihan and Cavusoglu (2021), Pranevičienė ir Pūraitė (2010), Jelić ir Kedžo (2018). Daugumos autorių pripažįstama, kad studentams teikiamos subsidijos atlieka dvi pagrindines funkcijas: skatina pasiekimus bei teikia socialinę paramą (didina įtrauktį ir prieinamumą).

Proteasa ir Miroiu (2015) savo tyrime vertina AM finansavimo metodus, pagrinde – negrąžinamos finansinės paramos - pasitelkiant lyginamąją analizę, išskirdami atskirus vertinimo komponentus – kaip kokybės ir lygybės principus.

James W., Cihan C., Cavusoglu M. (2021) savo tyrime finansavimo modelius lygina pasitelkdami atskirų Europos šalių aukštajame moksle taikomų finansavimo modelių pavyzdžius.

Pranevičienė ir Pūraitė (2010) savo straipsnyje analizuoja aukštojo mokslo sistemos finansavimo modelius ir valstybės finansavimo būdus, siekiant atskleisti kiekvienos koncepcijos privalumus ir trūkumus. Autorės taiko lyginamosios analizės metodą, siekdamos atskleisti kiekvieno modelio privalumus ir trūkumus bei pristatyti skirtingų užsienio valstybių taikomų finansavimo modelių gerosios praktikos pavyzdžius.

Lietuvos aukštojo mokslo studijų finansavimo aspektus nagrinėja Želvys A. (2013) atkreipdamas dėmesį tai, jog *studento krepšelio*, kaip vieno iš aukštojo mokslo studijų finansavimo metodų, pasirinkimas ir taikymas šalyje buvo palankus populiarioms studijoms, tačiau turėjo neigiamą poveikį renkantis reikalingas, tačiau nepopuliarias studijas, tolesnei regioninių ir specializuotų aukštųjų mokyklų plėtrai. Autorius savo tyrime taiko literatūros analizės, švietimo statistikos ir švietimą reglamentuojančių dokumentų analizės metodus, siekdamas apžvelgti šalyje įvykusius studijų finansavimo pokyčius ir įvertinti vykdyto „studento krepšelio“ kaip finansavimo metodo įdiegimo rezultatus bei padarinius aukštosioms mokykloms.

Kaip galime matyti, mokslininkai taiko skirtingas AMS finansavimo vertinimo metodikas, kurios dažniausiai apima tokius vertinimo metodus kaip mokslinės liteėratūros analizė, lyginamoji analizė, ekspertinis vertinimas ir kt. Pagrindiniai uždaviniai, kuriuos bando išpildyti aptarti autoriai – išskirti pagrindinius atskirų aukštojo mokslo finansavimo modelių aspektus, kuriais vienas ar kitas finansavimo modelis išsiskiria, pagrinde kreipiant dėmesį į orientaciją į AMS kokybės siekį.

Aukštojo mokslo studijų kokybės vertinimo metodikos, kriterijai ir rodikliai. Aukštojo mokslo studijų kokybės samprata mokslininkų yra nagrinėjama įvairiai, pripažįstant, jog šis reiškinys yra nevienareikšmiškas ir mokslinėje literatūroje nėra vieningai priimamos aukštojo mokslo studijų kokybės koncepcijos. Probleminius aukštojo mokslo studijų kokybės klausimus nagrinėja Cadena S., García J.L., ir kt. (2018), Porter S.R. (2012), Kontic L. (2014), Chmieliauskas A., Liepuonis A., Venčkauskas R., Plankytė-Aidietienė K. (2012) ir kt.

6 lentelė. Aukštojo mokslo studijų kokybės vertinimo metodikos, kriterijai ir rodikliai

Nr.	Tyrimo autoriai	Metai	Vertinimo kriterijai	Vertinimo rodikliai
1	Manoj, K. Jha., Ram, K. Prasad	2013	-įstaigos fiziniai aspektai (aplinka, pastatai, įranga) -patikimumas -kompetencija -kurso struktūra -įstaigos politika	-studento lūkesčio ir realaus rezultato lyginimas -naujų mokymo metodų įsavinimas -vertinami studentų: neakademiniai pasiekimai, akademiniai rezultatai, įstaigos reputacija, prieinamumas, Kurso struktūra
2	Cadena S., García J.L., ir kt.	2018	-įstaigos vadyba -dėstytojų ir studentų santykis -dialogas su socialine aplinka	-įsiliejimas į darbo rinką -surengtų mokslo renginių skaičius -užsienio kalbų prieinamumas studijuojant -patalpų įranga
3	Porter S.R.	2012	-studijų kokybė	-studentų ir dėstytojų bendradarbiavimo lygis -kritinio mąstymo ir gebėjimų įgijimas -pasiekimų tikrinimas (egzaminai)
4	Kontic L.	2014	-akademiniai aspektai -ne akademiniai aspektai (pagalba studijuojant) -patikimumas	-įstaigų techninis lygis -darbuotojų patikimumas -dialogas
5	Thacker S.		-mokymo procesas -mokymosi rezultatas, orientuotas į visuomenės poreikius	-darbuotojų profesionalumas -praktiškai pritaikomos žinios -modernios studijų priemonės
6	Chmieliauskas A., Liepuonis A., Venčkauskas R., Plankytė-Aidietienė K.	2012	-studijų kokybė	-mokymosi rezultatai -studijų procesas -mokymosi infrastruktūra

				-akademinė parama -aukštosios mokyklos išorės ryšiai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Dauguma autorių tirdami kokybę aukštajame moksle išskiria tokius pagrindinius kriterijus ir vertinimo rodiklius, kaip: įstaigos fiziniai aspektai, akademiniai studentų pasiekimai (ne tik studijų metu, tačiau ir baigus studijas), pasiekimai, nesusiję su akademine veikla, aukštojo mokslo institucijos darbuotojų kvalifikacija. Taip pat atkreipiamas dėmesys į būtinybę užtikrinti aukštojo mokslo institucijų ryšį su kitomis aukštojo mokslo kokybe suinteresuotomis šalimis. Pabrėžiama svarba aukštosioms mokykloms bendradarbiauti su suinteresuotomis šalimis, taip patenkinant išorinio finansavimo poreikį, kaip galimą alternatyvą valstybinėms lėšoms (Gasiūnaitė-Binkienė M. ir kt., 2018).

AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodikos. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modeliai ir jų daroma įtaka aukštojo mokslo studijų kokybei mokslininkų yra vertinama skirtingai. Atliekamais tyrimais bandoma nustatyti, ar valstybės pasirinktas aukštojo mokslo studijų finansavimo modelis, bei modelio sudėtiniai komponentai, kaip kad studijų įmokos, grantai, studijų paskolos ir kt. daro įtaką studijų kokybei. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelio ir studijų kokybės ryšio nustatymui dėmesį skiria Facchini M., Triventi M.,Vergolini L. (2019), Trostel P.A. (2007), Beneitoa P., Bosc´aa J.A., Ferria J. (2018), Babravičius J., Dzemyda I. (2012) ir kt.

Trostel P. A. (2007) savo tiriamajame darbe studijų kokybės rodikliu pasirenka studijas baigusių asmenų karjeros pasiekimo (būtent per piniginį aspektą) matavimą. Autorius, siekdamas pamatuoti aukštojo mokslo studijas baigusių asmenų įtaką mokesčių sistemai po studijų baigimo, taiko literatūros analizės ir koreliacinės analizės tarp aukštojo mokslo laipsnio ir mokamų mokesčių mokslinius metodus. Autorius laikosi nuomonės, jog būtina įvertinti fiskalinę naudą valstybei, susijusią su aukštojo mokslo studijomis, t.y. - dažnu atveju aukštųjų mokyklų absolventai valstybės biudžetui sumokės daugiau mokesčių nei tie, kurie po vidurinės mokyklos baigimo nesirinks aukštojo mokslo studijų. Daroma išvada, jog be daugybės kitų aukštojo mokslo teikiamų privalumų, valstybės finansinė parama aukštajam mokslui atsiperka ilguoju periodu. Studijų kokybės matavimas čia atsiranda, teigiant, jog daugeliu atveju, kokybiškos studijos suteiks studijuojančiam daugiau žinių, bei tinkamiau paruoš jį gyvenimui po studijų – kas sistemingai ves prie sėkmingų karjeros pasirinkimų bei didesnės piniginės sėkmės.

Babravičius J. ir Dzemyda I. (2012) savo tyrime nagrinėja Naujosios viešosios vadybos į aukštojo mokslo studijas atneštų elementų, o ypatingai - *studijų vaučerio*, kaip aukštojo mokslo studijų finansavimo metodo, galimą įtaką aukštojo mokslo studijų kokybei. Autorių nuomone - studijų vaučerio (arba studijų krepšelio) metodas pirmiausia įdiegia konkurenciją aukštojo mokslo sektoriuje, kai aukštosios mokyklos yra priverstos konkuruoti tarpusavyje tiek dėl studentų su studijų krepšeliais, tiek ir dėl studentų, mokančių už

aukštojo mokslo studijas (Babravičius J. ir Dzemyda I., 2012, p. 269). Ši konkurencija, kaip vienas iš Naujosios viešosios vadybos principų, verčia aukštąsias mokyklas gerinti studijų kokybę, gerinant aukštosios mokyklos prieinamumą, keliant dėstytojų kvalifikaciją, stiprinant aukštosios mokyklos materialinę bazę. Teisės aktų ir dokumentų analizės metodu prieinama išvados, jog studijų kokybė didele dalimi priklauso nuo studentų gebėjimų, bendrųjų kompetencijų ir mokymosi kokybės, o kadangi studijų krepšelį gauna santykinai gabesni moksleiviai, tai savo ruožtu turi įtakos geresnei studijų kokybei aukštosiose mokyklose, kurios sugeba tokius studentus pritraukti (Babravičius J. ir Dzemyda I., 2012, p. 270).

2019 metais Italijoje buvo vykdytas tyrimas, kurio tikslas – įvertinti ar negrąžintina viešoji finansinė parama prisideda pagerinant studentų akademinius rezultatus, kas, kaip aptarta anksčiau – yra vienas iš kokybės vertinimo aspektų (Facchini, Triventi ir Vergolini, 2019, p. 2-3). Italija tyrimui buvo pasirinkta tikslingai, kaip valstybė, turinti didelį skaičių asmenų, kurie nepabaigia aukštojo mokslo studijų. Ypač didelis studijas nutraukiančiųjų skaičius – vaikinų tarpe. Autoriai savo analizėje taikė binominę logistinę regresiją. Ekonometrinio metodo pagalba buvo nustatyta, kad finansinė parama žymiai sumažina riziką palikti universitetą be diplomo. Vidutiniškai stipendijos gavimas sumažina studento tikimybę mesti studijas anksčiau laiko vidutiniškai apie 8 procentiniais punktais. Taip pat – gavus įvairią finansinę pagalbą padidėja tikimybė baigti studijas laiku: tikimybė, kad studentas laiku įgytų aukštąjį išsilavinimą, padidėja 11,1 procentinio punkto. Tyrimo išvadose pabrėžiama, jog finansinės pagalbos teikimas studentams gali pagerinti jų rezultatus bei motyvuoti baigti studijas, tačiau teigiamas paramos poveikis neturėtų būti laikomas savaime suprantamu dalyku (Facchini ir kt., 2019, p. 2-3). Finansinė parama – vienas iš būdų gerinti studentų pasiekimus ir gali veikti kaip motyvacinis veiksnys, tačiau negalima pamiršti, jog sėkmingiems studijų rezultatams būtina, jog pervedama pinigų suma būtų pakankama (kas pats savaime yra subjektyvu), taip pat - tinkamo akademinio pasirengimo (kartais studijos pasirenkamos neapgalvotai ir studentui sunku išlikti motyvuotam iki pat jų baigimo), arba trūksta gabumų sėkmingam mokslo baigimui (sutinkama, jog ne visi abiturientai yra vienodai pasiruošę mokytis aukštosiose mokyklose po mokyklos baigimo). Tyrimu, pasitelkiant studijas baigusių studentų apklausos metodą, taip pat atskleista, jog finansinė parama kaip motyvacinis veiksnys skirtingai lems skirtingas studentų grupes, priklausomai nuo lyties, socialinio konteksto, netgi gyvenamosios vietovės iš kurios asmuo yra kilęs arba kurioje tuo metu mokosi.

Beneitoa, Bosc´aa and Ferria (2018) savo darbe analizuoja įmokų už mokslą ir studentų pastangų studijų procese ryšį. Kaip minėta anksčiau, vienas iš studijų kokybę nusakančių veiksnių yra būtent besimokančiųjų pasiekiami rezultatai, pirmiausia studijų procese, o vėliau – ir po studijų baigimo darbo rinkoje. Tyrimo tikslui pasiekti naudojamas „Skirtumų - skirtumų“ metodas (ang. *difference-in-differences method),* kurio, kaip kiekybinio tyrimo metu, bandoma imituoti eksperimentinio tyrimo planą, naudojant stebėjimo tyrimo duomenis. Autoriai tyrimo metu stengiasi nustatyti ryšį tarp įmokų už mokslą, nustatytų jų šalyje, bei studijuojančiųjų pastangų įdėtų studijų procese ryšį. Vienas iš aiškiausių kriterijų (žinoma su nemažai išlygų), nustatyti studijų kokybei, yra būtent studentų pasiekti rezultatai studijų procese. Pagrindinis argumentas dėl

mokesčio už mokslą didinimo motyvuojamas to, kad studentai turėtų padengti didesnę mokymosi išlaidų dalį, nes jie yra tiesioginiai naudos gavėjai (Beneitoa, Bosca ir Ferria, 2018, p. 1). Taip pat argumentuojama, jog mokestis už mokslą, kai tuo tarpu dalis studentų turi galimybes studijuoti nemokamai, natūraliai turėtų kelti mokančiųjų motyvaciją tarsi išnaudoti visą studijų potencialą už įdedamą sumą, bei kartu reikalauti aukštojo mokslo institucijos kuo įmanoma aukštesnės teikiamos studijų (paslaugų) kokybės. Autoriai savo darbe lyginamosios analizės pagalba lygina mokesčio už mokslą ryšius su studijuojančiųjų įdėtomis pastangomis, ypatingą dėmesį skirdami AMS rezultatui.

Autoriai, tiriantys AMS finansavimo modelius ir galimą jų įtaką studijų kokybei skiria dėmesį įmokų už mokslą ir studentų pastangų studijų procese ryšiui, studijuojančiųjų mokslo rezultatams, negrąžintinos viešosios paramos ir studijų įmokos įtakai, kartu – AMS baigusių asmenų daliai visuomenėje, studijas baigusių asmenų karjeros pasiekimams, konkurencijai tarp AMI kaip vienam iš kokybės aspektų. Pripažįstama, jog AMS finansavimo modelių ir studijų kokybės ryšiui tirti yra būtini daugiakriteriniai ir daugiasluoksniai tyrimai, įvedant grupę aspektų, kuriais ryšį įžvelgti ir apibrėžti būtų tikslinga.

Toliau pateikiama tyrimų, kurie buvo skirti studijų finansavimo įtakos studijų kokybei įvertinti, taikytų metodų, jų privalumų ir trūkumų suvestinė lentelėje (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodai, jų privalumai ir trūkumai

Autoriai, metai	Taikyti metodai	Metodo (ų) taikymo tikslas	Vertinimo rodikliai	Tyrimo rezultatai	Metodo privalumai	Metodo trūkumai
Trostel P. A. (2007)	Koreliacinės analizės metodas	Pamatuoti AMS baigusių asmenų fiskalinę įtaką mokesčių sistemai po studijų baigimo	AMS baigusių asmenų dalis; AMS baigusių asmenų sumokamų mokesčių dydis	Nustatyta, jog valstybės finansinė parama AM atsiperka ilguoju periodu kaip didesnės AMS baigusių asmenų sumokamų mokesčių biudžetui dalis	Gali padėti statistiškai reikšmingus ryšius tarp kintamųjų (šiuo atveju valstybės skiriamo finansavimo siekiant aukštesnės AMS kokybės ir naudos fiskaline išraiška ateityje)	Metodas nėra pajėgus įvertinti šalutinių priežastinių ryšių, galinčių lemti AMS baigusių asmenų pajamas ateityje, kaip kad socialinė padėtis, socialiniai ryšiai, išorės parama ir kt.
Babravičius J. ir Dzemyda I. (2012)	Teisės aktų ir dokumentų analizės	Ištirti *studijų vaučerio*, kaip AMS	AM konkurencija; studijų vaučerius	Prieinama išvados, jog AMS kokybė didele dalimi	Metodas tinka palyginti tos pačios	Vertinimas atliekamas dažniausiai tik

	metodai	finansavimo metodo, įtaką AMS kokybei	gaunančių studentų proc. dalis,; AMS kokybė kaip NVV aspektas	priklauso nuo studentų gebėjimų, bendrųjų kompetencijų ir mokymosi kokybės, o *studijų vaučerio* metodo taikymas turi įtakos geresnei AMS kokybei AMI, šioms konkuruojant dėl finansavimo	kategorijos kintamuosius (šio konkretaus tyrimo atveju – Lietuvos AMI konkuravimą dėl gabiausių studentų)	vienos valstybės mastu; Analizė atliekama vienoje valstybėje.
Facchini, Triventi and Vergolini. (2019)	Binominės logistinės regresijos ir apklausos metodai	Įvertinti ar negrąžintina viešoji finansinė parama prisideda pagerinant studentų akademinius rezultatus	Studijų grantai; Studijų rezultatai; Baigusių AMS dalis; Studentų motyvacija	Ekonometrinio metodo pagalba nustatyta, kad finansinė parama žymiai sumažina riziką palikti universitetą be diplomo. Vidutiniškai stipendijos gavimas sumažina studento tikimybę mesti studijas anksčiau laiko vidutiniškai apie 8 proc. punktais. Taip pat – gavus finansinę pagalbą padidėja tikimybė baigti studijas laiku	Tikslia skaitine reikšme išreiškiamas tiriamasis ryšys tarp atskirų komponentų	Metodai taikomi lokaliu mastu, sunkiai pritaikomi tarptautiniams tyrimams
Beneitoa, Bosc´aa and Ferria (2018)	„Skirtumų skirtumų“ ir lyginamosios analizės metodai	Įvertinti įmokų už mokslą ir studentų pastangų studijų procese ryšį	Įmokos už mokslą; AMS rezultatai; Mokymosi motyvacija	Mokestis už AMS ir jo didinimas veikia kaip motyvacinis veiksnys ir didina kokybę	„Skirtumų skirtumų“ metodas dažniausiai naudojamas nacionaliniu mastu	Lyginamosios analizės metodas leidžia lyginti ir analizuoti tarptautinius duomenis

				AMS		nacionaliniu mastu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis aptartais autoriais

Išnagrinėjus AMS finansavimo modelių ir AMS kokybės vertinimo metodikas, AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei tyrimo metodikas, buvo išskirti pagrindiniai rodikliai ir taikomi metodai, pateikti jų privalumai ir trūkumai.

Moksliniuose tyrimuose AMS finansavimo įtakai studijų kokybei įvertinti naudojami skirtingi metodai ir rodikliai. Metodų ir kriterijų pasirinkimas yra nulemtas tyrimo imties, tyrimo laikotarpio, vietovės, kurioje atliekamas tyrimas, tyrimo tikslo ir uždavinių. Apžvelgus metodikų ribotumus, tyrimui pasirinkti mokslinio tiriamojo darbo metodai, kurie savo prigimtimi gali būti labiau orientuoti atliekant tyrimą kelerių metų intervale, bei tarptautiniu mastu (šio darbo atveju – lyginant 27 ES valstybes ketverių metų laikotarpyje).

Magistro baigiamojo darbo tiriamosios analitinės dalies atlikimui pasirinkti lyginamosios ir sisteminės analizės tyrimo metodai, kaip labiausiai orientuoti į tyrimo imtį, laikotarpį, tyrimo apribojimus, tikslą ir uždavinius. Lyginamosios analizės metodas, pasak Tidikio R. (2003), atliekamas suskaidant daiktą, reiškinį, visumą į sudėtines dalis, požymius, savybes, išskiriant kurią nors dalį, kuri vėliau nagrinėjama atskirai, išskiriant iš visumos, tam, jog vėliau būtų galima grįžti prie bendrinio vaizdo. Sisteminė analizės metodo pasirinkimas grindžiamas pagrindiniais šio metodo principais – analizuoti tikrovės reiškinius kaip tam tikros visumos komponentus (susijusius ir tarp savęs, ir su ta visuma) ir kaip visumą (sudarytą iš tarp savęs susijusių komponentų) (Tidikis, 2003). Kalbant apie AMS finansavimo modelius kaip tam tikras sistemas, būtina į juos žvelgti neatskiriant juos sudarančių ir veikiančių komponentų. Kartu – žvelgiant į visą AM kaip didelę sistemą, veikiamą sudėtingų komponentų.

2.1. Konceptualaus AMS finansavimo modelio įtakos studijų kokybei vertinimo modelio sukūrimas

Kuriant teorinį aukštojo mokslo finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo modelį bus pasitelktas konceptualus modelis, kuris, remiantis Rudzkiene V. (2012) yra vaizdinis metodas vaizduojant priežastinius ryšius tarp faktorių kurie, kaip manoma, yra reikšmingi nagrinėjamai problemai ar objektui. AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo konceptualaus modelio tikslas – pateikti galimą AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo schemą. Modelis atvaizduos pasirinktus AMS finansavimo modelius (valstybių grupes) pagal teorinėje darbo dalyje išanalizuotą AMS finansavimo modelių klasifikaciją, atskleis pagrindinius AMS finansavimo modelių ir AMS kokybės rodiklius, kurie leis atlikti ES valstybių taikomų AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei ES valstybėse vertinimą.

Atsižvelgiant į teorinėje darbo dalyje atliktą AMS finansavimo modelių klasifikacijų apžvalgą, taip pat į AMS kokybės ir finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodikų analizę, atrinkti pagrindiniai magistro baigiamojo darbo tiriamojoje dalyje taikomi vertinimo komponentai.

Pirmiausia – pasirinkta AMS finansavimo modelių klasifikacija pagal išlaidų pasidalijimo principą, konkrečiai vertinimui pasirenkant šios klasifikacijos modelius (valstybių grupes), kur: *1 grupė: Kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – kartu dauguma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 2 grupė: Kur mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – kartu mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 3 grupė: Kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; ir 4 grupė: Kur mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą yra didelė dalis.* Šių modelių pagrindiniai sudėtiniai komponentai yra studijų įmokos ir poreikiais grįsti grantai bei šių komponentų santykis valstybėse. Atliekant finansavimo modelių ES analizę naudojamasi EURYDICE analitine medžiaga apie Europos aukštojo mokslui taikomas nacionalines studijų įmokas ir paramos sistemas (angl.k. *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education)* skirtoje 2020-2021 metams.

ES valstybių AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei rodiklių informacija pasirenkama pasitelkiant EURYDICE, Eurostat ir UNESCO duomenų bazėse skelbiama statistine informacija. Naudojamasi tokiais duomenų šaltiniais:

1. Lietuvos, ES, ES valstybių narių teisės aktai;

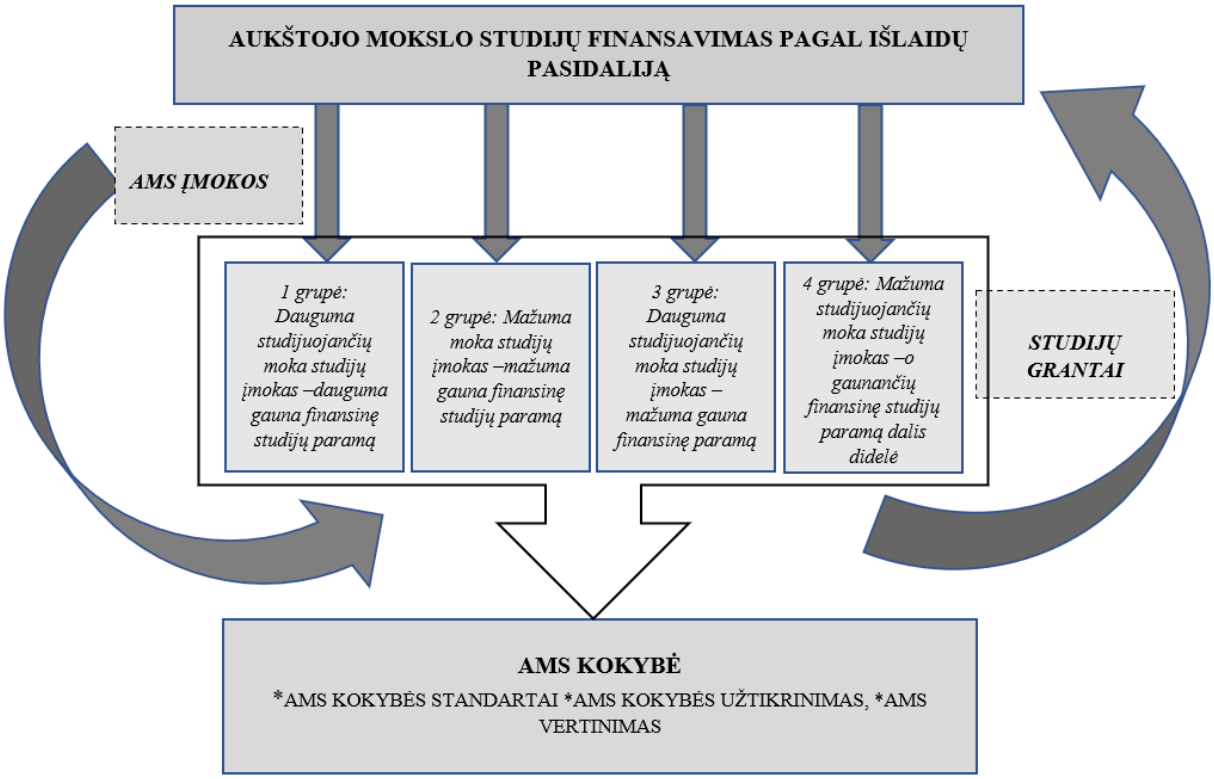
2. Mokslininkų publikacijos, straipsniai, moksliniai tiriamieji darbai skirti aukštojo mokslo studijų finansavimo modeliams, metodams, studijų kokybei, studijų finansavimo įtakos studijų kokybei vertinimui. Šių duomenų paieškai naudojamos Lietuvos ir užsienio mokslinių tiriamųjų darbų visatekstės duomenų bazės (*pagrinde duomenų bazė anglų kalba „Academic Search Complete“, prieiga per internetą: http://search.ebscohost.com/; ir “Science Direct” duomenų bazė anglų kalba, prieiga per internetą: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421515300562*);

3. Informacinėje Europos švietimo sistemų ir politikų svetainėje (*EURYDICE*) pateikiama oficiali informacija apie kiekvienos Europos Sąjungos valstybės švietimo sistemą, jose taikomus AMS finansavimo modelius. (Prieiga per internetą: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/national-description_en);

4. Eurostat – oficiali ES statistikos tarnybos duomenų bazė, prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/eurostat/data/database;

5. UNESCO svetainėje skelbiama statistinė informacija, skirta aukštojo mokslo sistemoms Europos Sąjungoje palyginti, prieiga per internetą: http://data.uis.unesco.org/Index.aspx;

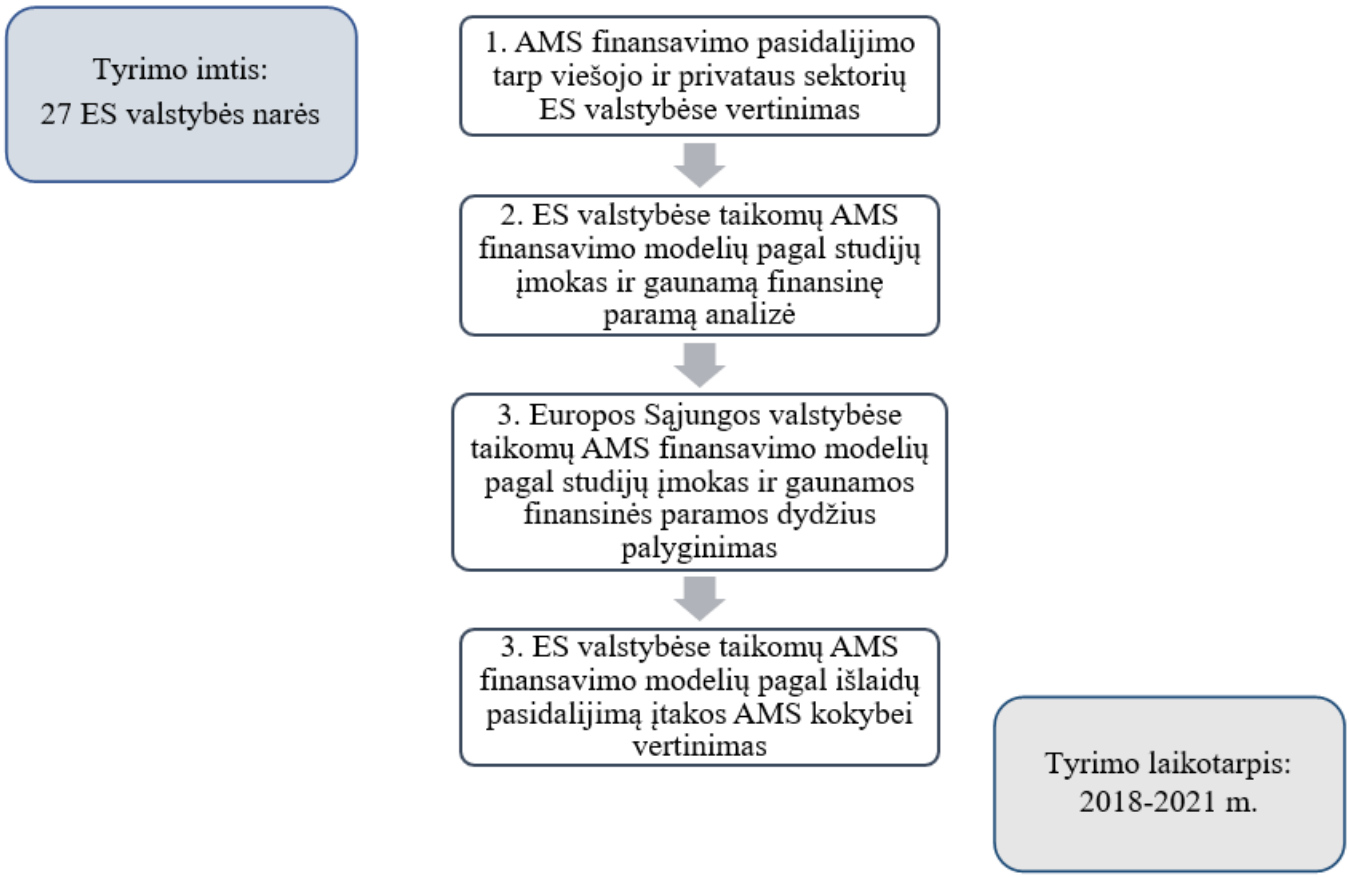
Toliau pavaizduotas konceptualus AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo modelis.

12 pav. Konceptualus aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Toliau pateikiamas AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo procesas.

13 pav. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo etapai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

2.2. Aukštojo mokslo studijų finansavimo ir įtakos studijų kokybei metodologija

Atsižvelgiant į teorinėje darbo dalyje išanalizuotas AMS finansavimo modelių klasifikacijas ir finansavimo metodus bei šaltinius, AMS kokybės, AMS kokybės vertinimo ir užtikrinimo, bei AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei teorinius aspektus, aptarus kitų tyrėjų taikomas tyrimo metodikas, šioje darbo dalyje – bus pagrindžiami empiriniam tyrimui taikytini rodikliai ir tyrimo metodai, kurių pagalba bus atliekamas AMS finansavimo modelių įtakos ams kokybei vertinimas ES valstybėse, pristatoma tyrimo proceso eiga, apžvelgiama tyrimo imtis ir apribojimai.

Siekiant išanalizuoti AMS finansavimo šaltinius, metodus, finansavimo modelius, AMS kokybės aspektus, AMS kokybę nusakančius kriterijus ir siekiant išnagrinėti AMS finansavimo modelių įtakos AMS kokybei vertinimo metodikas buvo naudotasi mokslinės literatūros analizės ir apibendrinimo metodais. Tyrimui atlikti

taip pat taikyti bendrieji mokslinio tyrimo metodai: abstrakcijos metodas; duomenų analizės metodas (taikomas analizuojant oficialios statistikos duomenis, EUROSTAT, EUROSTUDENT, UNESCO duomenų bazėse pateikiamus duomenis); Lietuvos bei užsienio autorių mokslinės literatūros analizė; taip pat apibendrinimo, lyginimo metodai (taikomi apibendrinant teorinę medžiagą bei palyginant atskirose ES valstybių grupėse taikomų AMS finansavimo modelių įtaką studijų kokybei).

Išanalizavus ir susisteminus mokslinę literatūrą ir apžvelgus kitų tyrėjų taikytas metodikas, atliekamas empirinis tyrimas taikant lyginamosios analizės ir statistinės analizės metodus, siekiant palyginti skirtingose Europos Sąjungos valstybėse taikomų aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtaką studijų kokybei. Tyrimu taip pat siekiama nustatyti, kaip Lietuvos aukštojo mokslo studijų finansavimo modelis atrodo Europos Sąjungos valstybių kontekste, taip pat – kokią gerąją praktiką būtų galima pritaikyti tobulinant esamą modelį.

Tyrimo tipas ir metodai. Lyginamoji ir sisteminė analizės - AM finansavimo modeliai ES šalyse analizuojami pasitelkiant išlaidų pasidalijimo (finansavimo intensyvumo) klasifikaciją. Valstybės lyginamos pagal EURYDICE naudojamą ES šalių aukštojo mokslo modelių palyginimą – ryšį tarp studijų įmokų ir studentams teikiamų grantų – finansinės paramos (National student fee and support systems in European higher education 2020/2021). Siekiant atlikti lyginamąją analizę, nagrinėjamų tekstų (dokumentų) struktūroje yra išskiriami ir apibrėžiami konkretūs būsimos analizės ir lyginimo vienetai (Smailiukienė, Korsakienė ir Prakapas, 2011). Lyginamosios analizės metodas, pasak Tidikio R. (2003), atliekamas suskaidant daiktą, reiškinį, visumą į sudėtines dalis, požymius, savybes, išskiriant kurią nors dalį, kuri vėliau nagrinėjama atskirai, išskiriant iš visumos, tam, jog vėliau būtų galima grįžti prie bendrinio vaizdo. Sisteminė analizės metodo pasirinkimas grindžiamas pagrindiniais šio metodo principais – analizuoti tikrovės reiškinius kaip tam tikros visumos komponentus (susijusius ir tarp savęs, ir su ta visuma) ir kaip visumą (sudarytą iš tarp savęs susijusių komponentų) (Tidikis, 2003).

Tyrimo imtis ir apribojimai. Darbe analizuojamos 27 Europos Sąjungos valstybės. Atliekant lyginamąją finansavimo modelių įtakos studijų kokybei analizę ES valstybėse, visos valstybės suskirstytos į keturis AMS finansavimo modelius (valstybių grupes) pagal išlaidų pasidalijimą – *1 grupė: Kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – kartu dauguma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 2 grupė: Kur mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – kartu mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 3 grupė: Kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; ir 4 grupė: Kur mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą dalis yra didelį.* Taip pat pažymėtina, jog tiriamajame darbe atliekamoje lyginamojoje analizėje neatsižvelgiama į privačių fondų finansinę paramą AMS, dėmesys skiriamas tik viešąjai (valstybinei) paramos sistemai.

Atsižvelgiant į duomenų prieinamumą, vertinimo laikotarpis apima 4 metus – nuo 2018 iki 2021 m., didžiausią dėmesį skiriant naujausiems duomenims iš pateikiamos 2020-2021 metų statistikos. Tyrimo

apribojimu taip pat tampa subjektyvus AMS kokybės vertinimo bei AMS finansavimo rodiklių pasirinkimas, bei sudėtingas, daugiamatis ir subjektyvus AMS kokybės, kaip koncepcijos, suvokimas AM.

Atsižvelgiant į teorinėje darbo dalyje apžvelgtą mokslinę literatūrą, ES teisės aktus, AMS kokybės ir AMS finansavimo modelių įtakos AMS kokybei vertinimo metodikas, išsigryninti pagrindiniai rodikliai, kuriais vadovaujantis bus atliekama AMS finansavimo modelių (pagal išlaidų pasidalijimą) įtakos AMS kokybei ES valstybėse lyginamoji analizė.

8 lentelė. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo rodikliai

Rodiklio kategorija	**Rodiklio pavadinimas**	**Šaltinis**
Studijų finansavimo rodikliai	AMS įmoka	EURYDICE
	Negrąžintinos finansinės paramos (grantų) dydis	EURYDICE
	Studentų, mokančių studijų įmokas, dalis	EURYDICE
	Studentų, gaunančių, finansinę paramą, dalis	EURYDICE
	Viešojo finansavimo AMS dydis	EUROSTAT
	Privataus finansavimo AMS dydis	EUROSTAT
	BVP vienam gyventojui	EUROSTAT
	Išlaidos vienam studentui	EUROSTAT
	Išlaidų AMS dalis nuo BVP	EUROSTAT
Studijų kokybės rodikliai	Baigusių AMS dalis visuomenėje	EURYDICE
	Įsidarbinimas po AMS baigimo	EUROSTAT
	Pasitenkinimas studijomis	EUROSTUDENT
	AMS kokybės užtikrinimas	ESG

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

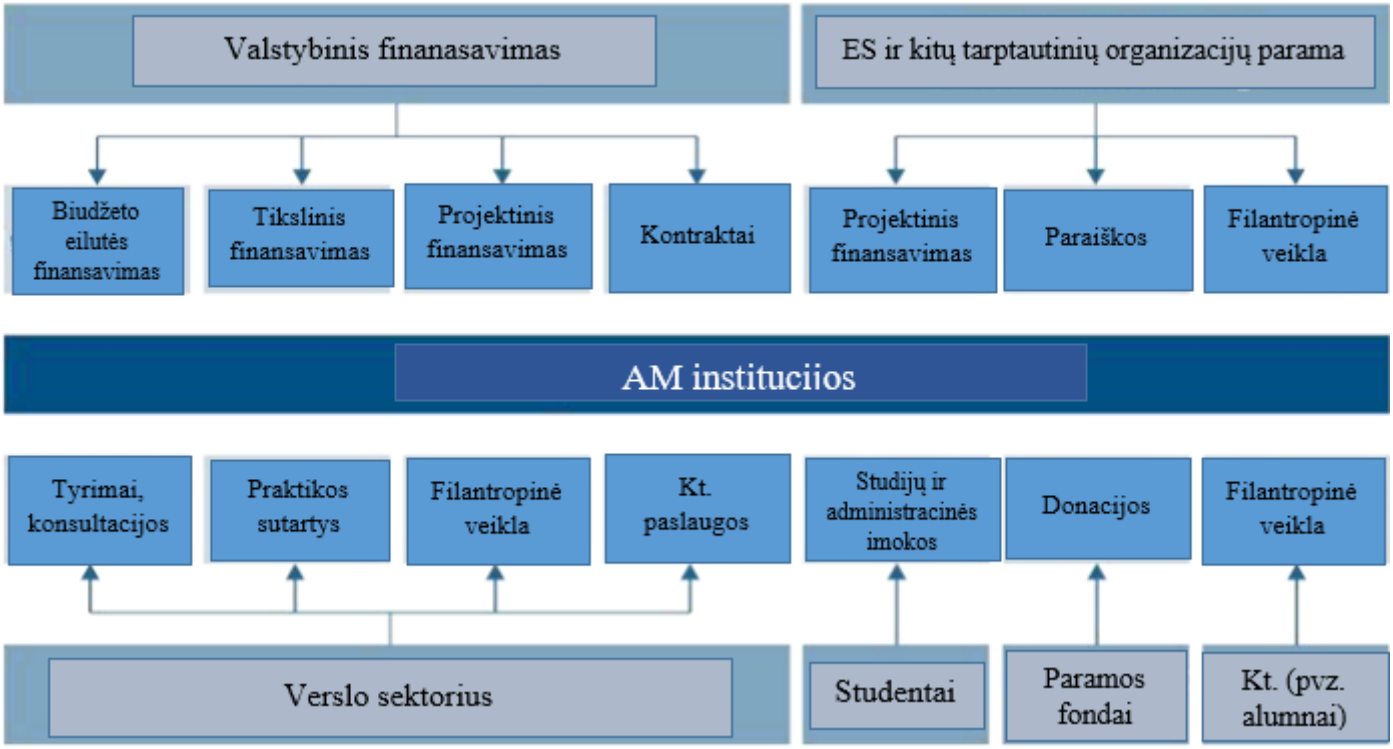
Siekiant vaizdžiai apibūdinti bei apibendrinti surinktus ir analizuotus duomenis, rezultatai pateikiami lentelėmis ir diagramomis, naudojantis programiniu paketu Microsoft Excel.

3. AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ FINANSAVIMO MODELIŲ ĮTAKOS STUDIJŲ KOKYBEI EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE VERTINIMAS

3.1.Aukštojo mokslo studijų finansavimo pasidalijimas tarp viešojo ir privataus sektorių Europos Sąjungos valstybėse

Kaip aptarta teorinėje darbo dalyje, aukštojo mokslo sistemą finansuoti gali valstybė (viešasis finansavimas), studentai ir jų šeimos, privatūs finansuotojai (verslo įmonės), taip pat – privačių asmenų ar verslo fondai, ne pelno siekiančios nevyriausybinės organizacijos, bei galiausiai - pačios aukštosios mokyklos gali pačios būti savo finansavimo šaltiniu (savifinansavimas, gaunamas iš patalpų nuomos ar užsakomųjų mokslinių tyrimų) (Barnabe, 2012, p. 1007). ES valstybėms palyginti pasirinktas EURYDICE naudojamas ES šalių aukštojo mokslo modelių palyginimas – nustatant ryšį tarp studijų įmokų ir studentams teikiamų grantų – finansinės paramos (National student fee and support systems in European higher education 2020/2021).

Kaip pastebima Europos universitetų asociacijos (2021), dauguma ES aukštojo mokslo sistemų vis dar kurios daugiausia priklauso nuo valstybės finansavimo, o bent 2020 m. viešasis finansavimas nebuvo pastebimai mažinamas. Nepaisant valstybinių lėšų svarbos, kuri vis dar pastebima daugelyje ES narių valstybių kaip jau minėta – egzistuoja nemažai alternatyvių finansavimo šaltinių, kuriais gali pasinaudoti aukštosios mokyklos ir aukštųjų mokyklų studentai. Grafike pateikiami galimi pajamų ir finansavimo šaltinių būdai:

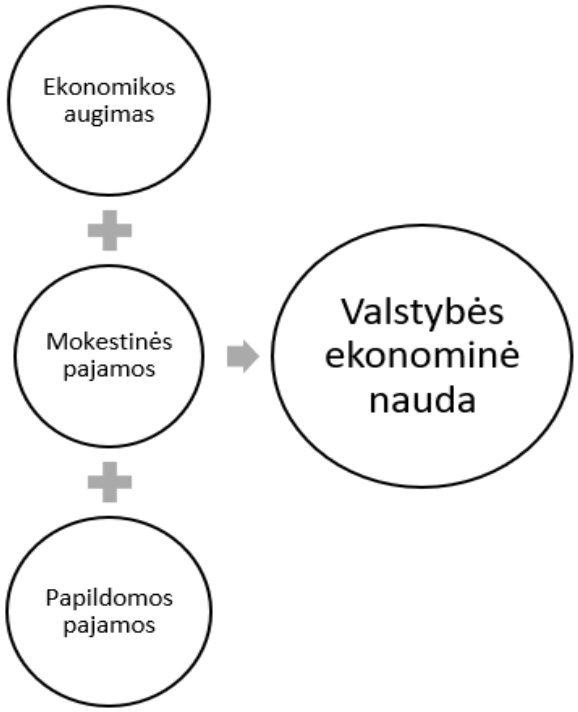

14 pav. Galimi pajamų ir finansavimo šaltiniai

Šaltinis: European university acossiation, prieiga internete: https://www.eua.eu/resources/publications/405:financially-sustainable-universities-ii-european-universities-diversifying-income-streams.html (žiūrėta 2022-03-31)

Šileikos ir Tamašauskienės teigimu (2003), sudėtinga įvertinti valstybės investicijų į aukštąjį mokslą ir išsilavinimą poveikį studijų kokybei, o tuo pačiu – ekonomikai, kuriai kaip ir turėtų daryti įtaką darbo rinkos pasipildymas aukštojo mokslo studijas baigusiais absolventais. Reikia suprasti, jog investicijų į aukštąjį išsilavinimą efektyvumą lemia išoriniai ir vidiniai poveikiai, kur vidiniais veiksniais tampa tokie kriterijai kaip individo kompetencijos, gebėjimai ir įdėtos pastangos, kai tuo tarpu išoriniais – studijuojančiojo aplinka, kaip kad aukštojo mokslo įstaigos fiziniai parametrai, dėstytojų kvalifikacija, tuo pačiu – ekonominė ir socialinė aplinka, iš kurios ateinama studijuoti.

Kaip pažymi Gižienė V. ir Markauskienė A. (2012), valstybės investicijos į žmogiškąjį kapitalą vertinamos pagal sukurto nacionalinio produkto dalį, skirtą švietimui ir mokslui, o norint nustatyti investicijų į aukštąjį išsilavinimą kokybę ir jos ilgalaikėje perspektyvoje nulemtą ekonominį efektyvumą, būtina palyginti išlaidų ir rezultatus (gautos naudos) santykį. Valstybės ekonominė nauda, dėl investicijų į aukštąjį išsilavinimą apibrėžiama trim pagrindiniais kriterijais:

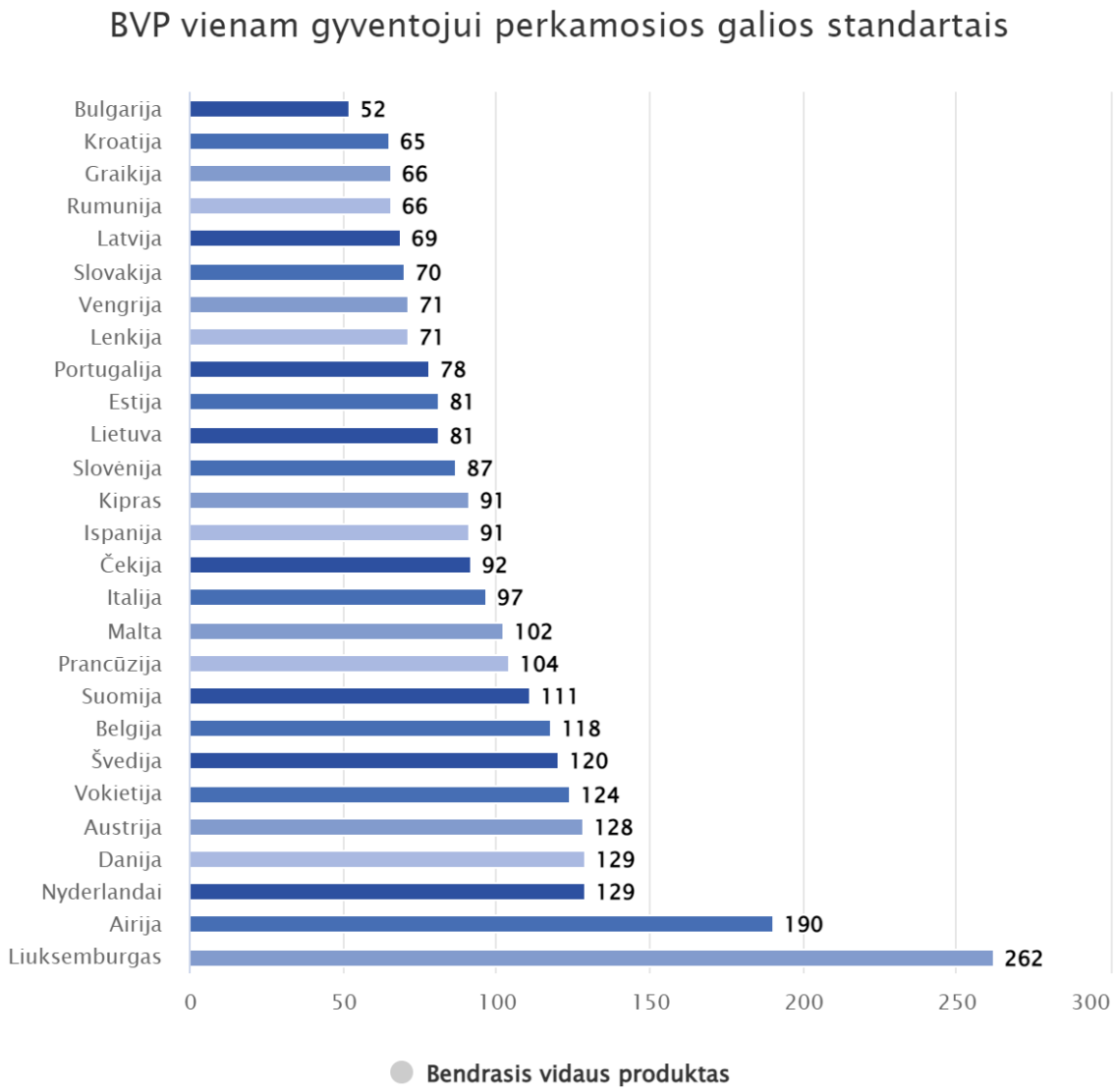

15 pav. Valstybės ekonominė nauda, gaunama per investicijas į aukštąjį mokslą

Parengta darbo autorės pagal Gižienė ir Markauskienė (2012), *Investicijų į aukštąjį išsilavinimą ir valstybės pajamų bei išlaidų priklausomybės tyrimas,* p. 1141

Sutinkama, jog egzistuoja tiesioginis ryšys tarp investicijų į išsilavinimą ir ekonomikos augimo. Visuomenės raidos istorijoje galime matyti glaudų ryšį tarp išsilavinimo ir *ekonomikos augimo* ir išsivystymo lygio. Schultz T.W. (1998) teigimu, visuomenės gerovę pirmiausia lemia investicijos į visuomenės švietimą bei lavinimą bendrine prasme, kuomet gyventojų kokybės gerinimui pirmiausia reikia pradėti nuo investicijų į švietimą. Pakankamai finansuojat aukštąsias mokyklas, šių absolventai turi daugiau galimybių dirbti geriau apmokamą darbą, taip į valstybės biudžetą patenka daugiau *mokestinių pajamų*. Negalima pamiršti švietimo naudos socialiniam valstybės kontekstui – kuomet išsilavinusi visuomenė dažniau bus pajėgi išvengti didelio bedarbių skaičiaus, gaus *papildomų pajamų*, sutaupant socialinių išmokų sąskaita.

Pradedant kalbėti apie atskirų valstybių galimybes kokybės gerinimui AM srityje, negalime neapžvelgti bendros ES valstybių gyvenimo lygį, lyginant kiekvienos šalies kai kurių prekių ir paslaugų kainas toje šalyje gaunamų pajamų atžvilgiu. Tai daroma lyginant bendrąjį vidaus produktą (BVP) vienam gyventojui perkamosios galios standartais. Apačioje diagrama atvaizduoja BVP vienam gyventojui Europos Sąjungoje 2020 m.

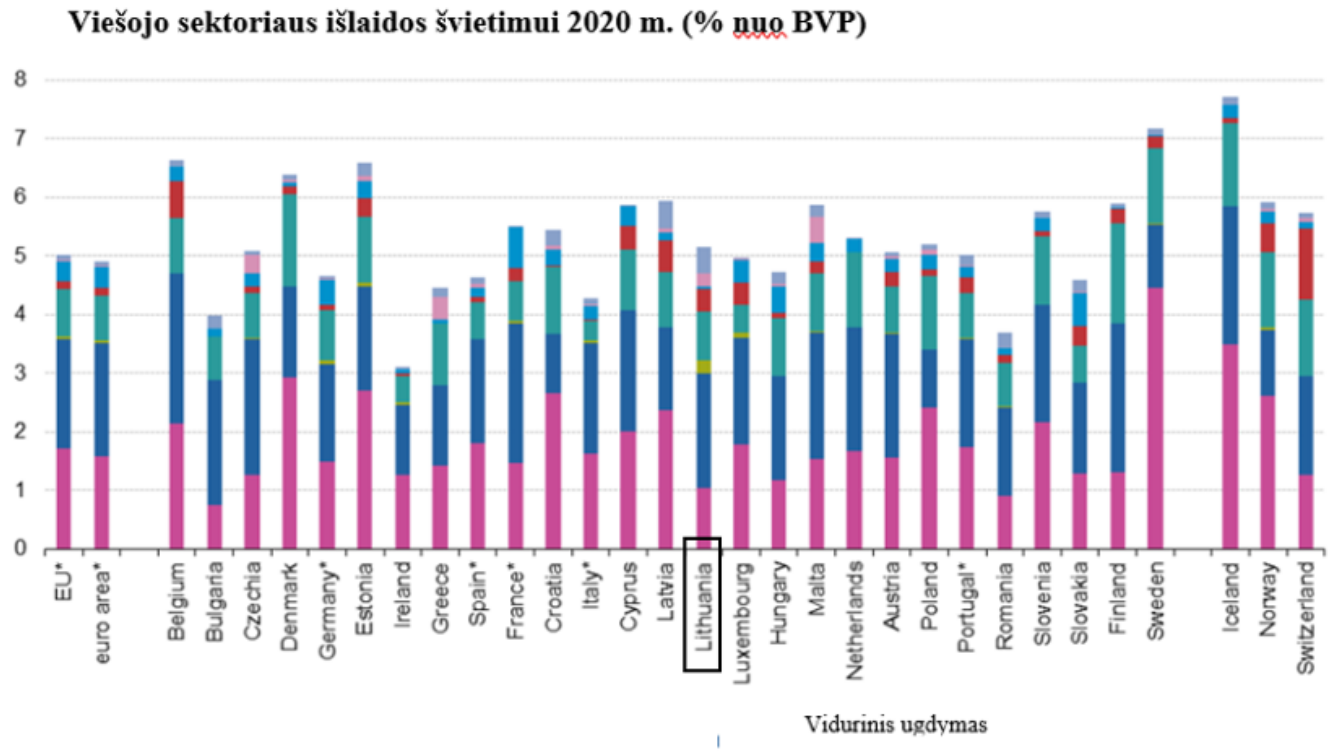

16 pav. BVP vienam gyventojui ES valstybėse

Šaltinis: Eurostat, prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Public_expenditure_on_tertiary_education_relative_to_GDP,_2017_(%25)_ET2020.png (žiūrėta 2022-03-19)

Pažymėtina, kad, toliau kalbant apie išlaidas nuo BVP jau konkrečioms valstybių gyvenimo sritims, tame tarpe ir švietimui, tiek ir siauresnei – AM sričiai, privalome matyti bendrą kiekvienos šalies gyventojų pragyvenimo lygį šalyje. 2020 m., Eurostat duomenimis, blogiausia ekonominė padėtis buvo Bulgarijoje, kurioje vienam gyventojui tenkantis BVP sudarė 52 proc. Geriausia ekonominė padėtis, kaip galime matyti diagramoje, buvo Liuksemburge – ir sudarė 262 proc. Lietuvos padėtis buvo santykinai panaši su kitomis Baltijos valstybėmis – čia BVP dydis gyventojui sudarė 81 proc, tiek pat – kiek ir Estijoje. Latvijoje BVP siekė 69 proc ir buvo žemiausias ne tik tarp Baltijos valstybių, bet ir lenkė tik keturias ES valstybes – Bulgariją, Graikiją, Kroatiją ir Rumuniją. ES valstybių pirminis lyginimas pagal BVP dydį svarbus tuo, jog tikėtina, jog AMS kokybė tiesiogiai proporcingai atspindi ir bendrą valstybės ekonomikos ir gyvenimo kokybės lygį. Tikriausiai neverta tikėtis, jog žemos gyvenimo kokybės ir ekonominio lygio valstybė sugebėtų skirti itin didelę išlaidų dalį nuo BVP tam tikrai atskirai gyvenimo sričiai – nesvarbu kokia tai gyvenimo sritis būtų. Natūralu, jog ekonomiškai stipresnės ir stabilesnės valstybės sugebės geriau paskirstyti finansavimą atskiroms gyvenimo sritims, siekiant aukštesnės atskiro sektoriaus veiklos kokybės.

Sutinkama, jog aukštojo mokslo išvystymo lygį valstybėje lemia šalies skiriamos investicijos (lėšos) aukštajam mokslui ir finansavimo politika bendrąja prasme. Todėl nuo šalies ekonominės būklės didžiąja dalimi priklausys aukštojo mokslo plėtra šalyje, mokslinių tyrimų vykdymas, kokybės užtikrinimas bei mokymosi visą gyvenimą politikos sėkmė. Tvarios aukštojo mokslo sistemos pagrindas – viešosios investicijos (Europos Komisija, 2011).

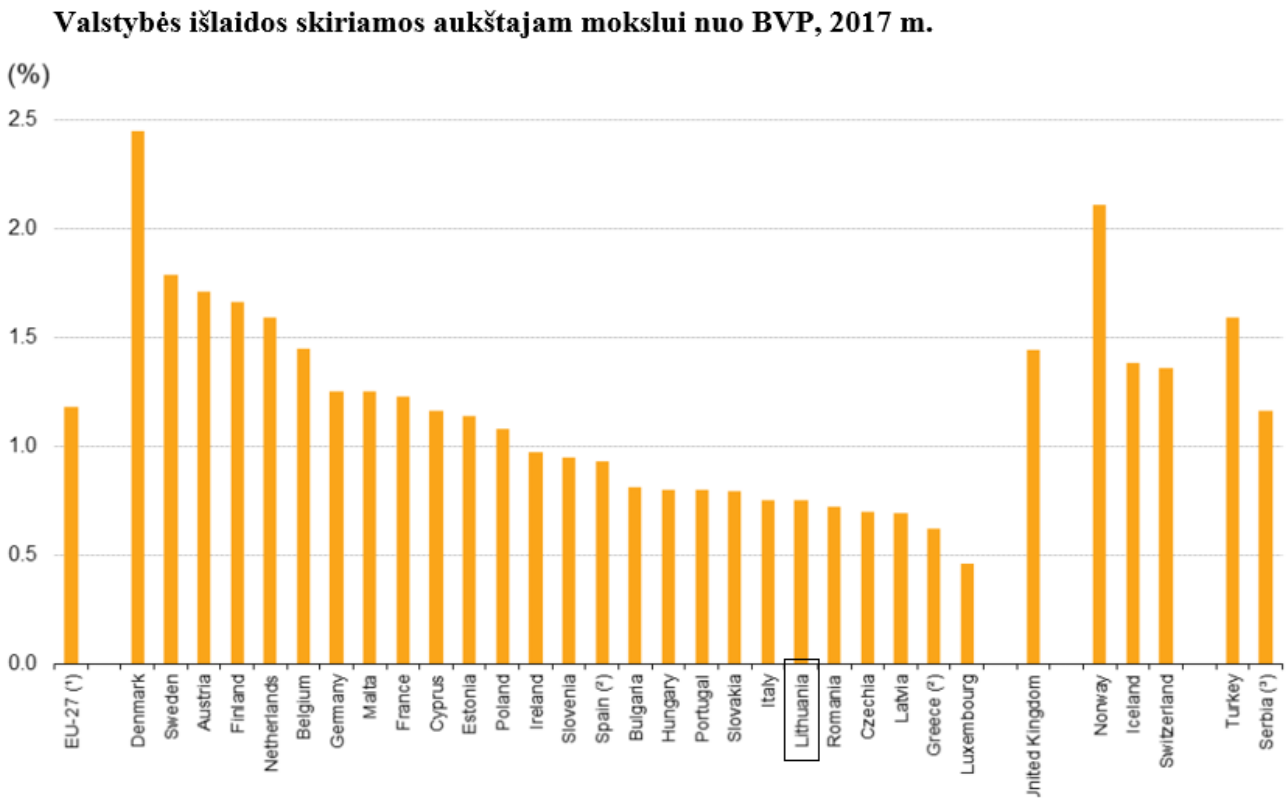

17 pav. Viešojo sektoriaus išlaidos švietimui

Šaltinis: Eurostat, prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Public_expenditure_on_tertiary_education_relative_to_GDP,_2017_(%25)_ET2020.png (žiūrėta 2022-03-19)

Remiantis Eurostat duomenimis, matoma, jog 2020 metais iš Europos Sąjungos valstybių daugiausia išlaidų švietimui nuo BVP buvo skiriama Švedijoje – virš 7 proc. Antroje ir trečioje pozicijoje atsidūrė Belgija ir Estija, skiriančios virš 6 %viešojo finansavimo švietimo sričiai. Matome tendenciją, jog daugumoje valstybių didžiausia finansavimo procentinė dalis buvo skiriama bendrajam ugdymui. 2020 metais išsiskyrė Danija ir Lenkija, kuriose finansavimas bendrajam ugdymui nežymiai nusileido aukštojo mokslui finansavimui.

Lietuvoje 2020 metais valstybės išlaidos švietimui sudarė 5,1 proc. nuo BVP, kai tuo tarpu aukštajam mokslui iš šio finansavimo paketo buvo skirta 0,8 proc. ir nežymiai išaugo lyginant su 2017 metų duomenimis, kurie yra vėliausi skelbiami Eurostat svetainėje, tačiau ženkliai atsiliko nuo Europos Sąjungos valstybių vidurkio. Daugiausia nuo BVP aukštajam mokslui skiriančių valstybių tarpe figūruoja Danija, toliau seka Švedija, Austrija ir Suomija.

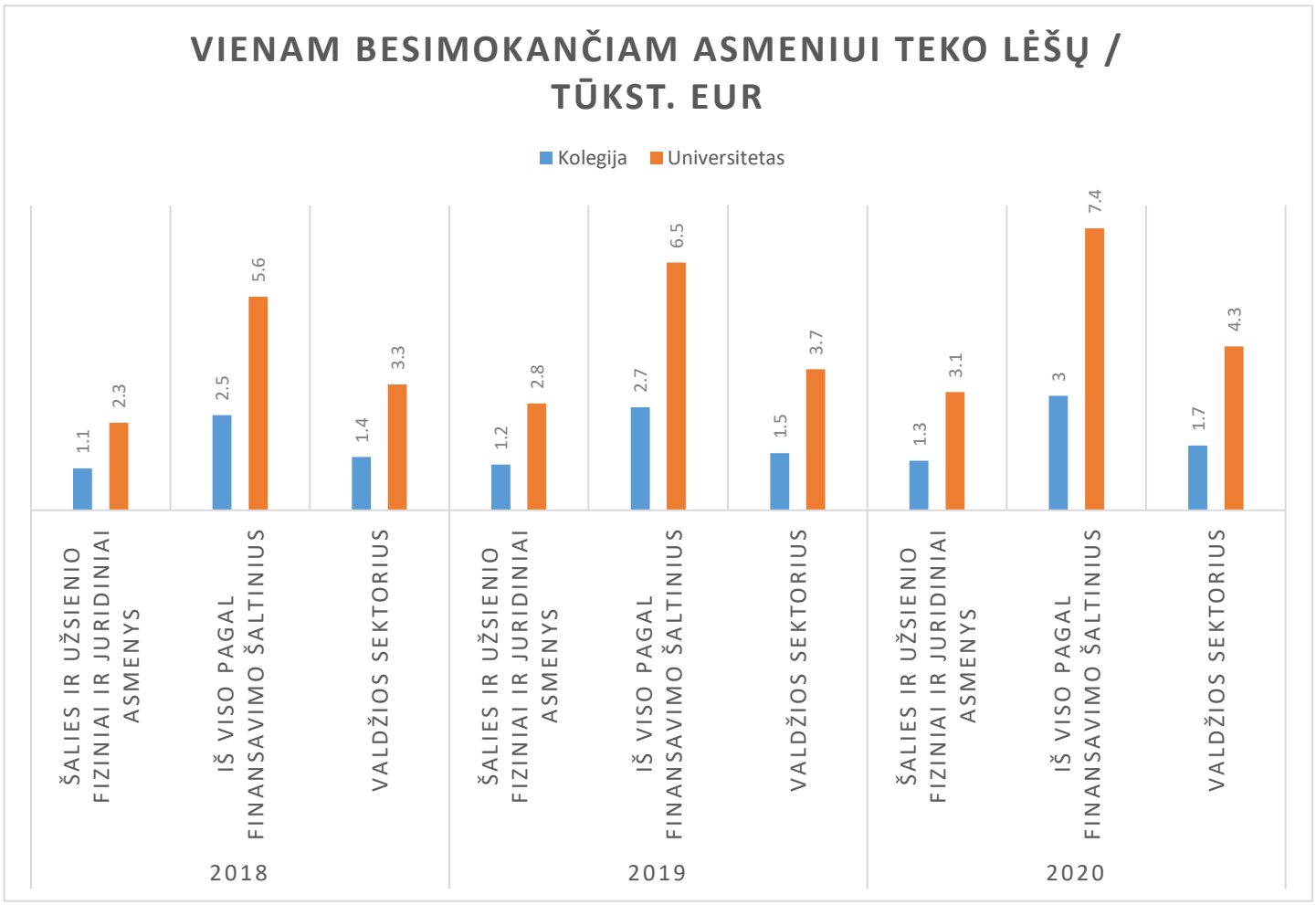

18 pav. Valstybės išlaidos aukštajam mokslui ES valstybėse

Šaltinis: Eurostat, prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Public_expenditure_on_tertiary_education_relative_to_GDP,_2017_(%25)_ET2020.png (žiūrėta 2022-03-19)

Analizuojant valstybių išlaidas, skirtas aukštajam mokslui, svarbu pažymėti, jog pati aukštojo mokslo išlaidų koncepcija yra plati statistinė sąvoka, apimanti viešųjų šaltinių išlaidas visai aukštojo mokslo veiklai (švietimui, moksliniams tyrimams ir plėtrai bei papildomoms paslaugoms studentams) (OECD, 2020). Kartu į šią sąvoką įeina ir aukštojo mokslo institucijų išlaidos (kaip kad darbuotojams mokami atlyginimai), taip pat - kai kurios išlaidos už institucijos ribų (pavyzdžiui, išlaidos, skiriamos studentų vadovėliams įsigyti).

Kitas kriterijus, svarbus AMS kokybei – išlaidos skiriamos vienam studentui nuo šalies BVP. Oficialiais duomenimis (Oficialiosios statistikos portalas, 2022), 2020 m. Lietuvoje 409,2 mln. EUR buvo skirta aukštajam mokslui, kas 2020 m. sudarė 16 proc. visų valdžios sektoriaus išlaidų švietimui. Pažymėtina, jog nuo 2018 m. iki 2020 m. matomas vienam studijuojančiam AMS studentui (tiek besimokančiam universitete (siekiančiam aukštojo universitetinio išsilavinimo), tiek kolegijoje, skiriamų lėšų dydžio augimas. Augimo tempus galime matyti diagramoje apačioje.

19 pav. Lėšos, tenkančios vienam studentui ir jų pokytis

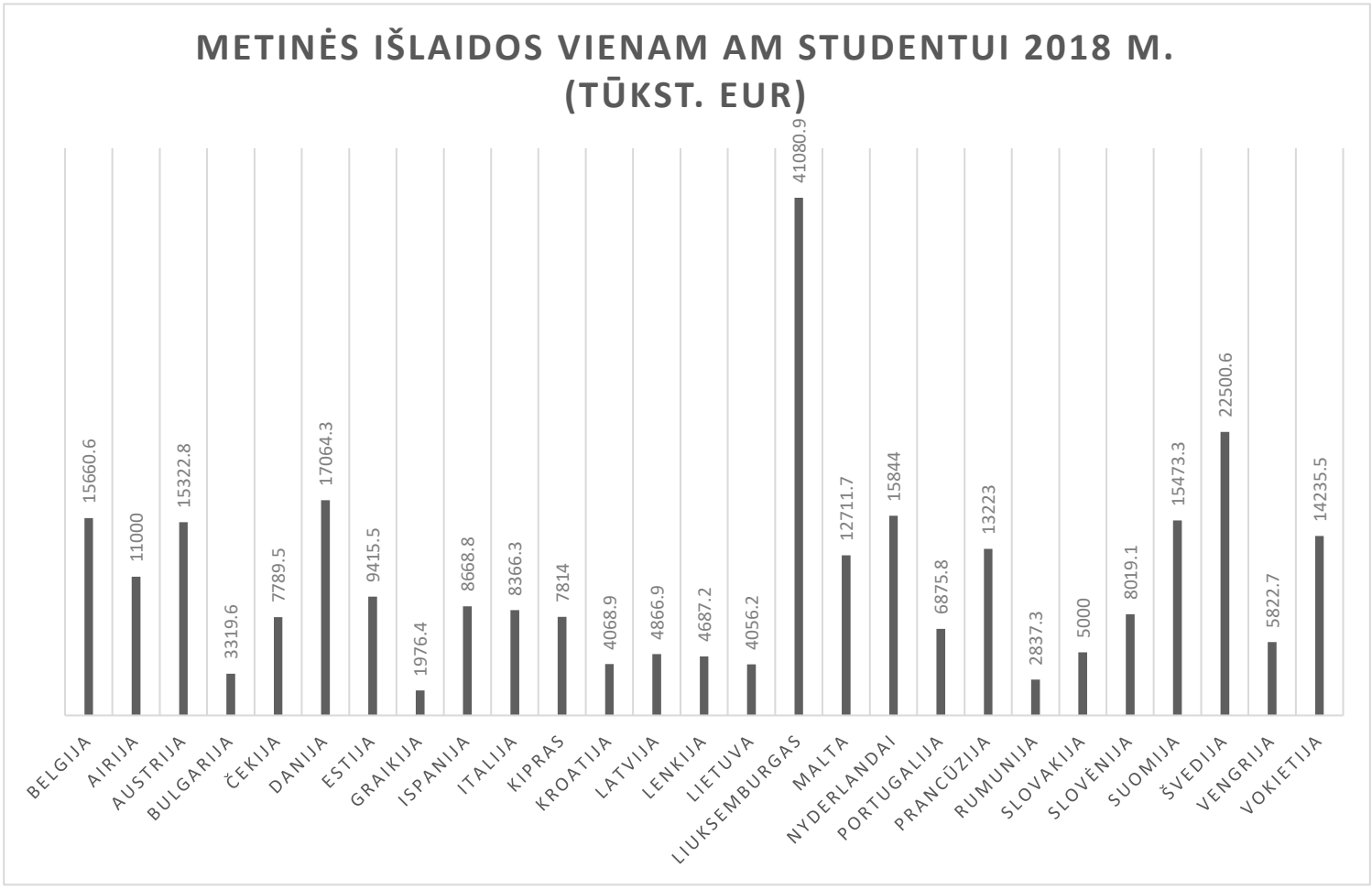
Šaltinis: Lietuvos oficialiosios statistikos portalas, prieiga internete: https://www.stat.gov.lt/web/lsd/paieska?q=universitet%C5%B3+l%C4%97%C5%A1os (žiūrėta 2022-03-30)

Kaip galime matyti diagramoje, nuo 2018 m. pastebimas vienam AMS studentui skiriamų lėšų dydžių augimas. 2018 m. iš viso universiteto studentui skiriamos lėšos sudarė 5,6 tūkst. EUR, kai kolegijos studentui – siekė 2,5 tūkst. EUR. Iš visų skiriamų lėšų daugiau nei pusė buvo valdžios sektoriaus lėšos. Viešosios investicijos sudarė atitinkamai 3,3 ir 1,4 tūkst. EUR priklausomai nuo studento aukštojo mokslo institucijos. Privačios lėšos 2018 m. atitinkamai siekė 2,3 tūkst. EUR universiteto, 1,2 tūkst. EUR kolegijos studentui. Verta atkreipti dėmesį, jog 2018 metais viešasis ir privatus finansavimas, skiriamas kolegijų studentui sudarė labai panašią dalį, kai universitetuose studijuojančiam asmeniui skirtumas tarp viešųjų ir privačių finansavimo dydžių šiek tiek ryškesnis.

2019 m. iš viso pagal finansavimo šaltinius skiriamos lėšos vienam universiteto studentui išaugo apie 16 proc. (šiek tiek mažiau nei 1 tūkst. EUR.), kolegijos studentui skiriamų lėšų dydis didėja 8 proc. Valdžios sektoriaus finansavimo ir privačių fizinių ir juridinių asmenų finansavimo procentinės dalys per metus išlieka atitinkamai nepakitusios.

2020 m. galime matyti tendencingą augimą skiriamų lėšų amplitudėje. Bendros viešo ir privataus sektorių skiriamos lėšos universiteto studentui 2020 m. buvo 7,4 tūkst. EUR, kai tuo tarpu kolegijos studentui – 3 tūkst. EUR. Atitinkamai 14 proc. išauga visas finansavimas universiteto, 11 proc. – kolegijos studento finansavime. 2020 metais taip pat matome gana stabilų augimą valdžios sektoriaus skiriamų lėšų dydyje, pastebėtina, jog taip pat stabiliai su kiekvienais metais didėja ir privataus finansavimo dydžiai.

Metinės išlaidos vienam AM studentui yra svarbus rodiklis, kuriuo bendrąja prasme nurodoma, kiek valstybė skiria vieno studento paruošimui. Skirtumai tarp šalių čia labai svarbūs, o finansavimo dydžiai reikšmingai varijuoja nuo smarkiai viršijančių vidutinį, nuo valstybių, kur išlaidos stipriai mažesnės nei ES vidurkis.

20 pav. Metinės išlaidos vienam AM studentui

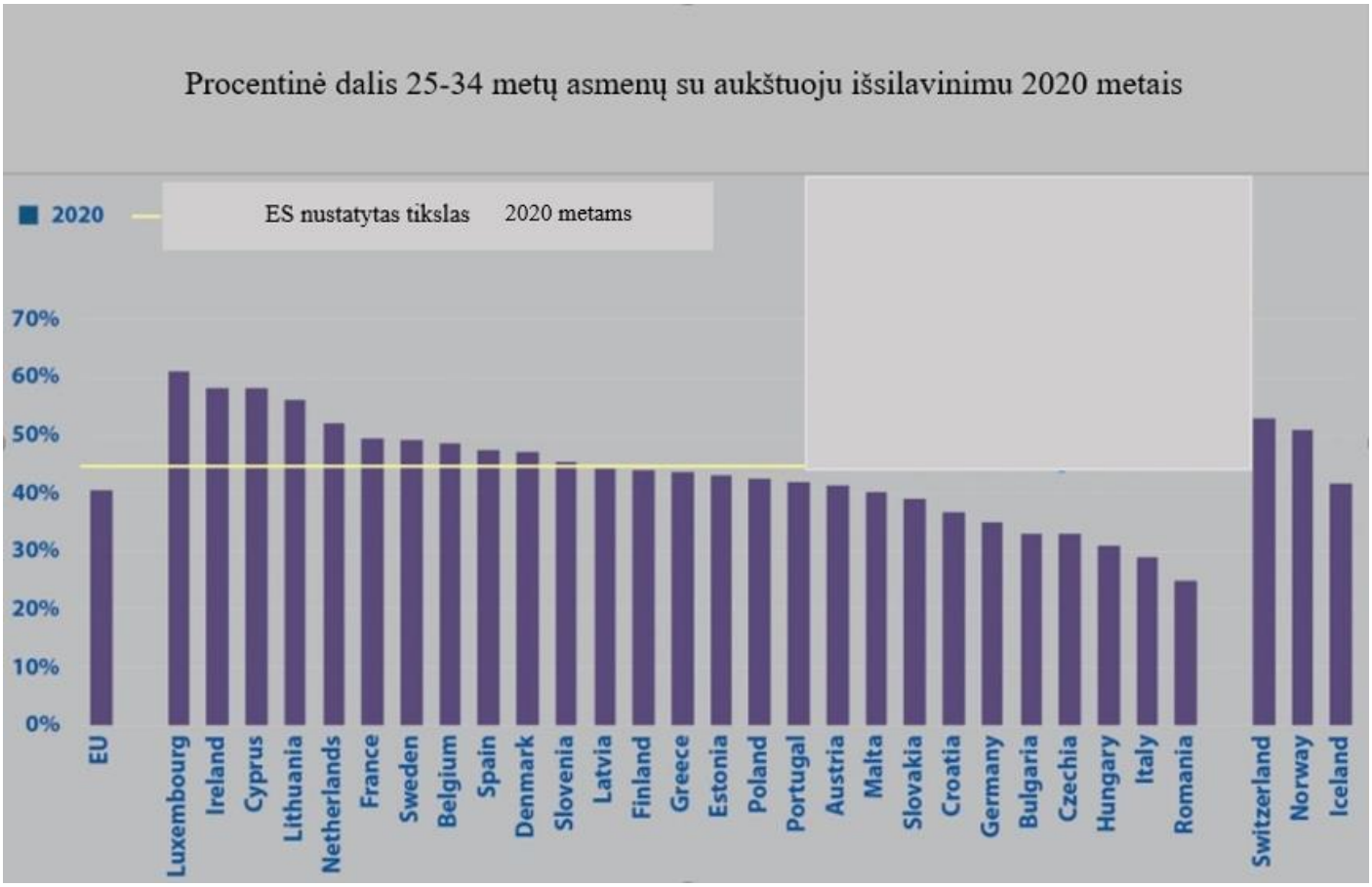
Šaltinis: Eurostat, prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Public_expenditure_on_tertiary_education_relative_to_GDP,_2017_(%25)_ET2020.png (žiūrėta 2022-04-02)

Pagal 2018 m. duomenis, galime matyti ženklius finansavimo dydžių vienam studentui skirtumus ES valstybėse. Čia ryškiai išsiskiria Liuksemburgas – kur metinės išlaidos vienam studentui 2018 m. sudarė virš 40 000 EUR., Švedija – virš 22 000 EUR., Danija – kur metinis finansavimas viršijo 17 000 EUR/studentui.

Visos kitos valstybės finansavimo kaštais 2018 m. atsiliko. Kai kurios ne taip smarkiai – kaip kad Belgija, Nyderlandai, Vokietija. Austrija, Malta. Čia metinės vienam studentui tekusios lėšos svyravo nuo 12000 iki beveik 16 000 EUR. Baltijos valstybės 2018 metais buvo trečiojoje grupėje, čia metinės skiriamos lėšos vieno AM studento paruošimui buvo vienos mažiausių Europoje – varijavo nuo 5000 iki 9000 EUR/studentui (didžiausia finansavimo suma buvo stebima Estijoje). Tačiau verta atkreipti dėmesį į anksčiau pateiktus Lietuvos 2020 m. duomenis. Kaip galime matyti, jog vienam studentui skiriamos lėšos per 2 metus Lietuvoje išaugo 52 proc dalimi ir 2020 metais bendras finansavimas siekė 7700 EUR/studentui, kai tuo tarpu minėtais 2018 m. tik 4056,2 EUR/studentui.

Palyginus valstybes pagal lėšas vienam studentui, verta atsižvelgti ir į baigusių AMS asmenų skaičių ES šalyse. Pagal Lietuvos Oficialiosios Statistikos portalo duomenis, 2020 metais Lietuvos aukštosios mokyklos parengė 16,9 tūkst. specialistų (Oficialiosios statistikos portalas, 2022). Tuo tarpu Eurostat duomenimis (2021) pagal procentinę dalį visų 25-34 metų asmenų šalyje, turinčių aukštąjį išsilavinimą, Lietuva tais pačiais 2020 metais užėmė ketvirtą vietą tarp visų ES valstybių ir smarkiai viršijo 2020 m. numatytą ES tikslą, kuriuo buvo siekiama, jog 25-34 m. asmenų dalis su aukštuoju išsilavinimu šalyje nebūtų mažesnė nei 45 proc. Čia procentinė asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalis beveik siekė 60 proc visos 25-34 m. asmenų populiacijos. Daugiau nei Lietuvoje asmenų su aukštuoju išsilavinimu turėjo tik Liuksemburgas, Kipras bei Airija.

Asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalis šalyje – ES nustatytas AMS kokybės kriterijus, kuris turėtų būti vertinamas atsargiai. Kaip galime matyti pagal skiriamas lėšas vienam studentui ir baigusių AMS skaičius šalyse – skiriamos lėšos ne visuomet proporcingai atsispindi AM turinčių asmenų skaičiui valstybėje. Vieni aiškesnių pavyzdžių – Lietuva bei Kipras, kur lėšos vienam studentui buvo vienos mažiausių, lyginant ES valstybių kontekste, tačiau paruoštų studentų skaičius ir bendra populiacijos dalis su aukštuoju išsilavinimu buvo ženkliai didesnė bent jau nuo kai kurių valstybių, kurių skiriamos lėšos gerokai pranoko minėtų šalių finansavimo dydžius. Iš čia ir išplaukia vienas didžiausių Lietuvos švietimo sistemos keliamų valstybės tikslų – būtent kiekybės aukštajame moksle pakeitimas kokybe. Šiuo tikslu ketinama didinti finansavimą vienam studentui – taip pat – kelti norminių studijų kainą, kas turėtų kelti AMS kokybę, o kartu – sumažinant kainų skirtumus tarp skirtingų studijų krypčių – skatinti studentus rinktis ne pigiausias, o valstybei naudingiausias studijų kryptis (Lietuvos Respublikos Seimo tinklalapis, 2022).

21 pav. Gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis

Šaltinis: Eurostat, prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Educational_attainment_2020_-_visual.jpg#filelinks (žiūrėta 2022-03-27)

Apibendrinimas. Klasifikuojant AMS finansavimo modelius pagal išlaidų pasidalijimą, atsižvelgiama tiek į viešąjį, tiek į privatų finansavimą. Nors privataus finansavimo mastai pamažu didėja, dauguma ES aukštojo mokslo sistemų vis dar daugiausia priklauso nuo valstybės finansavimo. Apžvelgus ES valstybių BVP rodiklius, lėšas skiriamas AM nuo BVP ir absolventų su aukštuoju išsilavinimu daliai visuomenėje, pastebėta, jog šie kriterijai, nors ir naudojami AMS kokybės vertinime ir tyrėjų yra išskiriami kaip kokybės kriterijai, nebūtinai tiesiogiai siesis su AMS kokybe valstybėse, tad juos reikėtų vertinti atsargiai – nesuabsoliutinant vieno kriterijaus, o vertinti sisteminiu požiūriu. Lyginamosios analizės pagalba pastebėta, jog pvz. būdamos vienomis mažiausiu finansavimu vienam studentui išsiskiriančiomis ES šalimis, Lietuva ir Kipras pasižymi vienu didžiausiu visuomenės dalies turinčios aukštąjį išsilavinimą, procentu. Iš to galėtume numatyti, jog didelė asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalis šalyje nebūtinai tiesiogiai siejasi su kokybiškos aukštojo mokslo paslaugos gavimu. Tačiau – yra šalių, kurių analizė parodo, jog didelis AM finansavimas nuo BVP, bei didelis vieno studento paruošimo finansavimo dydis kartu gali lemti ir aukštą visuomenės išsilavinimo lygį –

kaip pastebima Skandinavijos valstybėse, bei Liuksemburge. Minėtos valstybės išsiskiria aukštais rezultatais lyginant jas su kitomis ES šalimis, vertinant jas išskirtais kokybės kriterijais.

3.2.Europos Sąjungos valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal studijų įmokas ir gaunamą finansinę paramą palyginimas

Atliekant Europos Sąjungos valstybių aukštojo mokslo studijų finansavimo lyginamąją analizę, tikslinga atsižvelgti į valstybių skirstymą, pagal studentų mokančių studijų įmokas ir gaunančių grantus procentinę dalį. Tai svarbu tam, jog galėtume pamatyti kaip procentinė studentų, mokančių įmokas ir gaunančių įvairių rūšių finansinę paramą dalis siejasi su aukštojo mokslo studijų kokybe.

Pirmiausia Europos Sąjungos valstybės bus lyginamos dviem aspektais - tai įmokos už aukštąjį mokslą dydis studentui iš Europos Sąjungos šalių, bei ta pati įmoka ne Europos Sąjungos valstybės piliečiui (žr. 1 priedą). Studijų įmokų dydis, kaip svarbus AMS kokybės kriterijus, aptartas teorinėje darbo dalyje - yra vienas iš AMS finansavimo metodų, kurie savo prigimtimi yra orientuoti siekiant AMS kokybės. Studijų įmoka yra vienas iš AMS finansavimo metodų, naudojamų valstybėse, kurios įgyvendina AMS finansavimo modelius pagal išlaidų pasidalijimą. Pažymėtina, jog studijų įmokos dydis veikia kaip svarbus kriterijus renkantis studijas atitinkamose AMI, kartu – gali daryti įtaką pasitenkinimui studijomis, bei veikti galimą studentų judumą tarptautiniu mastu (Coelen R.J., 2007). Pasitenkinimas studijomis – vienas iš AMS kokybę nusakančių kriterijų, todėl tai svarbus kriterijus atliekant lyginamąją AMS finansavimo modelių analizę ES valstybėse. AMS įmokos dydžio palyginimas tarp nacionalinių ir tarptautinių (ne ES valstybių) studentų gali būti naudingas parodant valstybių požiūrį į tarptautinių studentų pritraukimą (ir veikti kaip tam tikros gerosios praktikos ir tarptautinių mokslinių idėjų dalijimosi platforma) kai AMS įmokos dydžiai yra vienodi tiek nacionaliniams, tiek tarptautiniams studentams. Tuo tarpu didesnės AMS įmokos tarptautiniams studentams galėtų būti vertinamos kaip papildomų lėšų gavimas, naudingas AMI jas pvz. panaudojant padengiant kaštus, susijusius su kokybės gerinimu pačioje AMI.

Atlikus valstybių palyginimą pagal valstybėse taikomą aukštojo mokslo studijų apmokestinimą (žr. 1 priedą), galima išskirti tris pagrindines grupes, į kurias galima suskirstyti visas ES šalis: 1) valstybių grupė, kuriose visi studentai moka įmokas už aukštąjį mokslą; 2) valstybių grupė, kuriose aukštasis mokslas yra nemokamas; 3) valstybių grupė, kuriose vieni studentai turi mokėti įmokas už mokslą, o kiti yra nuo jų atleidžiami. Nelygybė, atsirandanti vieniems mokant už galimybę studijuoti, o kitiems išvengiant įmokų mokėjimo tik viena iš įmokų už aukštąjį mokslą politikos kritikos dedamųjų. Visuotinai sutinkama, jog mokesčiai už mokslą yra socialiai selektyvi aukštojo mokslo finansavimo modelio dalis, kartu tampanti ir viena iš sunkiausių kliūčių, kurias reikia įveikti jaunam žmogui norint patekti į aukštojo mokslo įstaigas (Golovic ir Berger, 2020, p 15-20).

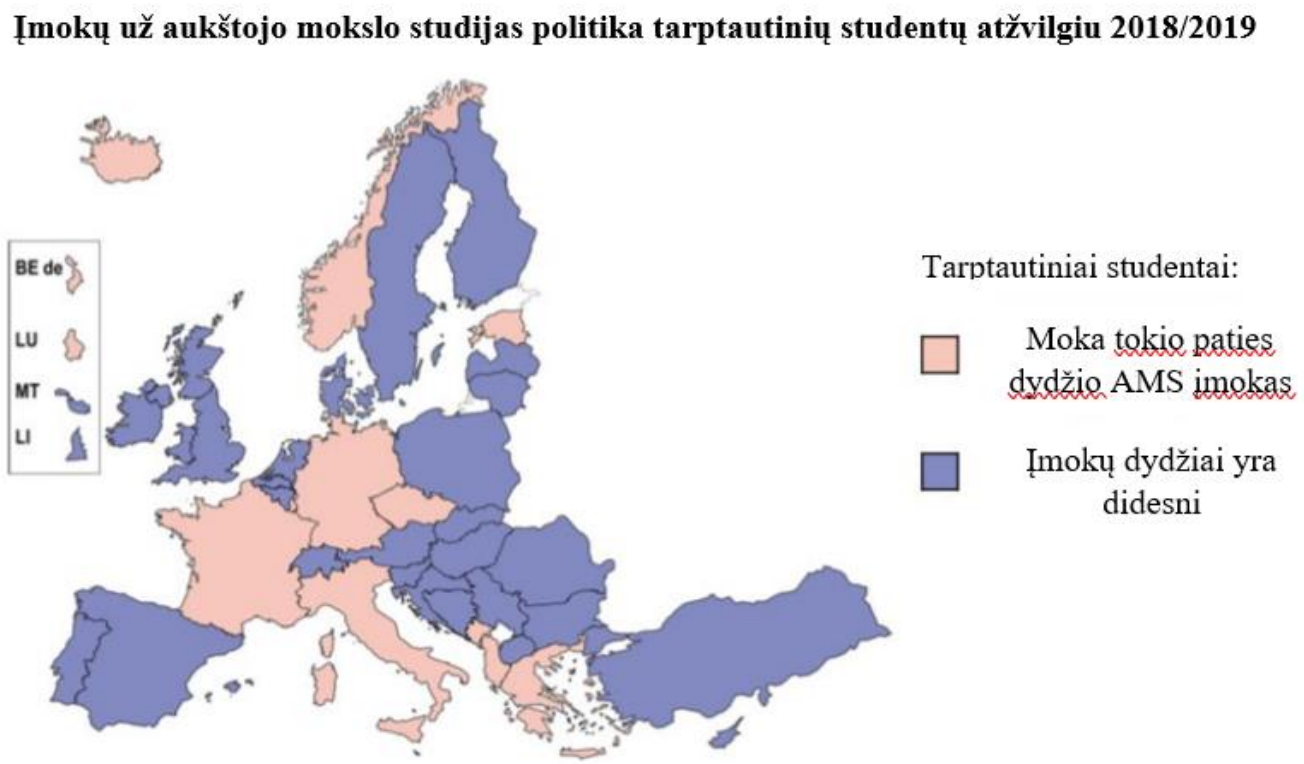
22 pav. ES valstybėse narėse taikoma įmokų už aukštąjį mokslą politika

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kalbant apie aukštojo mokslo įmokas valstybės piliečiams ir studentams iš ES šalių – 5 iš 27 ES valstybių vykdoma nemokamo aukštojo mokslo politika (National student fee and support systems in European higher education 2020/2021, p. 11). Aukštasis mokslas šalies studentams nemokamai prieinamas Danijoje, Graikijoje, Kipre, Maltoje ir Suomijoje.

Pažymėtina, jog ES yra tik šešios valstybės, kuriose aukštojo mokslo studijos yra mokamos visiems be išimties studentams. Visi studijuojantys moka įmokas už aukštąjį mokslą, nepriklausomai nuo jų pilietybės ir iš kur jie atvykę, Belgijoje (Flamandų bendruomenėje), Airijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose, Portugalijoje ir Airijoje.

Taip pat verta atkreipti dėmesį ir į skirtingą požiūrį dėl aukštojo mokslo studijų įmokų studentams, kurie nėra tos valstybės piliečiai ir nepriklauso nei vienai kitai ES valstybei. Požiūris valstybėse svyruoja nuo politikos kuomet tiek tarptautiniai, tiek ES valstybių piliečiai mokės tokias pačias studijų įmokas kaip ir nacionaliniai studentai, arba bus pilnai atleisti nuo mokesčių iki praktikos, kuomet tarptautiniai studentai apmokestinami tradiciškai didesniu mokesčiu už studijas aukštosiose mokyklose. Skirtinga situacija ir tais atvejais, kuomet AMS yra nemokamos nacionaliniams ir studentams iš ES, tačiau tarptautiniams studentams, kurie yra atvykę iš valstybių, kurios nepriklauso ES blokui – įmokos už mokslą privalomos.

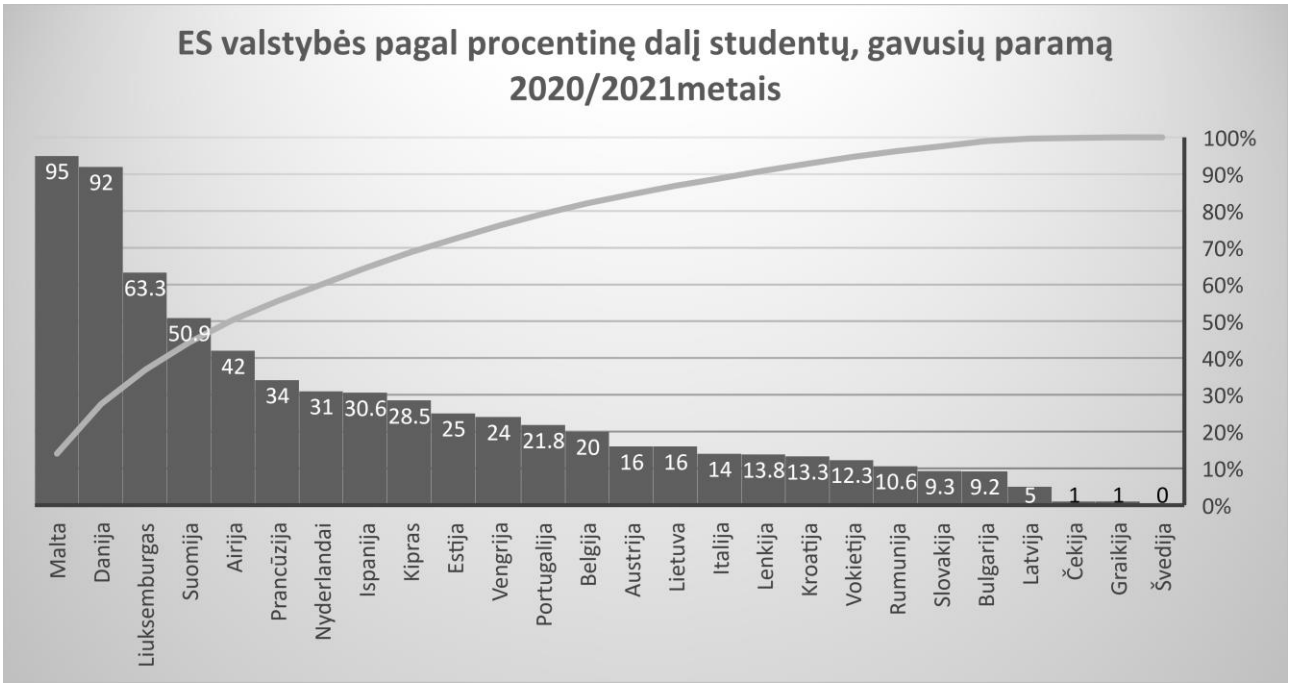
23 pav. Įmokų už AMS politika tarptautinių studentų atžvilgiu

Šaltinis: EURYDICE

2018-2019 metais iš visų Europos Sąjungos valstybių įmokos už aukštąjį mokslą vienodos tiek ES, tiek ir tarptautiniams studentams ne iš ES bloko buvo taikomos tik septyniose valstybėse – Norvegijoje, Estijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Čekijoje, Italijoje bei Graikijoje (Eurydice, 2020, p.42). Visos likusios valstybės narės taikė politiką, kuomet tarptautiniai studentai buvo apmokestinami didesniu mokesčiu už mokslą, nei vietiniai studentai ir studijuojantys ES valstybių piliečiai.

Apžvelgus AMS įmokų politiką ES valstybėse, reikalinga lyginamosios analizės pagalba palyginti Viešosios finansinės paramos AMS formas ir jų dydžius tarp ES šalių. Lentelėje apžvelgiamos tiek valstybėse taikomos finansinės paramos AMS formos (negrąžintina ir grąžintina finansinė parama), tiek – paramos dydžiai (žr. 2 priedą).

Toliau pateikiamas ES valstybių pasiskirstymas pagal procentinę dalį studentų, gavusių finansinę AMS paramą 2020-2021 metais (žr. 1 priedą).

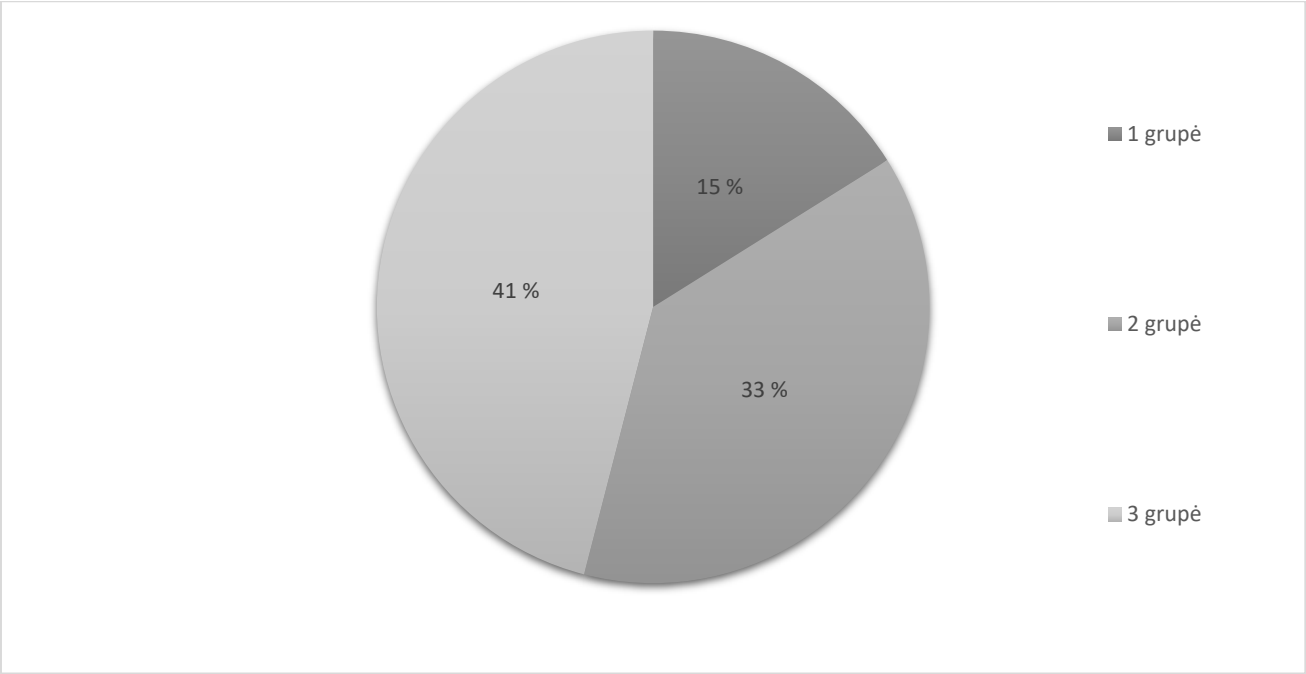

24 pav. ES valstybės pagal procentinę dalį studentų, gavusių paramą 2020/2021metais

Šaltinis: EURYDICE

Pagal išskirtus duomenis, galime pastebėti tendenciją, jog valstybes, pagal tai kokia procentinė studentų dalis gauna negrąžintiną finansinę paramą studijoms, galime skirstyti į tris grupes. Pirmoje grupėje matome valstybes, kurios finansinę negrąžintiną paramą skiria daugiau nei 50 proc studijuojančių. Antroje grupėje galime matyti valstybes, kuriose studijuojančiųjų finansinę paramą gaunančių asmenų procentinė dalis svyruoja vidutiniškai nuo 20 proc iki 50 proc. Ir trečioje grupėje matome valstybes, kuriose gaunančių negrąžintiną finansinę paramą procentinė dalis nesiekia 20 proc studijuojančiųjų.

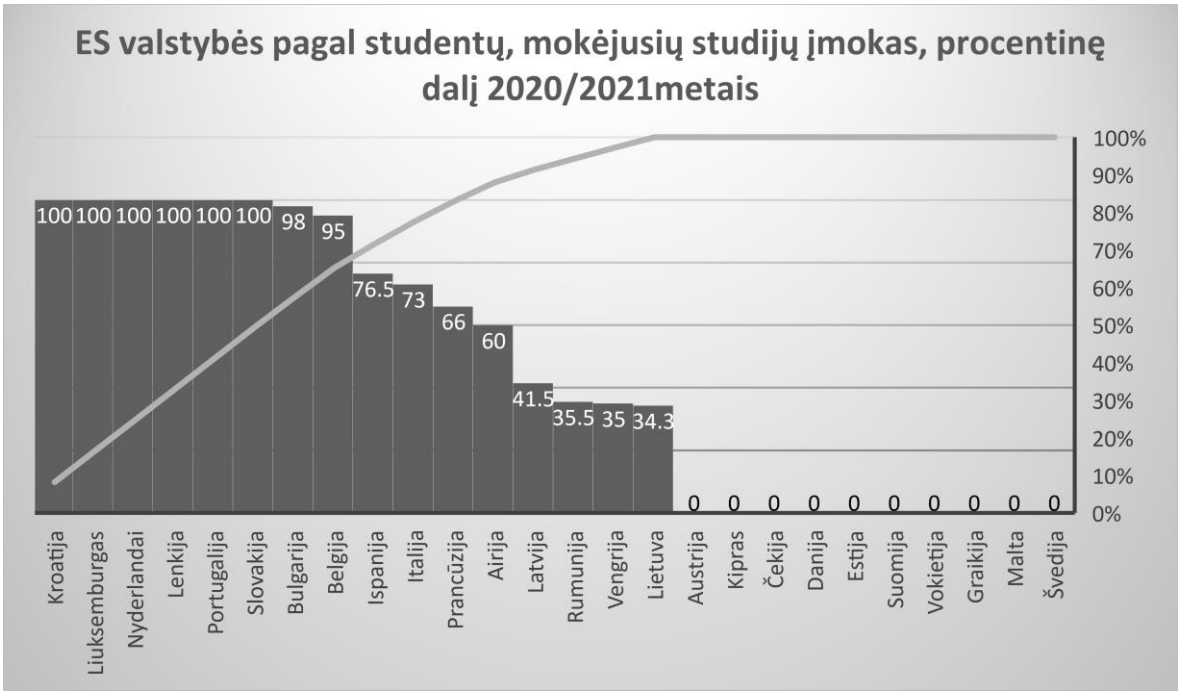
Pirmoje grupėje atsiduria 4 valstybės – Danija, Suomija, Švedija ir Liuksemburgas (15 proc visų šalių). Galime matyti, kad trys iš keturių šalių grupėje priklauso Skandinavijos valstybių grupei. Tradiciškai – tai ekonomiškai turtingos valstybės su aiškiai išskiriamais gerovės valstybės bruožais. Ši grupė procentine dalimi mažiausia. Antroje grupėje (gaunančių finansinę paramą dalis sudaro 20-50 proc) atsiduria Belgija, Kipras, Estija, Prancūzija, Vengrija, Airija, Nyderlandai, Portugalija ir Ispanija (33 proc visų EU valstybių). Trečioji grupė, kurioje yra ir Lietuva, procentine dalimi pati gausiausia. Be Lietuvos iki 20 proc studijuojančiųjų ir gaunančių negrąžintiną finansinę paramą yra Austrija, Bulgarija, Kroatija, Čekija, Vokietija, Graikija, Italija, Latvija, Lenkija, Rumunija ir Slovakija. Ši grupė sudaro 41 proc visų EU priklausančių valstybių.

25 pav. EU valstybės pagal negrąžintiną finansinę paramą gavusių studentų dalį 2020/2021 metais

Sudaryta darbo autorės

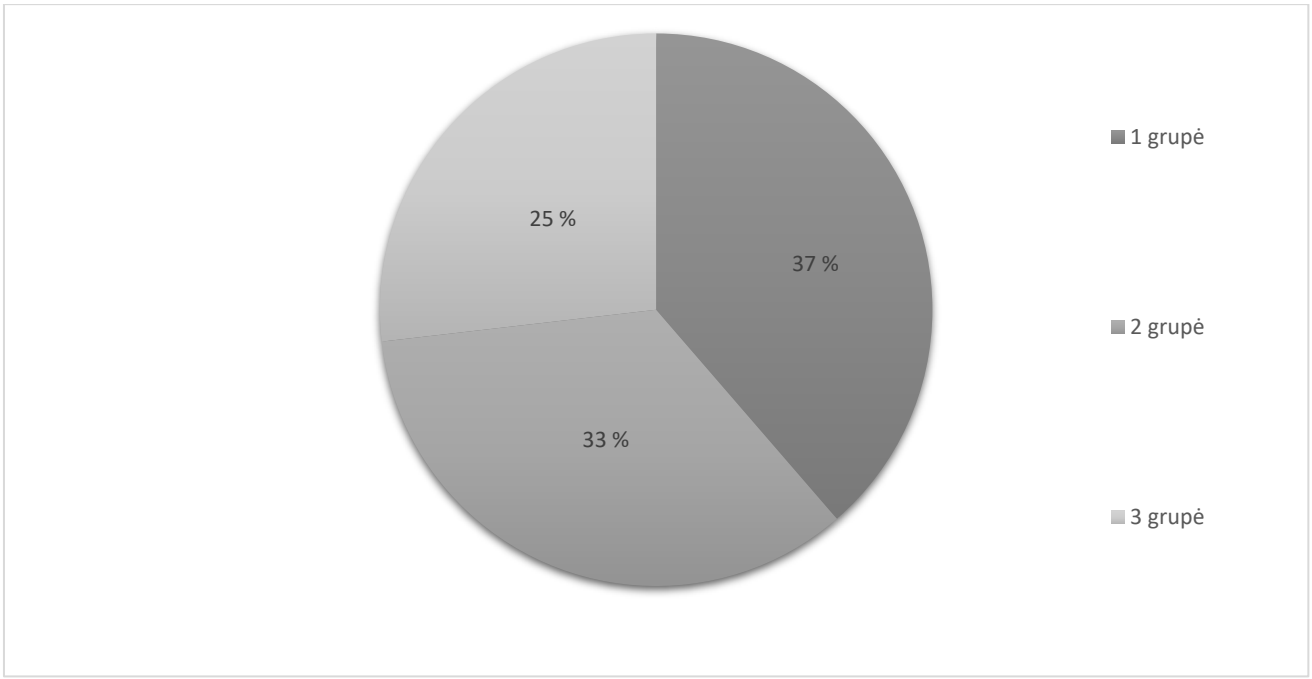
Išskyrus valstybes pagal vieną kriterijų – procentinę dalį, gaunančių negrąžintiną finansinę paramą, tikslinga įvesti dar vieną kriterijų – palyginti valstybes pagal procentinę dalį visų studijuojančių, mokančių studijų įmokas (žr. 2 priedą).

26 pav. ES valstybės pagal studentų, mokėjusių studijų įmokas, procentinę dalį 2020/2021metais

Šaltinis: EURYDICE

Pagal išskirtus duomenis, galime pastebėti tendenciją, jog valstybes, pagal tai kokia procentinė studentų dalis moka studijų įmokas, galime skirstyti į tris grupes. Pirmoje grupėje matome valstybes, kuriose tos šalies piliečiai ir ES valstybių studentai nemoka įmokų už mokslą (aukštasis mokslas yra nemokamas). Išskirtose valstybėse kartais egzistuoja tam tikri mokesčiai, kaip kad nustatyta administracinė mokestinė dalis, mokama stojant universitetą, tačiau įmokos už aukštąjį mokslą, kokios suprantamos bendrąja prasme, neegzistuoja. Į šią grupę patenka 10 ES valstybių (Austrija, Kipras, Čekija, Danija, Estija, Suomija, Vokietija, Graikija, Malta bei Švedija). Kaip galime matyti, dauguma valstybių šioje grupėje – ekonomiškai stiprios šalys. Antroje grupėje galime matyti 9 valstybes, kuriose mokančių studijų įmokas procentinė dalis svyruoja nuo 30 iki 98 procentų. Į šią kategoriją patenka ir Lietuva, kartu su Bulgarija, Prancūzija, Vengrija, Airija, Italija, Latvija, Rumunija ir Ispanija. Ir trečioje grupėje matome valstybes, kuriose visi studijuojantys privalo mokėti už aukštąjį mokslą. Šioje grupėje yra mažiausiai šalių – 7, tarp kurių – Belgija (įmokų už mokslą politika skiriasi tarp atskirų šalies regionų, tačiau yra regionų, kur absoliuti dauguma studentų moka už mokslą), Kroatija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Lenkija, Portugalija bei Slovakija.

27 pav. EU valstybės pagal mokančių įmokas už aukštojo mokslo studijas procentinę dalį 2020/2021 metais

Sudaryta darbo autorės

Kaip išskiriama EURYDICE raporte, skirtame apžvelgti 2020/2021 metų aukštojo mokslo politiką Europos Sąjungos valstybėse (Eurydice, 2021, p. 40) suprasti skirtingas politikos realijas Europos aukštojo

mokslo sistemose ir įvertinti galimą poveikį studentams, mokesčių ir paramos politika neturėtų būti vertinamos atskirai. Studijų mokesčių ir valstybės institucijų nustatytos finansinės paramos derinys turėtų būti analizuojamas kartu, padedant susidaryti bendram vaizdui, tarp vyriausybės paskirstomų mokesčių naštos tarp studentų (mokesčių mokėtojų dalis) ir to, kaip plačiai vykdoma paramos studentams politika.

Remiantis prieš tai pristatytais valstybės toliau bus suskirstytos į grupes, atsižvelgiant į šiose valstybėse studentų, mokančių studijų įmokas ir gaunančių grantus, procentinę dalį. Remiantis EURYDICE raportu, šiame darbe valstybes taip pat skirstysime į keturias grupes: 1 grupė: kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – kartu dauguma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 2 grupė: kur mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – kartu mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 3 grupė: kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; ir 4 grupė: kur mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą yra didelė dalis. (National student fee and support systems in European higher education 2020/2021, p. 42.)

Pirmoji grupė, jungianti valstybes, vykdančias plačią valstybinės finansinės paramos politiką aukštųjų mokyklų studentams, kartu pasižymi ir aukštu skaičiumi mokančių studijų įmokas. Tokių valstybių procentaliai yra nedaug. Ryškiausiu pavyzdžiu galėtume laikyti Liuksemburgą, kur visi studijuojantys aukštosiose mokyklose moka įmokas už studijas. Tuo tarpu gaunančių finansinę valstybinę paramą – 63,3 proc – taip pat daugiausia iš visų ES valstybių 2019-2020 metais. Valstybėje taikoma finansinė valstybės pagalba yra „paketas“, kurį gali sudaryti keletas skirtingų, arba tik viena finansinės paramos rūšis. Tai gali būti tik dotacija, dotacija ir paskola arba tik paskola. Taip pat šioje grupėje atsiduria Airija. Šioje šalyje mokančių už mokslą ir valstybinę finansinę paramą gaunančių studijuojančių dalis sudaro po 50 %. Ta tikra prasme Airiją galime įvardinti kaip ES valstybę, kurioje tarp įmokas mokančių ir paramą gaunančių studijuojančiųjų dalis yra proporcingos viena kitai. Prie šios grupės iš dalies galime priskirti ir dvi pietines valstybes – Ispaniją ir Portugaliją. Reikia pažymėti, jog autorės nuomone šios valstybės 2019-2020 metais būtent priklausytų „daug mokančių ir daug gaunančių“ valstybių grupei, atsižvelgiant į visos Europos Sąjungos situaciją. Šiose valstybėse, už aukštojo mokslo studijas atitinkamai 2019-2020 metais mokėjo 76 proc (Ispanijoje), bei 100 proc (Portugalijoje) besimokančiųjų. Valstybinė finansinė parama skirta ir ja pasinaudojo atitinkamai 30,6 proc ir 21,8 proc studentų. Taip pat sąlygiškai didelė dalis (lyginant su kitomis EU valstybėmis) matoma Prancūzijoje. Čia finansinę paramą gauna virš 30 proc studentų, kur mokančių už aukštojo mokslo studijas dalis siekia beveik 70 proc.

Antroji grupė, jungia ES valstybes, kuriose mokančių aukštojo mokslo studijų įmokas ir gaunančių finansinę paramą dalis yra maža. Verta pažymėti, jog dažnai šiose šalyse pastebima tendencija, kuomet studentai stoja į aukštąsias mokyklas iš karto išsiskirdami į dvi grupes: aukštesniais balais baigę vidurines mokyklas studentai, kurie užima valstybės finansuojamas studijų vietas, bei studentai, mokantys už studijas savarankiškai (National student fee and support systems in European higher education 2020/2021,

EURYDICE, p. 42). Prie šios grupės priskiriamos Austrija, Kipras, Čekija, Graikija, Vokietija, Vengrija, Rumunija, taip pat – visos Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija.

Trečioji grupė pasižymi dominuojančia studijų politika, kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą. Šiai grupei priskiriamose valstybėse visi arba didžioji dauguma studentų mokės aukštojo mokslo studijų įmokas. Pažymėtina, jog kai kuriose šalyse vykdoma socialiai įtraukianti valstybinė paramos sistema – kuomet nuo mokesčių atleidžiami studentai iš socialiai ekonomiškai pažeidžiamos aplinkos. Trečiąjai grupei priskiriama Belgija, Bulgarija, Kroatija, Nyderlandai, Italija, Lenkija ir Slovakija.

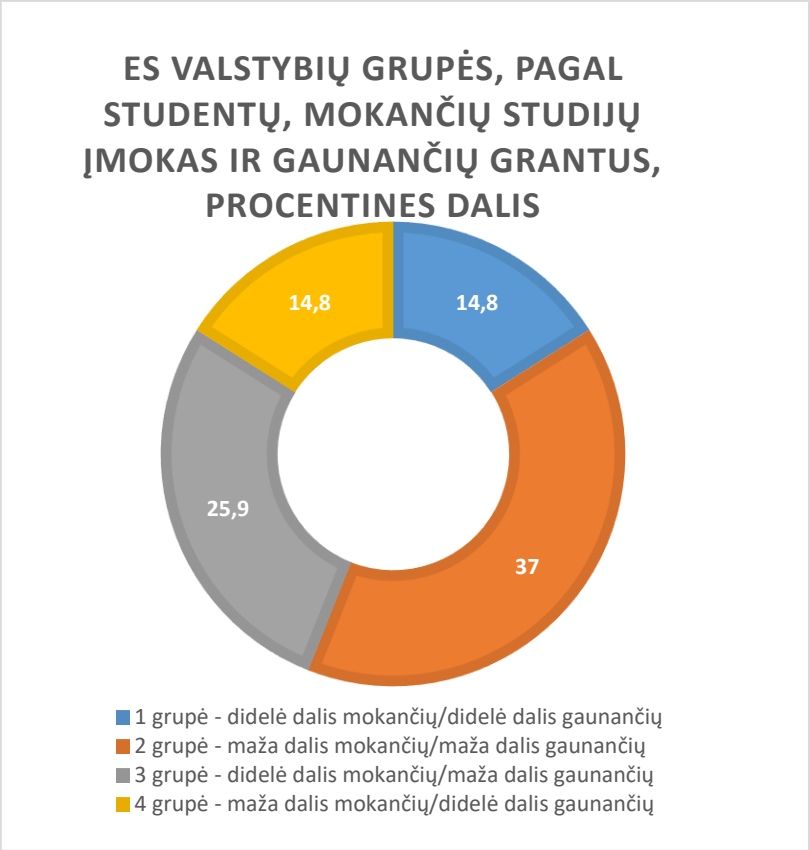
Ketvirtoji grupė jungia valstybes, kuriose mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą yra didelė dalis. Šalyse, kurios laikosi minėtos įmokų ir paramos sistemos, valstybės biudžetas padengia daugumos studentų aukštojo mokslo studijų kaštus. Be to, dauguma studentų gauna valstybės stipendijas, kurių sumos paprastai koreguojamos atsižvelgiant į individualią studento socialinę ir ekonominę situaciją. Toks požiūris rodo reikšmingas valstybės biudžeto investicijas į skatinant studentus dalyvauti aukštajame moksle, bei suteikia studentams aukšto lygio ekonominį savarankiškumą.(National student fee and support systems in European higher education 2020/2021, p. 43) Suprantama, jog tokios politikos tikėtina, jog laikysis ekonomiškai stiprios valstybės. Prie šios grupės galime priskirti tris Skandinavijos šalis - Švediją, Daniją, Suomiją taip pat - Maltą.

Verta pažymėti, jog prieš tai aprašytas valstybių suskirstymas į keturias grupes, atsižvelgiant į šiose valstybėse studentų, mokančių studijų įmokas ir gaunančių grantus, procentinę dalį atliktas neatsižvelgiant į studijų įmokų dydžių kriterijų. Šis skirstymas naudingas kaip bendro ES valstybių apžvalga ir faktinė situacija, nuo kurio bus atsispiriama tolesnėje analizėje įvedant kriterijus kaip kad AM įmokų ir stipendijų dydžiai, procentas aukštajam mokslui skiriamas nuo šalies BVP, bei finansavimas skiriamas vienam studentui.

9 lentelė. ES valstybių pasiskirstymas pagal AMS finansavimo modelius

AMS modelis	2020/2021 metai
1 grupė. **Didelė dalis mokančių – didelė dalis gaunančių**	*Liuksemburgas, Airija, Ispanija, Portugalija, Prancūzija*
2 grupė. **Maža dalis mokančių – maža dalis gaunančių**	*Austrija, Kipras, Čekija, Graikija, Vokietija, Vengrija, Rumunija, Lietuva, Latvija, Estija*
3 grupė. **Didelė dalis mokančių – maža dalis gaunančių**	*Belgija, Bulgarija, Kroatija, Nyderlandai, Italija, Lenkija, Slovakija*
4 grupė. **Maža dalis mokančių – didelė dalis gaunančių**	*Švedija, Danija, Suomija, Malta*

Šaltinis: EURYDICE

28 pav. ES valstybių grupės pagal studentų mokančių AMS įmokas ir gaunančių grantus proc. dalis

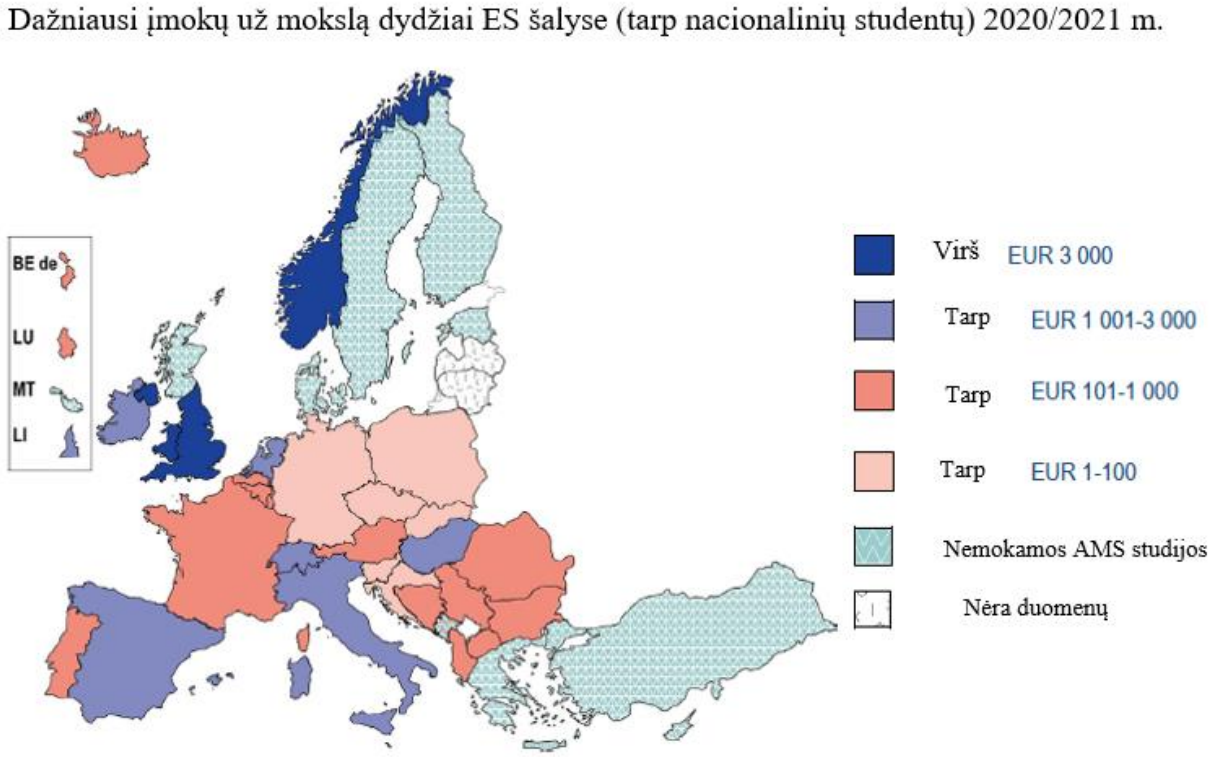
Šaltinis: EURYDICE

Apibendrinimas. Svarbu pažymėti, kad prieš tai atliktas ES valstybių skirstymas į grupes pateikiamas neatsižvelgiant į studijų įmokų dydžius pinigine išraiška, tačiau atspindi faktinę situaciją AMS finansavimo srityje, atspindint kokia dalis studentų nacionaliniu mastu moka už AM studijas ir kokia dalis gauna valstybinę finansinę paramą. Pagal atliktą analizę galime matyti, jog didžiausia grupė savyje apjungia valstybes, kuriose mokančių aukštojo mokslo studijų įmokas ir gaunančių finansinę paramą dalis yra maža. Šioje grupėje atsiduria ir Lietuva, kartu su kitomis Baltijos regiono valstybėmis – Latvija bei Estija. Antroji pagal dydį grupė - pasižymi dominuojančia studijų politika, kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą. Trečioji ir ketvirtoji grupės dydžiu yra vienodos – jose arba vyrauja tendencija, kuomet valstybės taiko plačią valstybinės finansinės paramos politiką aukštųjų mokyklų studentams, kartu pasižymint ir aukštu skaičiumi mokančių studijų įmokas arba - mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą dalis yra didelė. Nustatyta, jog daugeliu atvejų valstybės politiką nulems pirmiausia jos ekonominis pajėgumas, taip pat – istoriškai nusistovėjęs požiūris į aukštojo mokslo raidą.

3.3.ES valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal AMS įmokos ir AMS finansinės paramos dydžius palyginimas

Magistro baigiamajame darbe skirstant valstybes į AMS finansavimo modelių grupes stengiamasi atsižvelgti ne tik į studentų, mokančių už studijas ir gaunančių paramą procentinę dalį šalyse, tačiau kartu lyginamosios analizės pagalba palyginti ES valstybes pagal studentų mokamų įmokų ir gaunamų grantų minimalius ir maksimalius dydžius pinigine išraiška (EUR).

Lyginant valstybes minėtu aspektu bus naudojami EURYDICE (2021) skelbiami duomenys, taip pat – EUROSTAT internetiniame puslapyje skelbiama informacija aktuali šiuo klausimu.

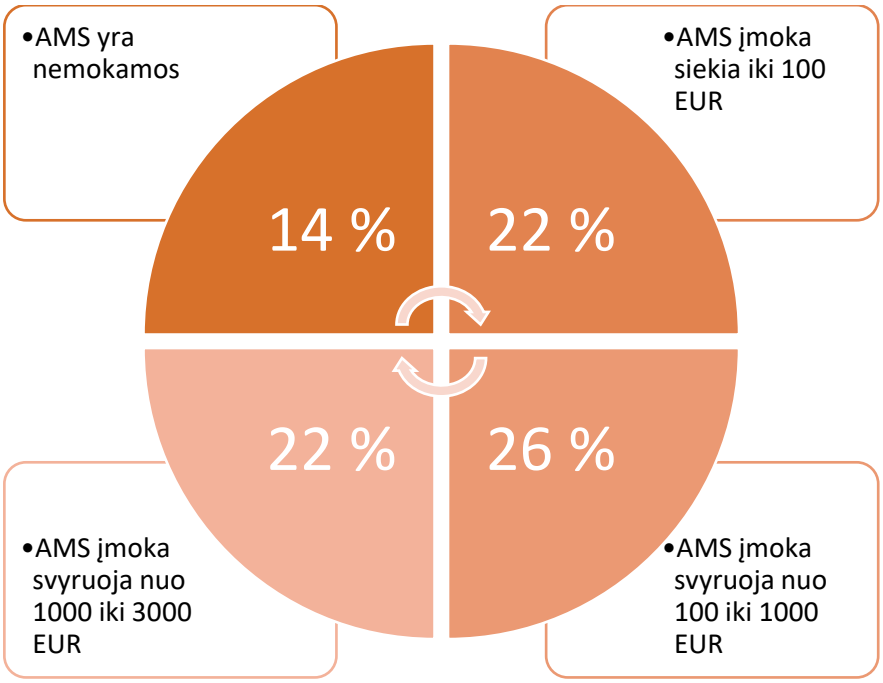
29 pav. Dažniausi įmokų už AMS dydžiai ES valstybėse

Šaltinis: EURYDICE

Pagal Eurydice (2021) pateiktą statistiką ryškėja, jog mažiausia mokėtina įmoka (per metus) už mokslą siekia vidutiniškai 100 EUR. Šioje kategorijoje atsiduria Vidurio Europos valstybės – Vokietija, Čekija, Lenkija, Kroatija, Slovėnija ir Slovakija, taip pat – administracinis mokestis iki 100 EUR stojant į aukštąsias mokyklas taip pat taikomas ir Latvijoje. Visgi reikia pažymėti, jog šiose valstybėse dieninėse studijoje studijuojantieji yra apmokestinami tik administraciniu mokesčiu, siekiančiu iki 100 EUR.

Daugiau nei pusė visų ES valstybių 2020-2021 metasi taikė didesnių nei 100 EUR metinių AMS įmokų politiką. Metinės įmokos čia svyravo nuo 100 iki vidutiniškai 1000 EUR už akademinius metus. Šioje valstybių grupėje atsiduria Prancūzija, Belgija, Portugalija, Rumunija bei Bulgarija. Kaip pastebima Eurydice raporte (2021) - šalyse, kuriose dažniausiai mokami studijų mokesčiai dieninių studijų studentams yra didesni nei 100 EUR, dažniausiai taip pat yra šalys, kuriose visi arba dauguma studentų moka už aukštąjį mokslą (EURYDICE, 2021). Išimtimi čia tampa Rumunija, Austrija bei Vengrija, kur aukštasis mokslas yra arba išvis nemokamas, arba mokamas tik nedidelei daliai studijuojančių (iki 50 proc).

Trečia valstybių kategorija apima ES šalis, kuriose įmoka už AMS yra sąlygiškai didesnė, lyginant su bendru ES kontekstu. Prie šios grupės galime priskirti ir Lietuvą, kurioje įmokos už mokslą dažniausia siekia apie 1500 eur per metus ir yra mokamos tos dalies studentų, kurie dėl mokslo rezultatų stojant į aukštąsias mokyklas nebuvo priimti į valstybės finansuojamas studijų vietas. Šiai grupei taip pat priskiriama Latvija, kurioje nepaisant administracinio mokesčio, taikomo stojant į aukštąją mokyklą, nacionaliniai ir ES studentai per metus moka vidutiniškai 1200 EUR. Airijoje, Ispanijoje, Italijoje, Nyderlanduose, dažniausiai taikomas AMS mokestis svyruoja nuo 1 001 iki 3 000 EUR per akademinius metus. Didesnis mokesti taikomas tik Didžiojoje Britanijoje bei Norvegijoje, kuriose nepriklauso ES valstybių blokui. Čia studijų įmokos siekia virš 3000 EUR per metus.

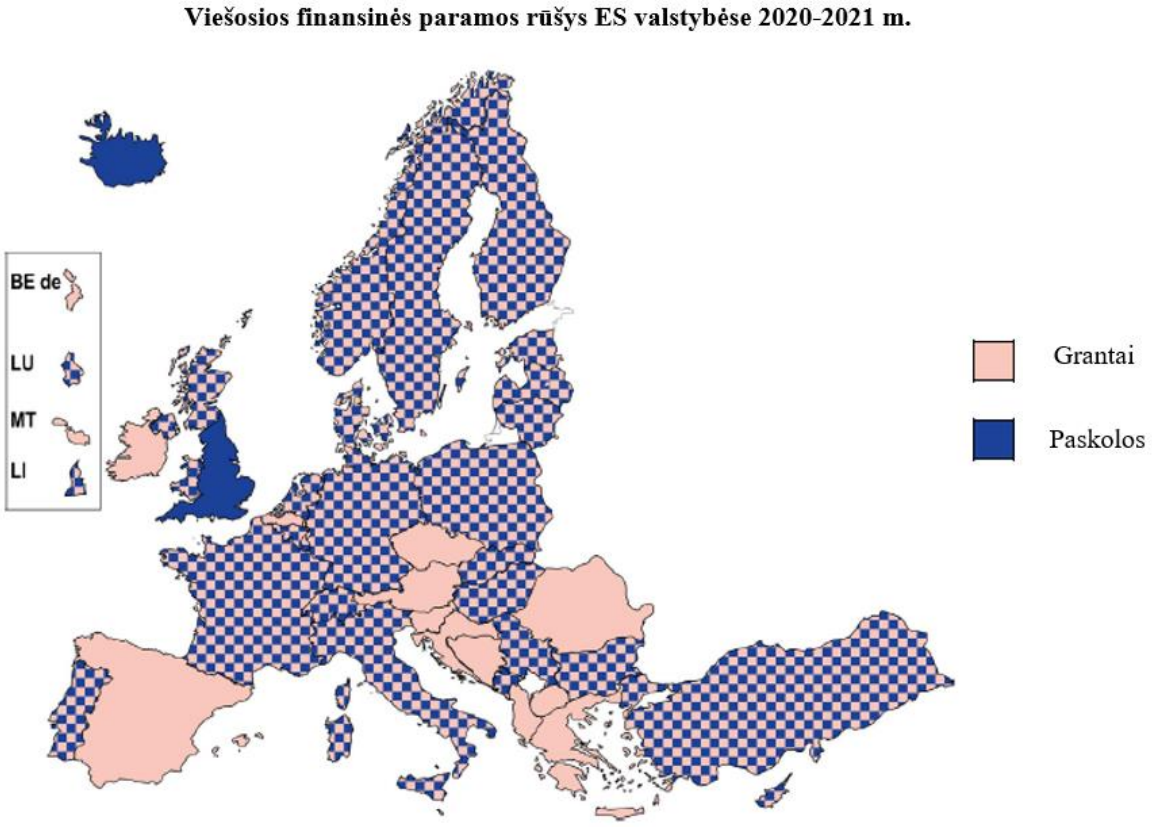

30 pav. ES valstybių procentinė dalis pagal AMS įmokų dydžius

Šaltinis: EURYDICE

Įvertinus valstybes pagal mokamų įmokų už AMS dydžius tikslinga įvertinti valstybes pagal gaunamos finansinės paramos (grantų) dydžius 2020-2021 metais. Tai tikslinga atlikti nustatyti koreliacijai tarp mokesčių už mokslą šalyje ir studentams teikiamos finansinės valstybinės paramos dydžių. Analizuojant galimą finansinį dalyvavimo aukštajame moksle poveikį studento namų ūkio pajamoms, mokesčių už mokslą politika turi būti svarstoma kartu su finansinės paramos studentams politika – kaip tam tikras svertas, bent jau teoriškai turėsiantis iš dalies sušvelninti mokestinę naštą, kurią pajaučia ne tik studijuojantieji, tačiau ir jų šeimos nariai. (National student fee and support systems in European higher education 2020/2021, p. 27).

Kaip aptarta ankstesniuose darbo skyriuose, visos Europos Sąjungos bloko šalys siūlo bent vienos rūšies tiesioginę viešąją finansinę paramą savo pirmosios pakopos aukštųjų mokyklų studentams jų studijų aukštosiose mokyklose metu. Kaip minėta teorinėje pirmoje magistro baigiamojo darbo dalyje, egzistuoja dvi pagrindinės finansinės viešosios paramos formos. Valstybės dotacijos (arba kitaip vadinamieji grantai) - yra tiesioginė finansinė parama iš valstybės biudžeto, kurios studentams nereikia grąžinti (negrąžintina viešoji finansinė parama). Kita paramos forma – paskolos - turi būti grąžintos - finansinė parama gaunama realiu laiku studijuojant aukštojo mokslo studijose, tačiau studentai paskolą grąžina vėliau, dažnai – jau baigę studijas ir jiems įsiliejus į darbo rinką.

31 pav. Viešosios AMS finansinės paramos rūšys ES valstybėse 2020-2021 m.

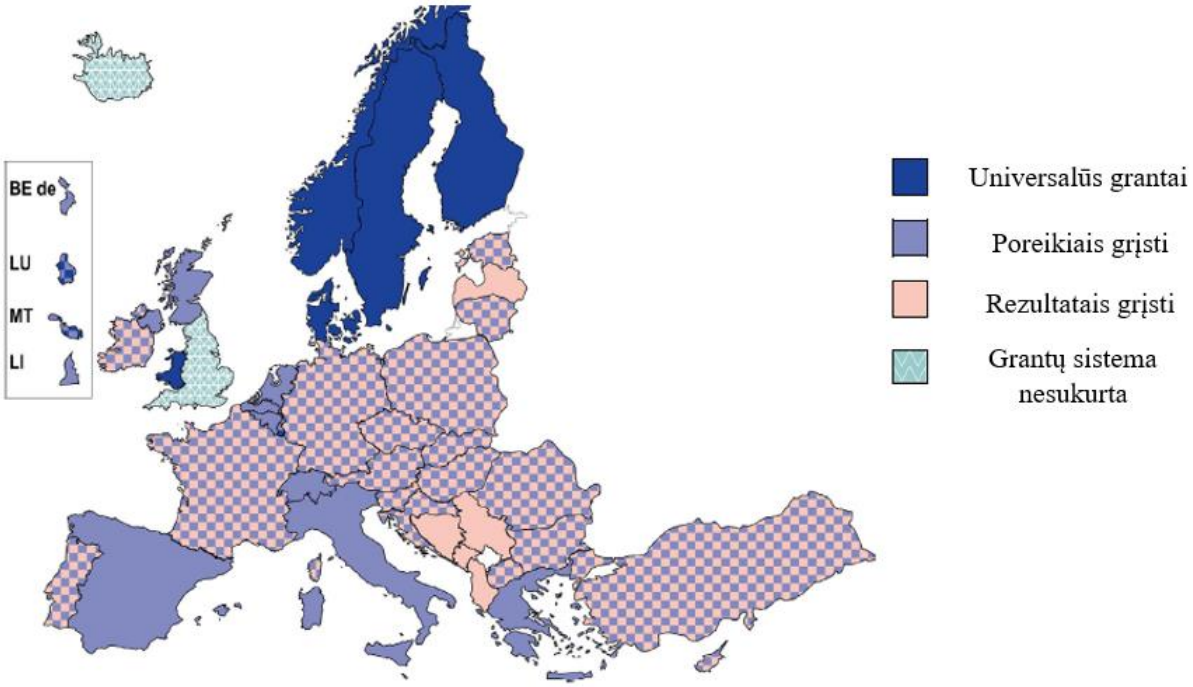
Šaltinis: EURYDICE, 2021, p. 25

Kaip galime matyti, 2020 -2021 metais visos ES valstybės taikė bent vieną valstybinės finansinės paramos studentams rūšį. Įdomi tendencija, jog tarp ES šalių nebuvo nei vienos šalies, taikiusios tik paskolų modelį. Svarbu pažymėti, jog analizėje, atliekamoje šiame tiriamajame darbe neatsižvelgiama į privačių fondų finansinę paramą AMS, dėmesys skiriamas tik viešąjai (valstybinei) paramos sistemai.

Analizuojant ES valstybėse egzistuojančios valstybinės studijų paskolų politikos situaciją, pastebima tendencija, jog paskolų sistema gali būti vertinama kaip didžiojoje dalyje valstybių egzistuojanti viešosios finansinės paramos rūšis. Pagal ankstesniame skyriuje aptartą visų ES valstybių taikomą finansinės paramos politiką, studijų paskolų sistema yra išvystyta ir taikoma 18 - oje valstybių (daugiau nei pusėje ES valstybių). Kaip galime matyti iš Eurydice (2021) pateikiamų duomenų – paskolų sistema visose šalyse taikoma kartu su grantų sistema, šiems dviems finansinės paramos metodams papildant vienas kitą. Dažniausiai, visgi, šie metodai yra taikomi atskirai, tačiau keliose valstybėse grantai ir paskolos yra teikiami kaip tam tikro „paketo“ dalis, kaip kad Vokietijoje ir Liuksemburge. (The structure of public student support in Europe, 2016) ES valstybių tarpe išsiskiria kelios valstybės, kuriose viešoji finansinė parama teikiama tik grantų forma, nes valstybinė paskolų sistema nėra sukurta. Tarp tokių valstybių atsiduria Ispanija, Čekija, Rumunija, Slovėnija, Austrija, Kroatija.

Visgi kalbant apie viešąją finansinę paramą AMS populiaresnė paramos rūšis yra negrąžintina viešoji parama studijoms – studijų grantai.

Pagrindinės negrąžintinos viešosios paramos (grantų) rūšys ES valstybėse

32 pav. Pagrindinės grantų rūšys ES

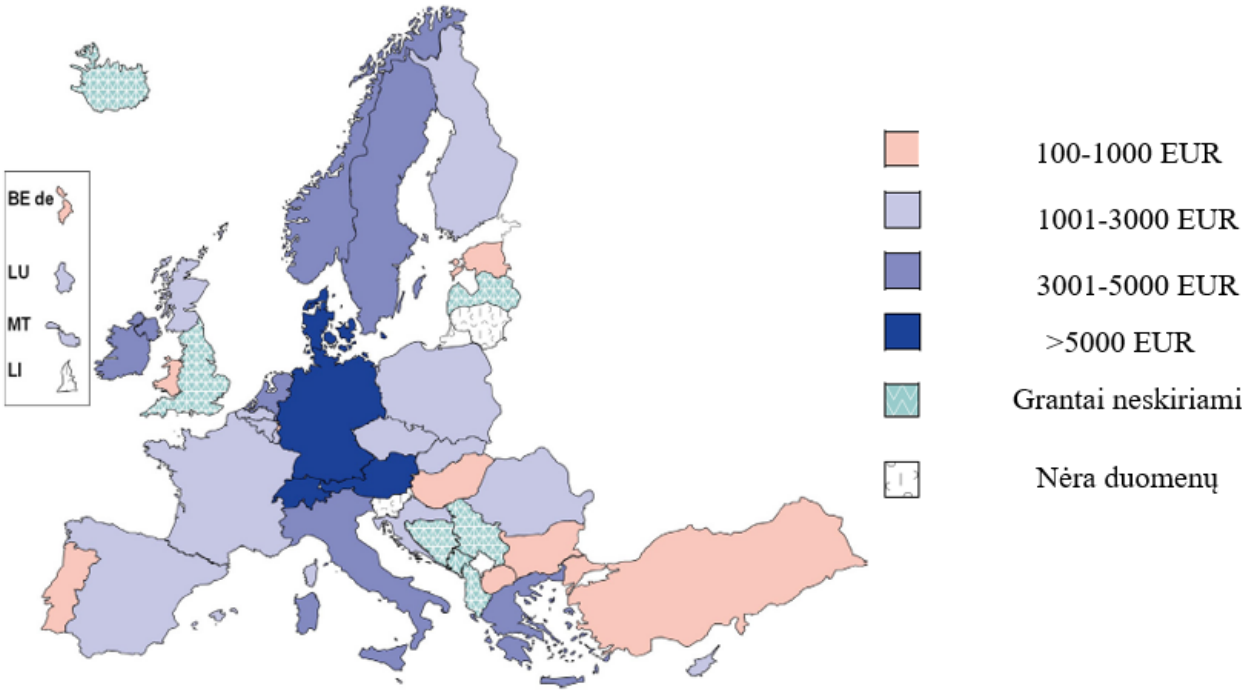
Šaltinis: EURYDICE

Kaip galime matyti palyginus ES valstybes, populiariausia grantų rūšimi yra poreikiais grįsti grantai. Tokie grantai, kaip vienintelė teikiamų grantų forma arba teikiama kartu su kitomis rūšimis yra taikomi didžiojoje daugumoje valstybių, išskyrus Latviją. Latvija išsiskiria kaip šalis, kuri nors ir siūlo tik nuopelnais pagrįstas dotacijas, tačiau jei tenka rinktis – aukštoji mokykla stipendiją skirs studentui iš socialiai pažeidžiamos aplinkos arba turinčiam negalią. Tokia plati poreikiais grįstų grantų politikos amplitudė, taikoma Europos Sąjungoje, gali signalizuoti valstybėse taikomą prieinamumo ir socialinio teisingumo politiką. Dotacijos, pagrįstos poreikiu, yra skirtos socialiai arba ekonomiškai nepalankioje padėtyje esantiems studentams, kurie gali susidurti su didžiausiais sunkumais užsitikrinant finansinius išteklius mokant už aukštąsias studijas, todėl gali būti nepakankamai atstovaujami aukštosiose mokyklose.

Bandant rasti į kokybę orientuotos viešosios finansinės paramos taikymo pavyzdžius Europos Sąjungoje, galime išskirti rezultatais grįstus grantus ir jų taikymą, skatinant studijuojančius jau už jų pačių į studijų procesą įdėtą indėlį – aukštus mokymosi rezultatus. Svarbu pažymėti, jog rezultatais grįstų grantų taikymas orientuotas tiesiogiai į studento siekį įdėti daugiau pastangų studijuojant ir siekiant aukštesnės mokymosi kokybės, tačiau nebūtinai reikš aukštesnę AMS kokybę. Visgi tikėtina, jog finansinę paramą kaip skatinimo priemonę naudojanti aukštoji mokykla, skatindama studijuojančius siekti gilesnių žinių ir aukštesnių mokslo rezultatų, kartu stengsis kelti pačių studijų kokybę, taip atliepiant į motyvuotų studentų poreikius.

Kadangi Europos Sąjungą sudaro 27 valstybės su skirtingomis AM finansavimo tradicijomis, pastebėtina, jog studijų grantų dydžiai gan ženkliai varijuoja tarp ES valstybių. Pagal pateiktus Eurydice (2021) duomenis, poreikiais grįstų grantų ir universalių grantų (dydžiai čia matuojami bendrai) varijuoja nuo 100 EUR ir kai kuriose šalyse gali viršyti 5000 EUR per metus.

Dažniausi universalių ir poreikiais grįstų grantų dydžiai skirti nacionaliniams studentams 2020/2021 m.

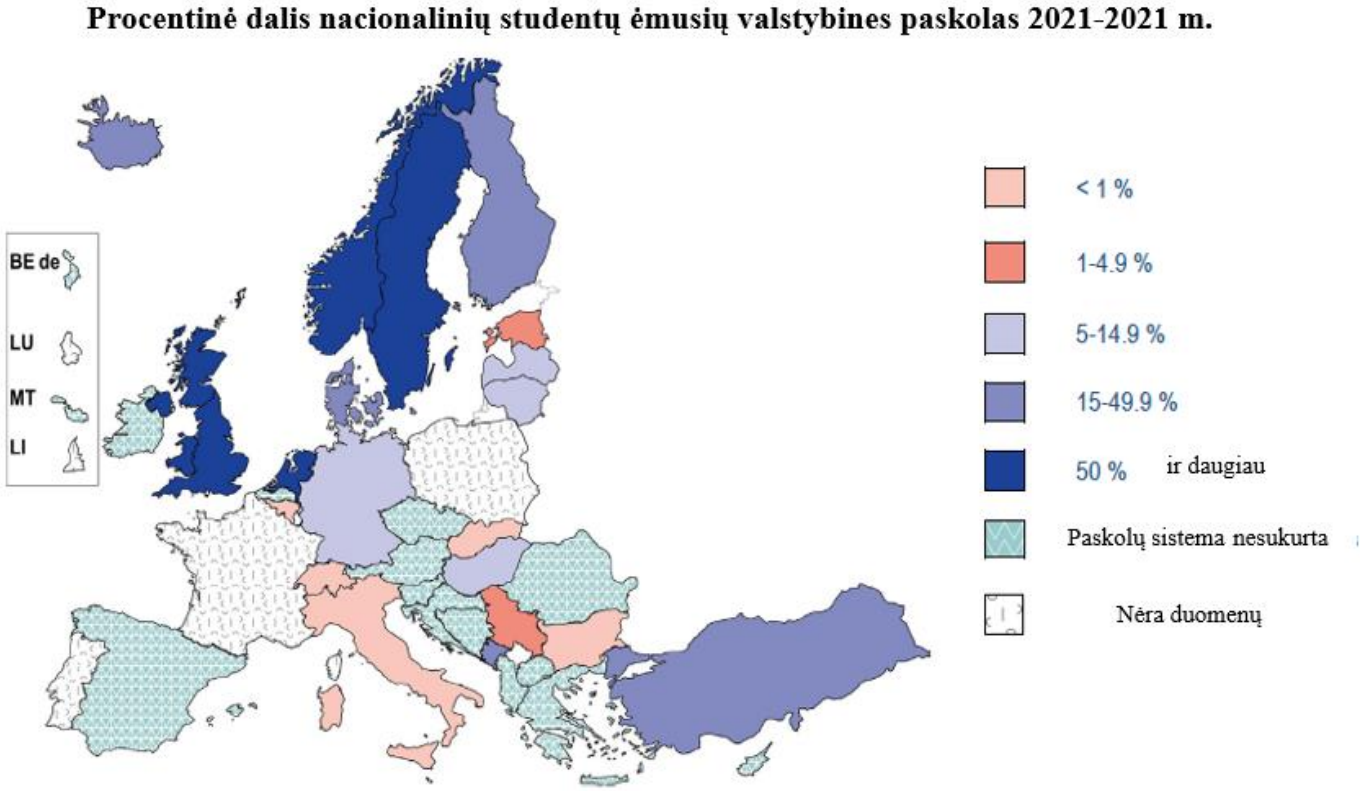
33 pav. Dažniausi universalių ir poreikiais grįstų grantų dydžiai

Šaltinis: EURYDICE

Kaip galime matyti iš pateiktų duomenų, aštuoniose valstybių finansavimo AMS sistemose metinės dotacijos dažniausiai yra mažesnės nei 1 000 EUR (tarp šių valstybių atsiduria Belgija (vokiška šalies dalis), Bulgarija, Estija, Vengrija, Portugalija). Kitoje valstybių grupėje, kurioje atsiduria tokios šalys kaip Belgija (prancūzų bendruomenė), Prancūzija, Kroatija, Malta, Rumunija, Slovakija, t.p. Suomija - dažniausiai metinė suma svyruoja tarp 1 001 ir 3 000 EUR. Lietuvą, nors ji ir nevardijama diagramoje, taip pat galime priskirti šiai valstybių grupei – poreikiais grįstos stipendijos siekia apie 3000 EUR per metus. Ir galiausiai didžiausiais grantų dydžiais pasižyminčios valstybės atsiduria trečiojoje grupėje, čia stipendijos studentams per metus siekia daugiau nei 5000 EUR. Tarp šių valstybių yra dvi Skandinavijos šalys – Danija ir Švedija, t.p. Vokietija, Austrija, Airija, Graikija, Italija ir Nyderlandai.

Kalbant apie grąžintiną finansinę viešąją paramą studentams, matoma, jog jos naudojimas yra kur kas mažiau populiarus Europos Sąjungoje, lyginant su prieš tai aptartomis studijų grantų formomis. Valstybės subsidijuojamos (arba valstybės garantuojamos) studentų paskolos padeda studentams iš anksto finansuoti aukštojo mokslo išlaidas, su prievole jas grąžinti baigus studijas ar įsidarbinus, dažniausiai paskolų grąžinimo pradžia būna iš anksto nustatytas terminas. Tokio tipo paramą taiko apie du trečdalius visų Europos aukštojo mokslo sistemų, kas palyginti su valstybės dotacijomis, kurios egzistuoja beveik visose sistemose, yra valstybės

paramos rūšis, kuria studentai naudojasi rečiau (National student fee and support systems in European higher education 2020/2021, p. 35).

34 pav. Procentinė dalis studentų, ėmusių valstybines paskolas AMS

Šaltinis: EURYDICE

Kaip rodo pateikiami duomenys, tarp ES sistemų, vykdančių valstybinių paskolų politiką, paskolomis, apie kurias turimi duomenys, yra tik 6 ES bloko valstybės, kur paskolos gavėjų dalis yra ne mažesnė kaip 5 proc. Dauguma šių sistemų taip pat yra šiaurinėje Europos dalyje, taip pat – dviejose iš Baltijos valstybių – Lietuvoje bei Latvijoje. Paskolomis 2020-2021 m. besinaudojusių studentų skaičius ženkliai išsiskiria Nyderlanduose bei Švedijoje, čia paskolas ėmusiųs studentų skaičius viršija 50 proc.

Kaip darbe minėta anksčiau, skirstant valstybes į AMS finansavimo modelių grupes yra siekiama atsižvelgti tiek į studentų, mokančių už studijas ir gaunančių paramą dalį, tiek į studijų įmokų ir grantų dydžius pinigine išraiška (eur). Taip pat svarbu skirstant ES valstybes į AMS modelių grupes įvertinti ES valstybių ekonominius skirtumus, tokius kaip išlaidas vienam studentui ir AMS finansavimui skiriamą dalį nuo šalies BVP, taip pat – palyginti viešųjų ir privačiųjų lėšų, skiriamų AM procentinį pasiskirstymą valstybėse. Tuo tikslu bus atliekama ES valstybių analizė pagal keturis prieš tai išskirtus AMS finansavimo modelius (1 grupė. Didelė dalis mokančių – didelė dalis gaunančių; 2 grupė. Maža dalis mokančių – maža dalis gaunančių; 3 grupė. Didelė dalis mokančių – maža dalis gaunančių; 4 grupė. Maža dalis mokančių – didelė dalis gaunančių),

įvedant papildomus prieš tai išskirtus kriterijus ir rodiklius. Varijuojant duomenims pačiose grupėse, bei siekiant kuo tikslesnių tyrimo rezultatų, lyginamąjai analizei pasirenkami visų kriterijų dydžių vidurkiai.

Taip pat, atkreiptinas dėmesys, jog valstybės bus lyginamos tik pagal negrąžintinos finansinės paramos (studijų grantų) dydžius bei juos gaunančių studentų procentinę dalį, nes, kaip aptarta anksčiau – negrąžintina viešoji finansinė parama yra dominuojanti finansinė parama ES valstybėse ir visos šalys taiko bent vieną tokios paramos (grantų) rūšį.

10 lentelė. ES valstybių analizė pagal AMS finansavimo modelių grupes ir AMS finansavimo kriterijus

ES valstybių modeliai	AMS įmokos mininalūs/maksimalūs dydžiai (eur)	Grantų mininalūs/maksimalūs dydžiai (eur)	BVP vienam gyventojui (max)	Vidutinės šlaidos AM nuo BVP (proc)	Finansavimas vienam studentui eur)
1 grupė - "dauguma moka/dauguma gauna" (*Liuksemburgas, Airija, Ispanija, Portugalija, Prancūzija)*	800-3000 eur/metus	915-16290 eur/metus	262	0,5-2,2 %	8600-41000
2 grupė - "mažuma moka/mažuma gauna" (*Austrija, Kipras, Čekija, Graikija, Vokietija, Vengrija, Rumunija, Lietuva, Latvija, Estija)*	iki 13000 eur/metus	1503-10092 eur/metus	124	0,7-1,7 %	4056-15322
3 grupė - "dauguma moka/mažuma gauna" (*Belgija, Bulgarija, Kroatija, Nyderlandai, Italija, Lenkija, Slovakija)*	900-5900 eur/metus	924-5393 eur/metus	118	0,7-1,6 %	5000-15600
4 grupė - "mažuma moka/dauguma gauna" (*Švedija, Danija, Suomija, Malta)*	-	798-10056 eur/metus	129	1,3-2,4 %	12711-22500

sudaryta darbo autorės

Atlikta analizė parodo, jog didžiausias BVP vienam gyventojui dydis stebimas valstybių grupėje, kurioje vyrauja modelis kuomet didelė dalis studijuojančių (dažnai 100 proc dalis) moka įmokas už mokslą. Tuo pačiu – dauguma studijuojančiųjų gauna bent vieną negrąžintinos paramos studijoms rūšį. Galime daryti prielaidą, jog šiose valstybėse į studijas AM įstaigose žiūrima su tam tiktro balanso paieškomis. Natūralu, jog

valstybėse su aukštais ekonominės gerovės rodikliais studijuojantys ateis iš namų ūkių, kuriuose šeimos pajamos bus aukštesnės nei vidutinės arba aukštos, todėl ir įmokos už AMS bus ne toks reikšmingas pokytis namų ūkių pajamose. Nepaisant to, galime matyti tam tikrą balansą taro studijų įmoką ir finansinės paramos sistemos, kuomet dauguma studijuojančių gauna finansavimą grantų forma nuo 900 iki 16000 EUR/metus. Nepaisant aukšto BVP dydžio pastebimo šioje valstybių grupėje – galime pastebėti, jog įmokas už mokslą dydžiai šioje grupėje svyruoja nuo 800 iki 3000 EUR/metus ir nėra aukščiausi lyginant su valstybėmis, esančiomis kitose grupėse. Šioje valstybių grupėje taip pat matomas vienas aukščiausių procentas lėšų, skiriamų aukštąjam mokslui nuo BVP. Taip pat matomas vienas aukščiausių skiriamų lėšų vienam studentui dydis – vidutiniškai siekiantis 24 800 EUR. Pasižyminti vienais aukščiausių rodiklių vertinant šalies ekonominį pajėgumą, išlaidas aukštąjam mokslui nuo BVP ir lėšas, skiriamas vienam studentui, valstybės, esančios šioje grupėje pasižymi ir aukštais 25-34 m. asmenų, turinčių aukštąją išsilavinimą, rodikliais. Apibendrinant, grupę, kurioje valstybės taiko AM finansavimo politiką, kuomet dauguma studijuojančių mokės AM įmokas, bei dauguma gaus finansinę paramą, galėtume neabejotinai matyti orientaciją į AMS kokybės siekį – labiausiai per aukštą asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalį, siekiančią arba viršijančią Europos Sąjungos aukštojo mokslo erdvės iškeltus tikslus 2025 metais. Nepaisant to, negalima pamiršti svarbaus aspekto, jog šalys kiekvienoje grupėje yra išskiriamos suprantant tarp jų egzistuojančius skirtumus. Šiuo atveju, privalu pastebėti, jog aukšti rezultatai yra matomi būtent Liuksemburgo, esančio šioje grupėje rodiklių dėka. Liuksemburgas, kaip ES valstybės, yra pirmaujanti beveik visais aspektais, kurie šiame darbe yra išskiriami kaip orientuoti į AMS kokybę.

Antroji valstybių grupė, kuriai priklauso ir visos Baltijos šalys, pirmiausia išsiskiria gana diferencijuotais finansavimo lėšų skiriamų vienam studentui dydžiais. Šioje grupėje galime matyti, jog procentinė dalis skiriama aukštajam mokslui nuo BVP svyruoja nuo 0,7 iki 1,7 proc. Valstybėse, kur mažuma dalis moka įmokas už AM ir mažuma gauna finansinę studijų paramą, galime matyti, jog įmokos dydžiai tiems studentams (dažniausiai tai yra studijuojantieji, kurių balų vidurkis nesiekė nustatyto kriterijaus, už kurį studijas įsipareigoja padengti valstybė) nėra aukšti, lyginant su kitomis ES valstybėmis. Vienam studentui skiriamos lėšos taip pat yra vienos mažiausių lyginamose valstybėse. Nepaisant ne pačių aukščiausių finansavimo rodiklių – 25-34 m. asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalis šalyse yra aukšta – daugumoje šalių viršija nustatytą ES aukštojo išsilavinimo ribą. Atsižvelgiant į prieš tai aptartus rodiklius galėtume daryti išvadą, jog šios valstybės labiau orientuotos į AMS prieinamumą, tačiau nors ir būdama artima sąvoka kokybei – socialinė įtrauktis ir lygybė ne visada tiesiogiai ves prie AMS kokybės. Kaip buvo aptarta darbe anksčiau, būtent Lietuvoje, pastaruoju metu yra atsižvelgiama į būtinus pokyčius, vedančius nuo kiekybės AMS iki kokybės. Šiuo tikslu yra didinamos studijų kainos ir vis aktyviau kalbama apie lėšų, skiriamų vienam studentui, didinimą.

Trečioji valstybių grupė procentaliai išsiskiria dauguma žemiausių kriterijų, kuriais lyginamos ES valstybės. Verta paminėti, jog šioje grupėje taip pat atsiduria labai skirtingos šalys - tiek savo ekonominiu pajėgumu, tiek istorine branda apskritai, kaip kad pvz. Belgija ir Bulgarija. Trečioji grupė šalių pasižymi

finansavimo modeliu, kuomet dauguma studijuojančiųjų moka studijų įmokas, tačiau gaunančių finansinius grantus dalis – yra maža. Sutinkant, jog valstybės kiekvienoje grupėje yra skirtingos savo ekonominiu pajėgumu, galėtume daryti dvilypią išvadą, jog ekonomiškai pajėgiose šalyse (kaip kad Belgija ar Nyderlandai) visuotinai mokamas aukštasis mokslas bus suprantamas kaip ekonomiškai pajėgios visuomenės indėlis į savo išsilavinimą ir suvokiamas kaip indėlis, laukiant ateityje gaunamos grąžos, kuri bus gaunama gavus kokybišką išsilavinimą. Mažuma grantus gaunančių studijuojančiųjų galėtų signalizuoti apie pakankamai aukštas namų ūkių pajamas, kurios yra pajėgios užsitikrinti sėkmingą savi-finansavimą studijų metu. Negalima atmesti ir galimybės, jog šiose valstybėse studijuojantieji labiau linkę pasinaudoti studijų paskolų sistema, o negrąžintina parama nėra tokia populiari (arba ją gauna tik socialiai pažeidžiamiausi studentai, kurių procentinė dalis taip pat bus palyginti nedidelė, atsižvelgiant į valstybių aukštą pragyvenimo lygį). Mažas vieno studento finansavimas, bei žema BVP dalis, skiriama AM galėtų rodyti ne pakankamai aukštą orientaciją į AMS kokybės stiprinimą.

Ketvirtoji, paskutinė lyginama valstybių grupė, pasižymi taikomu AMS finansavimo modeliu, kuomet AMS valstybėse yra nemokamos visiems be išimties studentams, bei kartu – absoliuti dauguma studijuojančiųjų gauna bent vieną negrąžintinos finansinės paramos rūšį. Nenuostabu, jog šioje grupėje atsiduria ekonomiškai turtingiausios ES valstybės – kaip kad Skandinavijos šalys. Taip pat – tai vienos labiausiai į socialinį teisingumą orientuotų valstybių ES bloke. Socialiai teisingas požiūris į AMS matomas ir valstybėse taikomame AMS finansavimo modelyje. Šios grupės valstybės taip pat pasižymi ir vienu didžiausių finansavimo dydžių, skiriamų AM nuo BVP, bei lėšomis, skiriamomis vienam studentui per metus. Galėtume daryti išvadą, jog šios grupės valstybėse galėtume aiškiausiai matyti pasiektą AMS finansavimo metodų suderinimą siekiant prieinamumo visiems, nepriklausomai nuo jų finansinės ir socialinės situacijos, kartu – per finansavimą skiriant nemažą dėmesį AMS kokybės užtikrinimui.

Apibendrinimas. Atlikus AMS finansavimo modelių lyginamąją analizę ES valstybėse, galime daryti išvadą, jog studentų įmokos už mokslą (dydžiai ir mokėjimas), kaip AMS finansavimo metodas - daugiau bus orientuoti į AMS kokybės didinimą. Finansinės paramos dydžiai ir procentinė gaunančių dalis – tuo tarpu didesne dalimi orientuoti visgi į AMS prieinamumo didinimą. Nors, kaip minėta, kokybė ir lygybė AM dažnai eina greta, tačiau valstybės tikslu turėtų tapti tokios AMS finansavimo politikos metodų tarpusavio derinimo pusiausvyros paieškos, kur būtų sugebama siekiant didesnės studijų kokybės, nepamiršti ir lygybės bei socialinio teisingumo bei AM prieinamumo aspekto. Nėra tikslinga grįžti prie elitinės AMS sampratos, kuomet AM virstų prabanga, o AMS taptų prienamos tik mažai daliai privilegijuotos visuomenės, kas istorijos eigoje jau yra buvę, ypač ankstyvuose aukštojo mokslo sistemos etapuose.

Taip pat, analizės metu prieita išvados, jog valstybėse taikomų finansavimo modelių lyginimas pagal studentų mokančių studijų įmokas ir gaunančių grantus procentinę dalį vien tik šiuo kriterijumi negali būti suprantami kaip absoliučiai orientuoti arba neorientuoti siekiant didesnės AMS kokybės. Analizuojant būtina atsižvelgti į pačių studijų įmokų ir grantų dydžius, valstybių ekonominius pajėgumus (BVP vienam

gyventojui), skiriamas lėšas švietimui apskritai – bei daliai, kuri skiriama konkrečiai aukštojo mokslo institucijoms ir studentams individualiai. Kartu – tikslinga palyginti kaip valstybėse skiriasi finansavimo šaltiniai ir jų dalis finansuojant AMS. Didėjantis privataus sektoriaus finansavimo dydis pvz. galėtų signalizuoti apie didesnį privatų interesą – kartu – apie visuomenės siekį prisidedant lėšomis gerinti AMS būklę, gaunant bei suteikiant kokybišką aukštojo mokslo paslaugą, kas neabejotinai teigiamai atsilieptų visos valstybės gerovei ilguoju periodu.

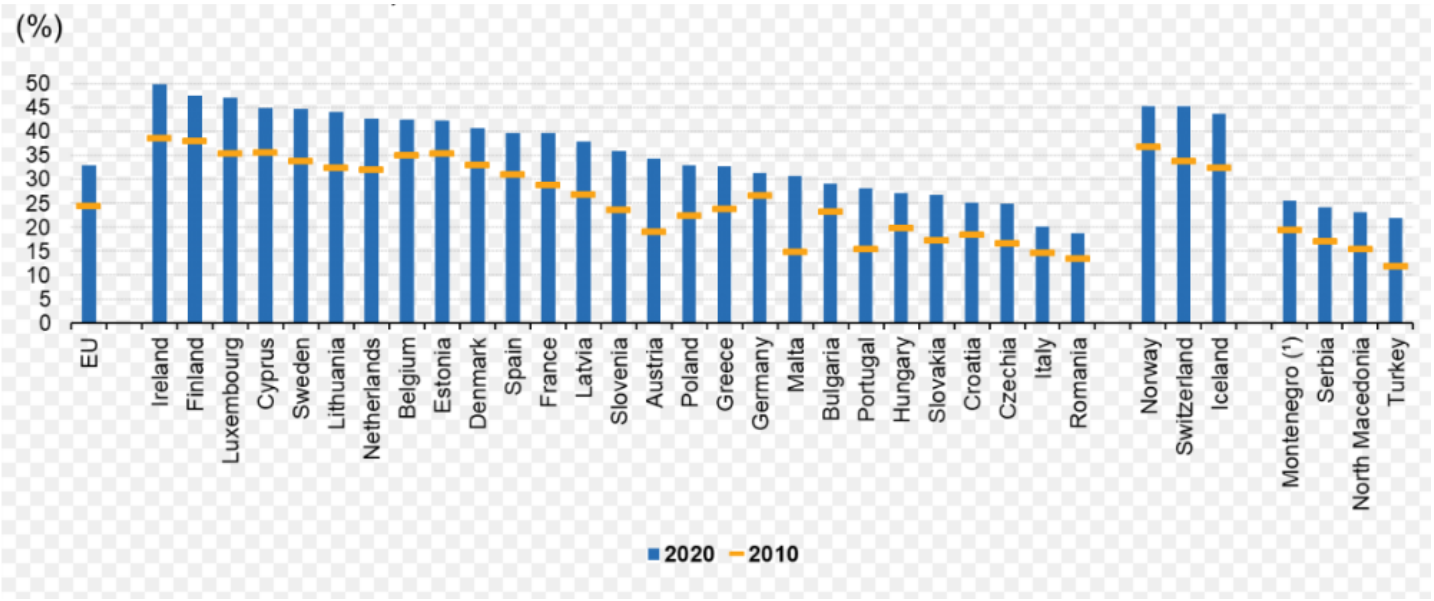
Neabejotinai, valstybės įtaka finansavimo srityje vis dar yra dominuojanti Europos Sąjungos šalyse, kaip ir neabejotinai – galinti padaryti didžiausią pokytį tikslingai parinktais finansavimo metodais, bei jų derinimu. Atlikta analizė galėtų būti naudinga, siekiant perimti gerąją praktiką iš valstybių, kuriose finansavimo metodų pasirinkimas ir derinimas sugeba duoti daugiausiai naudos AMS kokybės srityje ir apskritai – visos visuomenės kokybiškame ugdyme.

3.4. Europos Sąjungos valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą įtakos AMS kokybei vertinimas

Atlikus ES valstybių analizę pagal keturis prieš tai išskirtus AMS finansavimo modelius (1 grupė. Didelė dalis mokančių – didelė dalis gaunančių; 2 grupė. Maža dalis mokančių – maža dalis gaunančių; 3 grupė. Didelė dalis mokančių – maža dalis gaunančių; 4 grupė. Maža dalis mokančių – didelė dalis gaunančių) bei įvedus papildomus kriterijus ir rodiklius buvo atskleista kokiais AMS finansavimo kriterijų vidurkiais pasižymi visi minėti AMS finansavimo modeliai.

Šiame skyriuje, siekiant darbo tikslo – analizės pagaba bus siekiama įvertinti AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą įtaką AMS kokybei. AMS finansavimo modelių valstybės bus lyginamos pasitelkiant kokybės kriterijus: asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalį visuomenėje; įsidarbinančių po AMS procentą; studentų pasitenkinimo studijomis lygiu bei AMS kokybės užtikrinimo lygiu ES valstybėse pagal ESG standartus.

2020 m. EUROSTAT (2022) duomenimis, beveik trečdalis (32,8 %) 25–64 metų ES gyventojų turėjo aukštąjį išsilavinimą, o lyginant dešimties metų periodą – visose ES valstybėse buvo matomas aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų skaičiaus augimas.

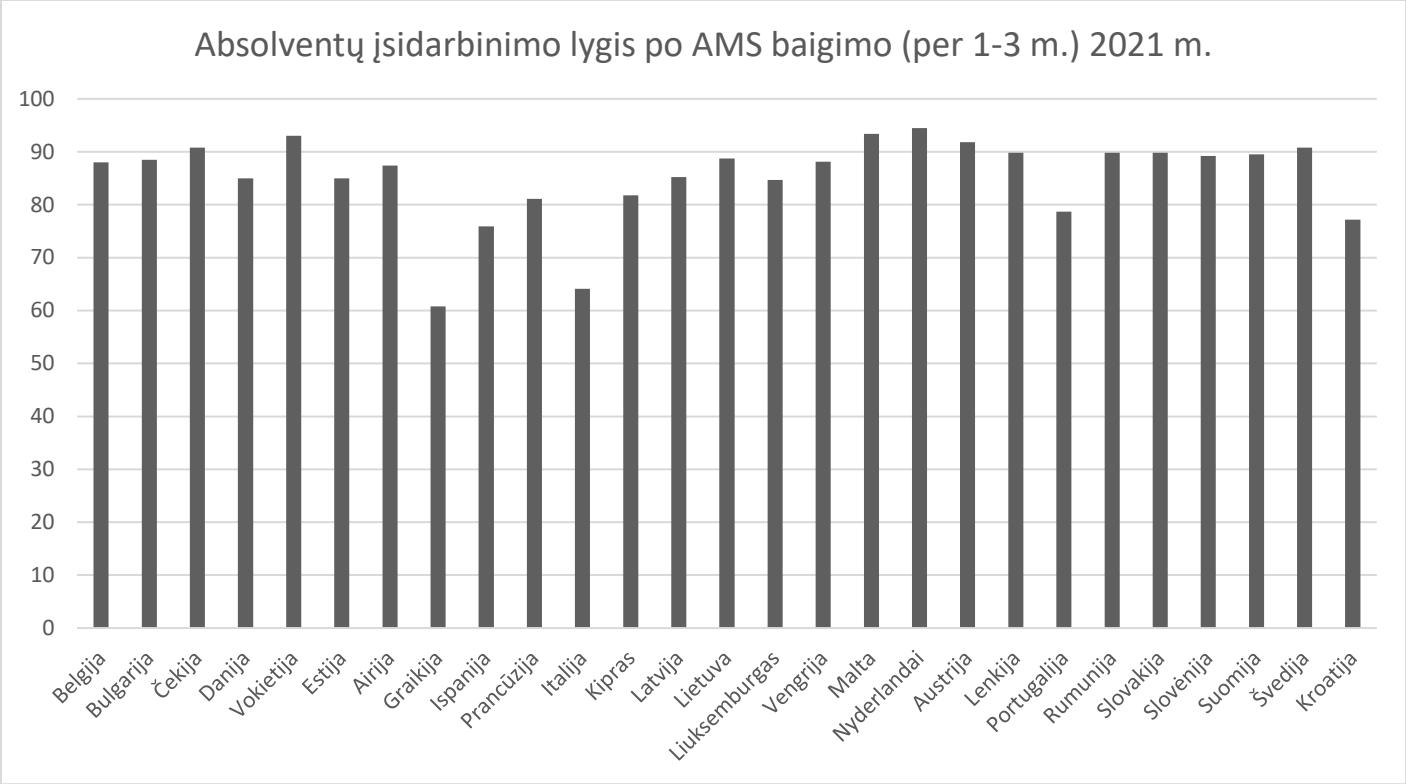
35 pav. 25–64 metų amžiaus žmonių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis ES valstybėse 2010-2020 m.

Šaltinis: EUROSTAT

Kaip galime matyti iš EUROSTAT (2022) pateikiamos statistikos, daugiausia 25–64 metų amžiaus žmonių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, 2020 m. buvo Vakarų ir Šiaurės Europoje (išimtis Kipras) - bent du penktadaliai gyventojų AMS buvo baigę Airijoje, Suomijoje, Liuksemburge, Kipre, Švedijoje, Lietuvoje, Belgijoje, Estijoje, Nyderlanduose ir Danijoje. Mažiausia dalis – mažiau nei trečdalis – buvo pastebima rytinėje ir pietinėje ES dalyse, taip pat Vokietijoje, kur AMS buvo baigę mažiau nei penktadalis gyventojų. Kalbant apie tolimesnius tikslus - vienas jų, pasiūlytų Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje 2021–2030 metams, yra ir toliau susijęs su aukštojo mokslo pasiekimais ir visuomenės išsilavinimo siekiu - siekiama, kad iki 2030 m. 25–34 metų amžiaus asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis ES sudarytų bent 45,0 proc (EUROSTAT, 2022).

Kitas kriterijus, kuriuo galima matuoti kokybę AMS – po AMS baigimo vykstantis absolventų perėjimas į darbo rinką. Baigus studijas absolventui gali atsirasti nemažai kliūčių, trukdančių patekti į darbo rinką, pavyzdžiui: reikalingos darbui patirties trūkumas; įgūdžių trūkumas; arba visuotinai bloga situacija darbo rinkoje susidaranti ekonominio sukrėtimo laikotarpiais (EUROSTAT, 2022). Skirtingai nei trečiasis punktas, pirmi du aspektai yra tiesiogiai lemiami AMS kokybės ir tinkamo besimokančiųjų parengimo bei paruošimo AMS procese. 2020 m. lapkričio 24 d. Europos Tarybos rekomendacijoje dėl mokymo, siekiant tvaraus konkurencingumo, socialinio teisingumo ir atsparumo (The Council of the European Union, 2022) nustatytas ES tikslas iki 2025 m. pasiekti, jog 20–34 metų amžiaus žmonių, 1–3 metais po AMS baigimo, užimtumo lygis

būtų ne mažesnis kaip 82,0 %. Žinoma, įsidarbinimas pirmasiais metais po AMS baigimo turi būti vertinamas atsakingai – priimant jog AMS metu įgytos praktinės žinios, įgūdžiai ir kompetencijos, reikalingų konkrečiai profesijai, padidina tikimybę, kad absolventai galės susirasti darbą greičiau ir lengviau, nei nesirinkę studijų AMI (EUROSTAT, 2022). Tačiau norint tiksliau įvertinti AMS kokybės galimą įtaką greitesniam įsidarbinimui po studijų baigimo, reikėtų praplėsti tyrimą ir įvertinti galimus papildomus AMS kokybės kriterijus, kaip - darbas pagal įgytą specialybę, darbo užmokestis, karjeros pasiekimai ir kt.

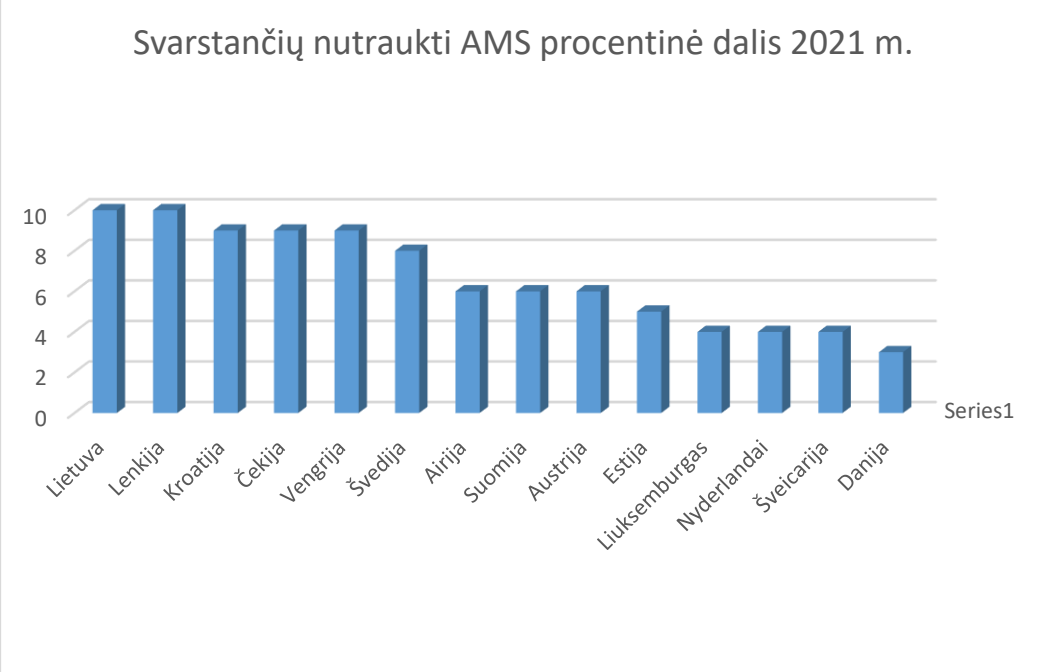
36 pav. Absolventų įsidarbinimo lygis po AMS baigimo (per 1-3 m.)

Šaltinis: EUROSTAT

Kaip galime matyti pagal diagramą, 2021 m. tik penkios ES valstybės nebuvo pasiekusios 2025 m. iškelto tikslo - ne mažesnio kaip 82,0 % įsidarbinimo lygio asmenims baigusiems AMS per pirmus tris metus po studijų baigimo. Didžiojoje daugumoje ES valstybių 82,0 % lygis buvo pasiektas arba viršytas. Žemiausias procentas 2021 m. buvo pastebimas Graikijoje, Ispanijoje, Italijoje, Kroatijoje ir Portugalijoje. Stipriai viršytas 2025 m. tikslas buvo pasiektas Vokietijoje, Maltoje, Nyderlanduose ir Švedijoje. Tačiau, kaip galime matyti, tarp ES valstybių, lyginant jas šiuo kriterijumi, nebuvo pastebima itin ryškių atotrūkių. Vertinant tai, galėtume daryti išvadą, jog kriterijus pagal anksti gebančius įsidarbinti AMS absolventus nėra itin ES valstybes diferencijuojantis aspektas. Tai iš dalies galėtų patvirtinti aptartus kriterijaus ribotumus – jog norint detaliau apžvelgti AMS kokybės įtaką AMS absolventų sėkmingam įsidarbinimui papildomai reikėtų įtraukti

kriterijus kaip įsidarbinimas pagal įgytą specialybę, darbo užmokestis, karjera, ir kt. su darbo kokybe susiję aspektai.

EUROSTUDENT (2022) ataskaitose, sėkmingos AMS ir jų yra vienas reikšmingiausių ir vienas labiausiai laukiamų rezultatų, kurį galime laikyti viena valstybės investicijų į aukštąjį mokslą grąžos formų. Remiantis EUROSTUDENT (2022) vykdomais tyrimais AMS kokybės kontekstu, studentų AMS vertinimas yra vienas pagrindinių studijų kokybei išmatuoti tinkamų rodiklių. Tyrime bus laikomasi EUROSTUDENT (2022) taikomos metodikos, kuomet studentų pasitenkinimas AMS yra matuojamas pagal procentinę dalį studentų, ketinančių nutraukti AMS. Apačioje diagramoje pateikiami EUROSTUDENT (2022) atliktos 2021 m. apklausos duomenys, parodantys tais metais ES valstybių studentų, svarstančių nutraukti AMS, procentinę dalį. Kadangi EUROSTAT duomenų bazėje pateikiami ne visų ES valstybių duomenys, tolesnei analizei bus naudojami duomenys pagal AMS finansavimo modeliui priklausančias valstybes, kurių duomenys buvo prieinami.

37 pav. Svarstančių nutraukti AMS procentinė dalis ES valstybėse 2021 m.

Šaltinis: EUROSTUDENT

Kaip galime matyti iš diagramos, apklausoje dalyvavusių studentų, ketinančių mesti studijas, dalis 2021 m. mažiausia buvo Danijoje (3 proc.). ir Šveicarijoje (3 %), didesnis procentas pastebėtas Lenkijoje ir Lietuvoje. Verta pastebėti, jog grafikas neatspindi tokių kriterijų kaip studijų programa, kursas, studentų pasiskirstymas pagal lytį. Norint pagilinti tyrimą, būtų tikslinga atsižvelgti į pasitenkinimą studijų kokybe apibrėžiančiais komponentais, pagal EUROSTUDENT (2022) skirstomais į: pasitenkinimą savo AMI; pagalbinių studijų paslaugų teikimas (pvz., organizuotas kuravimas, (pvz. papildomi kursai, mentorystė);

mokymosi priemonių suteikimas (pvz., biblioteka, kompiuterių centras); galimybė derinti AMS ir darbą; lūkesčius atitinkantis parengimas ateities darbo rinkai.

Kaip aptarta teorinėje darbo dalyje, skirtoje AMS kokybės vertinimui ir užtikrinimui, kalbant apie AMS kokybės užtikrinimą ES mastu, svarbiausias vaidmuo tenka tarptautinei kokybės užtikrinimo sistemai, kuri vykdoma visos ES mastu ir yra svarbiausias ES aukštojo mokslo erdvės AMS kokybės užtikrinimo mechanizmas. Globalizacija, studentų skaičiaus augimas, besikeičiantis ekonominis kontekstas ir augantys reikalavimai viešajai atskaitomybei buvo pagrindiniai veiksniai, sąlygoję kokybės užtikrinimo mechanizmo sukūrimo būtinybę (European Commision, 2020). Tuo tikslu 2005 m. buvo priimtos Kokybės užtikrinimo Europos aukštojo mokslo erdvėje standartai ir gairės (ESG), sukuriant Europos AM erdvės registrą, kuris galėtų įgyvendinti Europos kokybės užtikrinimo sistemą (European Commision, 2020). Registro tikslas – kaupti žinias, vertinti informaciją, atlikti stebėjimą ir vertinimą apie ES valstybėse sukurtų AMS kokybės užtikrinimo sistemų atitiktį Bolonijos įsipareigojimams (ENQA, 2022). Nagrinėjant AMS kokybę ES valstybėse, svarbu įvertinti kaip šalyse užtikrinami bendri ES aukštojo mokslo erdvės nustatyti AMS kokybės standartai, kaip vystoma AMS kokybės užtikrinimo sistema, bei kaip tai suderinama su ESG nustatytomis gairėmis.

Vertinant kaip ES valstybėse yra įgyvendinamos vidinės ir išorinės AMS kokybės vertinimo sistemos, laikantis ESG standartų, atliekami įvairaus pobūdžio vertinamieji tyrimai, kaip atskirų AMS programų vertinimus, kokybės sistemų auditai, akcentuojant akademinės bendruomenės dėstytojų ir studentų įtraukimą į kokybės vertinimo procesą, kartu – įtraukiant ir kitas AMS kokybe suinteresuotas visuomenės grupes (European Commission, 2021). Toliau pateikiamas ES valstybių išskyrimas pagal ESG standartais pagrįstos išorinės kokybės užtikrinimo sistemos kūrimo etapus.

11 lentelė. Išorinės kokybės užtikrinimo sistemos kūrimo etapai ES valstybėse 2020 m.

Išorinės AMS kokybės ESG standartais užtikrinimo sistemos lygis	**ES valstybė**
LABAI AUKŠTAS (Šalies mastu veikia visapusiška kokybės užtikrinimo sistema, kurioje visos AMI reguliariai atlieka išorines AMS kokybės užtikrinimo ir vertinimo procedūras, atitinkančias ESG AMS kokybės užtikrinimo standartus ir gaires).	*Suomija, Lietuva, Latvija, Estija, Vokietija, Lenkija, Austrija, Čekija, Slovėnija, Kroatija, Rumunija, Bulgarija, Vengrija, Belgija, Nyderlandai, Ispanija, Portugalija, Danija, Liuksemburgas, Malta, Kipras, Airija*
AUKŠTAS (Kokybės užtikrinimo sistema veikia visoje šalyje ir yra suderinta su ESG, tačiau agentūra (-os, atliekančios išorinį kokybės užtikrinimą) nėra registruotos ES AMS kokybės užtikrinimo agentūrų registre).	*Italija, Graikija, Švedija*

VIDUTINIS (AMS kokybės užtikrinimo ir vertinimo sistema veikia visoje šalyje, tačiau tik kai kurioms AMI taikomas reguliarus išorinis kokybės užtikrinimas).	*Slovakija*
ŽEMAS (Kokybės užtikrinimo sistema veikia visoje šalyje, bet dar nėra visiškai suderinta su ESG).	*Čekija*

Šaltinis: European Commission

Kaip atskleidė ES valstybių palyginimas, ES vyrauja tendencija, daugumoje valstybių stengiantis užtikrinti išorinį AMS kokybės užtikrinimą, laikantis Bolonijos procese numatytų AMS kokybės užtikrinimo principų. Tik penkios ES valstybės vis dar nėra pilnai vykdančios AMS kokybės užtikrinimo ir vertinimo procedūras, atitinkančias ESG AMS kokybės užtikrinimo standartus ir gaires. Kadangi toliau analizuojant AMS finansavimo modelio galimą įtaką AMS kokybei bus vertinamos ne atskiros valstybės, o valstybių grupės pagal studijų įmokas ir finansinės paramos dydžius (išlaidų pasidalijimą), įvertinant valstybių AMS kokybės ESG standartais užtikrinimo sistemos lygį konkrečioje grupėje bus atsižvelgiama į valstybių AMS kokybės užtikrinimo sistemų lygių (pagal ESG) vidurkį.

Pristačius AMS kokybei ES valstybėse nustatyti taikomus AMS kokybės kriterijus, bus atliekama lyginamoji analizė, skirta įvertinti kaip ES valstybėse taikomi AMS finansavimo modeliai pagal išlaidų pasidalijimą lemia AMS kokybę. Varijuojant duomenims pačiose grupėse, bei siekiant kuo tikslesnių tyrimo rezultatų, lyginamąjai analizei pasirenkami visų kriterijų dydžių vidurkiai.

12 lentelė. ES valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą įtakos AMS kokybei analizė

ES valstybių modeliai	Procentinė dalis įsidarbinančių po AMS baigimo	Studentų, svarstančių nutraukti AMS proc. dalis	Kokybės užtikrinimo lygis pagal ESG standartus	Procentinė dalis 25-34 m. turinčių AM
1 grupė - "dauguma moka/dauguma gauna" (*Liuksemburgas, Airija, Ispanija, Portugalija, Prancūzija)*	90%	5%	LABAI AUKŠTAS	40-60 %
2 grupė - "mažuma moka/mažuma gauna" (*Austrija, Kipras, Čekija, Graikija, Vokietija, Vengrija, Rumunija, Lietuva, Latvija, Estija)*	71%	8%	LABAI AUKŠTAS - AUKŠTAS	25-58 %
3 grupė - "dauguma moka/mažuma gauna" (*Belgija, Bulgarija, Kroatija, Nyderlandai, Italija, Lenkija, Slovakija)*	75%	9%	AUKŠTAS	30-50 %
4 grupė - "mažuma moka/dauguma gauna" (*Švedija, Danija, Suomija, Malta)*	87%	4%	LABAI AUKŠTAS	40-50 %

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Atlikta analizė parodo, jog valstybių grupėje, kurioje vyrauja AMS finansavimo modelis kuomet didelė dalis studijuojančių (dažnai 100 proc dalis) moka įmokas už mokslą, bei dauguma gauna bent vieną negrąžintinos finansinės paramos rūšį, pasižymi ir aukštais 25-34 m. asmenų, turinčių aukštąją išsilavinimą, rodikliais. Šioje valstybių grupėje pastebimas aukštas (iki 90 %) greitai po AMS baigimo įsidarbinančių absolventų procentas. Apibendrinant, grupę, kurioje valstybės taiko AM finansavimo politiką, kuomet dauguma studijuojančių mokės AM įmokas, bei dauguma gaus finansinę paramą, galėtume neabejotinai matyti orientaciją į AMS kokybės siekį – labiausiai per aukštą asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalį, jau siekiančią arba viršijančią Europos Sąjungos aukštojo mokslo erdvės iškeltus tikslus 2025 metais. Kartu – pastebint žemą apie ankstyvą AMS nutraukimą svarstančių studentų dalį ir labai aukštai Europos Komisijos vertinamą ESG gaires atitinkančią AMS kokybės išorinio užtikrinimo sistemą. Visgi, nepaisant prieš tai aptartų aukštų pirmojo AMS finansavimo modelio valstybių AMS kokybės kriterijų, negalima pamiršti lyginamosios analizės tyrimo

apribojimų, susijusių su tuo, jog šalys kiekvienoje grupėje yra išskiriamos suprantant tarp jų egzistuojančius skirtumus. Šiuo atveju, privalu pastebėti, jog aukšti rezultatai yra matomi būtent Liuksemburgo, esančio šioje grupėje, rodiklių dėka. Liuksemburgas, kaip ES valstybė, yra pirmaujanti beveik visais aspektais, kurie šiame darbe yra išskiriami kaip orientuoti į AMS kokybę.

Antroji valstybių grupė, kuriai priklauso ir visos Baltijos šalys, pasižymi aukšta 25-34 m. asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalimi – daugumoje šalių viršija 2025 m. nustatytą ES aukštojo išsilavinimo ribą. Atsižvelgiant į prieš tai finansavimo kriterijams skirtoje analizėje gautus rezultatus, galėtume daryti išvadą, jog valstybės, taikančios AMS finansavimo modelį pagal išlaidų pasidalijimą, kur mažuma moka AMS įmokas, tačiau ir mažuma gauna finansinę paramą AMS - yra labiau orientuotos į AMS prieinamumą (didelė dalis su aukštuoju išsilavinimu, dalis valstybės finansuojamų studijų vietų), tačiau nors ir būdama artima sąvoka kokybei – socialinė įtrauktis ir lygybė ne visada tiesiogiai ves prie AMS kokybės. Tokia išvada gali būti pagrindžiama ir lyginant su pirmąja valstybių grupe matomu aukštesniu apie AMS nutraukimą svarstančių studentų dalimi.

Trečioji valstybių grupė procentaliai išsiskiria dauguma žemiausių finansinių AMS finansavimo modelio kriterijų, kuriais ES valstybės buvo lyginamos ankstesniame skyriuje Verta paminėti, jog šioje grupėje taip pat atsiduria labai skirtingos šalys - tiek savo ekonominiu pajėgumu, tiek istorine branda apskritai, kaip kad pvz. Belgija ir Bulgarija. Trečioji grupė šalių pasižymi finansavimo modeliu, kuomet dauguma studijuojančiųjų moka studijų įmokas, tačiau gaunančių finansinius grantus dalis – yra maža. Tai, jog šioje grupėje svarstančių anksčiau nutraukti AMS procentinė dalis yra didžiausia tarp keturių grupių, gali būti svarstoma kaip finansinės paramos AMS stokos studijų metu pasekmė. Kartu šioje grupėje matomas aukštas procentinis vidurkis asmenų su aukštuoju išsilavinimu visuomenėje. Aukštas visuomenės dalies procentas su aukštuoju išsilavinimu, tačiau žemas palyginus su kitų grupių vidurkiu įsidarbinimo po AMS baigimo procentas, galėtų būti suprastas kaip AMS kokybės neatitikimas ateities darbo rinkos reikalavimams.

Ketvirtoji, paskutinė lyginama valstybių grupė, pasižymi taikomu AMS finansavimo modeliu, kuomet AMS valstybėse yra nemokamos visiems be išimties studentams, bei kartu – absoliuti dauguma studijuojančiųjų gauna bent vieną negrąžintinos finansinės paramos rūšį. Nenuostabu, jog šioje grupėje atsiduria ekonomiškai turtingiausios ES valstybės – kaip kad Skandinavijos šalys. Taip pat – tai vienos labiausiai į socialinį teisingumą orientuotų valstybių ES bloke. Socialiai teisingas ir į AMS kokybę orientuotas požiūris į AMS matomas ir valstybėse taikomame AMS finansavimo modelyje, kuomet valstybėse vyraujas aukštas įsidarbinimo lygis po AMS baigimo, procentas svarstančių anksčiau laiko nutraukti AMS yra nežymus, išorinis AMS kokybės vertinimas Europos Komisijos yra įvertintas kaip labai aukštai išvystytas, laikantis ES nustatytų standartų, o baigusių AMS dalis visuomenėje visose AMS finansavimo modeliui priskiriamose valstybėse viršija 2025 m. tikslą.

Apibendrinimas. Šiame darbo skyriuje lyginamosios ir sisteminės analizių pagalba buvo bandoma įvertinti AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą įtaką AMS kokybei. Keturiems AMS finansavimo modeliams (valstybių grupėms) priskiriamos ES valstybės buvo lyginamos pasitelkiant kokybės kriterijus: asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalį visuomenėje; įsidarbinančių po AMS procentą; studentų pasitenkinimo studijomis lygiu bei AMS kokybės užtikrinimo lygiu ES valstybėse pagal ESG standartus. Nustatyta, jog valstybių grupė, kurioje vyrauja AMS finansavimo modelis kuomet didelė, dažnai absoliuti, dalis studijuojančių moka įmokas už mokslą, bei dauguma gauna bent vieną negrąžintinos finansinės paramos rūšį, pasižymi aukščiausiais AMS kokybės kriterijų rodikliais. Pasižyminti vienais aukščiausių rodiklių vertinant šalies ekonominį pajėgumą, išlaidas aukštąjam mokslui nuo BVP ir lėšas, skiriamas vienam studentui, valstybės, esančios šioje grupėje pasižymi ir aukštais 25-34 m. asmenų, turinčių aukštąją išsilavinimą, rodikliais. Apibendrinant, valstybėse, taikančiose AMS finansavimo politiką, kuomet dauguma studijuojančių mokės AM įmokas, bei dauguma gaus finansinę paramą, įvertinant aptartus analizės ribotumus, galime matyti orientaciją į AMS kokybės siekį – tai geriausiai išryškėja per aukštą asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalį, siekiančią arba viršijančią Europos Sąjungos aukštojo mokslo erdvės iškeltus tikslus 2025 metais, aukštą įsidarbinimo po AMS baigimo lygį, aukštą studentų pasitenkinimą AMS, bei labai aukštai vertinamą išorinį kokybės užtikrinimo pagal ES standartus lygį valstybėse.

Analizė atskleidė, jog valstybėse, kur mažuma studijuojančių moka įmokas už AMS ir mažuma gauna finansinę studijų paramą, matyti, jog studentui skiriamos lėšos yra vienos mažiausių lyginamose valstybėse. Šioje grupėje matomas vienas žemiausių studentų pasitenkinimo AMS procentas. Nepaisant ne pačių aukščiausių finansavimo rodiklių – 25-34 m. asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalis šalyse yra aukšta – daugumoje šalių viršija nustatytą ES aukštojo išsilavinimo ribą. Atsižvelgiant į prieš tai aptartus rodiklius galėtume daryti išvadą, jog šios valstybės labiau orientuotos į AMS prieinamumą, tačiau nors ir būdama artima sąvoka kokybei – socialinė įtrauktis ir lygybė ne visada tiesiogiai ves prie AMS kokybės.

Trečioji valstybių grupė procentaliai išsiskiria dauguma žemiausių AMS finansavimo kriterijų, kuriais buvo lyginamos ES valstybės. Valstybių grupė, kurioje vyrauja AMS finansavimo modelis, kuomet dauguma mokės AMS įmokas, tačiau mažuma gaus negrąžintiną finansinę paramą, pasižymi kaip mažiausią AMS patenkintų studentų vidurkį turinti AMS finansavimo modelį taikanti ES valstybių grupė. Nepaisant šio kriterijaus, grupėje matomas aukštas AMS baigusių asmenų skaičius visuomenėje. Atsižvelgiant į šioje grupėje esančias silpnesnio ekonominio pajėgumo valstybes, galėtume prieiti išvados, jog dauguma mokančių ir mažuma gaunančių finansinę paramą atspindi silpnai į AMS kokybę orientuotą valstybės politiką, būtent per ryškėjantį didesnį studentų nepasitenkinimą AMS. Mažas vieno studento finansavimas, bei žema BVP dalis, skiriama AM taip pat galėtų rodyti ne pakankamai aukštą orientaciją į AMS kokybės stiprinimą.

Pastebėta, jog ketvirtoji, paskutinė lyginama valstybių grupė, pasižymi taikomu AMS finansavimo modeliu, kuomet AMS valstybėse yra nemokamos visiems be išimties studentams, bei kartu – absoliuti dauguma studijuojančiųjų gauna bent vieną negrąžintinos finansinės paramos rūšį. Nenuostabu, jog šioje

grupėje atsiduria ekonomiškai turtingiausios ES valstybės – kaip kad Skandinavijos šalys. Taip pat – tai vienos labiausiai į socialinį teisingumą orientuotų valstybių ES bloke. Socialiai teisingas požiūris į AMS matomas ir valstybėse taikomame AMS finansavimo modelyje. Šios grupės valstybės, pasižyminčios vienu didžiausių finansavimo dydžių, skiriamų AM nuo BVP, bei lėšomis, skiriamomis vienam studentui per metus, taip pat išsiskiria vyraujančiiu aukštu įsidarbinimo lygiu po AMS baigimo, žemu procentu, svarstančių anksčiau laiko nutraukti AMS, išoriniu AMS kokybės vertinimo procesu, kuris Europos Komisijos yra įvertintas kaip labai aukštai išvystytas, laikantis ES nustatytų standartų, o baigusių AMS dalis visuomenėje visose AMS finansavimo modeliui priskiriamose valstybėse viršija jau 2021 m. duomenimis viršijo 2025 m. tikslą.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą galima teigti, jog aukštajame moksle dalyvauja įvairios subjektų grupės, kurias sudaryti gali privatūs, viešieji juridiniai asmenys bei patys AM paslaugos gavėjai. Padaryta išvada, jog valstybėms keliant tikslą didinti studijų kokybę, turėtų būti atsižvelgiama į finansavimo metodus, kurie savo prigimtimi yra labiau orientuoti į studijų kokybės gerinimo siekį.

2. Atlikus AMS finansavimo metodų analizę, daroma išvada, kad studijų kokybės didinimui įtaką turi šie AMS finansavimo metodai: rezultatais grįstas, užsakomasis (tikslinis) projektinis, dotacijos (subsidijos), studijų vaučeriai, studijų grantai, studijų paskolos, studijų apmokestinimas, studijų įmokos, darbdavių įmokos už darbuotojo studijas. ŠieAMS finansavimo metodai išskirti remiantis tuo, jog jie savo prigimtimi arba yra orientuoti į AM konkurenciją, arba tuo, jog priverčia į AMS būklę atsižvelgti ir suinteresuotus asmenis – ne tik studentus, kurie yra tiesioginiai paslaugos gavėjai, tačiau ir pvz. darbdavius, kurie padengdami savo darbuotojo studijų kainą, tikisi naudos, kurią tokios studijos ir įgytos žinios suteiks.

3. Remiantis moksline literatūra nustatyta, jog AMS finansavimo modeliai gali būti klasifikuojami pagal skirtingus kriterijus, finansavimo pobūdį ir tikimąsi poveikį visuomenei. Valstybė, spręsdama kurį modelį pasirinkti ar kuriuos modelius derinti kuriant nacionalinį savą modelį, turi atsižvelgti į AMS finansavimo modelio keliamus reikalavimus, iš kurių vienas svarbiausių - AMS kokybės ir efektyvumo siekis. Reikšmingiausiu magistro baigiamojo darbo uždaviniams atskleisti buvo pasirinkti AMS finansavimo modeliai, klasifikuojami pagal pagal išlaidų pasidalijimo principą.

4. Sudarius konceptualų teorinį kokybės aukštajame moksle modelį, išskaidant kokybę aukštajame moksle į keletą ją sudarančių ir apsprendžiančių elementų, kaip: kokybės koncepcijas, kokybės užtikrinimą, kokybės kultūrą ir tarptautines praktikas - prieita išvados, jog viena iš priežasčių kodėl kokybės matavimas aukštajame moksle yra sudėtingas procesas, yra pats AM nevienalytiškumas ir kompleksiškumas.

5. Išnagrinėjus AMS finansavimo modelių ir AMS kokybės vertinimo metodikas, AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei tyrimo metodikas, buvo identifikuoti pagrindiniai AMS finansavimo modelių įtakos AMS kokybei vertinimo rodikliai, nustatyti jų privalumai ir trūkumai. AMS finansavimo modelio įtakos AMS kokybei vertinimui pasirinkti tokie AMS finansavimo bei AMS kokybės rodikliai: AMS įmoka; Negrąžintinos finansinės paramos (grantų) dydis; Studentų, mokančių studijų įmokas, dalis; Studentų, gaunančių, finansinę paramą, dalis; Viešojo finansavimo AMS dydis; Privataus finansavimo AMS dydis; BVP vienam gyventojui; Išlaidos vienam studentui; Išlaidų AMS dalis nuo BVP; Baigusių AMS dalis visuomenėje; Įsidarbinimas po AMS baigimo; Pasitenkinimas studijomis; AMS kokybės užtikrinimas.

6. Išanalizavus ir susisteminus mokslinę literatūrą ir apžvelgus kitų tyrėjų taikytas metodikas, buvo identifikuoti pagrindiniai taikomi tyrimo metodai, nustatyti jų privalumai ir trūkumai. Tyrimui pasirinkti

lyginamosios ir sisteminės analizės metodai, kuriuos taikant atliktas empirinis tyrimas, siekiant nustatyti Europos Sąjungos valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių įtaką AMS kokybei.

7. Remiantis oficialiais ES statistikos duomenimis ir nacionaliniais ES valstybių AM skirtais dokumentais atlikta AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą lyginamoji analizė ES valstybėse, atskleidžiant: 1. AMS finansavimo pasidalijimą tarp viešojo ir privataus sektorių ES valstybėse; 2. ES valstybėse taikomų AMS finansavimo modelių pagal studijų įmokas ir gaunamą finansinę paramą ypatumus; 3. AMS finansavimo modelių taikomus studijų įmokas ir gaunamos finansinės paramos dydžius ES vastybėse.

8. Analitinėje darbo dalyje lyginamosios ir sisteminės analizių pagalba buvo vertinama AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą įtaką AMS kokybei. Keturiems AMS finansavimo modeliams (valstybių grupėms) priskiriamos ES valstybės buvo lyginamos pasitelkiant kokybės kriterijus: asmenų su aukštuoju išsilavinimu dalį visuomenėje; įsidarbinančių po AMS procentą; studentų pasitenkinimo studijomis lygį bei AMS kokybės užtikrinimo lygį ES valstybėse pagal ESG standartus.

9. Analize atskleista, jog 2020 m. daugiausia 25–64 metų amžiaus žmonių, turinčių aukštąjį išsilavinimą buvo Vakarų ir Šiaurės Europoje (išimtis Kipras) - bent du penktadaliai gyventojų AMS buvo baigę Airijoje, Suomijoje, Liuksemburge, Kipre, Švedijoje, Lietuvoje, Belgijoje, Estijoje, Nyderlanduose ir Danijoje. Mažiausia dalis – mažiau nei trečdalis – buvo pastebima rytinėje ir pietinėje ES dalyse, taip pat Vokietijoje, kur AMS buvo baigę mažiau nei penktadalis gyventojų. Tuo tarpu studentų, ketinančių mesti studijas, dalis 2021 m. mažiausia buvo Danijoje (3 %). ir Šveicarijoje (3 %), didesnis procentas pastebėtas Lenkijoje ir Lietuvoje. Atskleista, jog ES vyrauja tendencija, kai daugumoje valstybių stengiamasi užtikrinti išorinį AMS kokybės užtikrinimą, laikantis Bolonijos procese numatytų AMS kokybės užtikrinimo principų. Tik penkios ES valstybės vis dar nėra pilnai vykdančios AMS kokybės užtikrinimo ir vertinimo procedūras, atitinkančias ESG AMS kokybės užtikrinimo standartus ir gaires.

8. Atlikus AMS finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą (*1 grupė: dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – kartu dauguma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 2 grupė: kur mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – kartu mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 3 grupė: kur dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau mažuma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą; 4 grupė: kur mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą yra didelė*) įtakos AMS kokybei vertinimą, atskleista, jog labiausiai į AMS kokybę orientuoti yra AMS finansavimo modeliai, kuriuose matomas požiūris į ryšį tarp AMS įmokos ir negrąžintinos viešosios finansinės paramos, kaip - „*Dauguma studijuojančių moka studijų įmokas –dauguma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą“* bei „*Mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą yra didelė“*.

REKOMENDACIJOS

1. Remiantis ES valstybėmis, kuriose taikomas socialiai teisingas požiūris į AMS (Skandinavijos šalys bei Malta, Danija ir Liuksemburgas), siekti, jog finansavimo dydis, skiriamas AM nuo BVP būtų didinamas, kartu su lėšomis, skiriamomis vienam studentui per metus. Vertinant minėtų valstybių pavyzdį, galėtume daryti išvadą, jog tai padėtų pasiekti AMS finansavimo metodų suderinimą siekiant prieinamumo visiems, nepriklausomai nuo jų finansinės ir socialinės situacijos, kartu – per finansavimą skiriant nemažą dėmesį AMS kokybės užtikrinimui.

2. Verslui bei bendruomenei rekomenduojama aktyviai įsitraukti į AM finansavimo santykius. Didėjantis privataus sektoriaus finansavimo dydis galėtų signalizuoti apie didesnį privatų interesą – kartu – apie visuomenės siekį prisidedant lėšomis gerinti AMS būklę, gaunant bei suteikiant kokybišką aukštojo mokslo paslaugą, kas neabejotinai teigiamai atsilieptų visos valstybės gerovei ilguoju periodu.

3. Atsižvelgiant į atliktą AMS finansavimo metodų analizę, siūloma valstybėje taikyti tokius AMS finansavimo metodus, kurie gali turėti didžiausią įtaką kokybės aukštajame moksle didinimui. Tokiais metodais galėtų būti: rezultatais grįstas, užsakomasis (tikslinis,) dotacijos (subsidijos), projektinis, studijų vaučeriai, studijų grantai, studijų paskolos, studijų apmokestinimas, studijų įmokos, darbdavių įmokos už darbuotojo studijas. Šie AMS finansavimo metodai išskirti remiantis tuo, jog jie savo prigimtimi arba yra orientuoti į AM konkurenciją, arba tuo, jog priverčia į AMS būklę atsižvelgti ir suintersuotus asmenis – ne tik studentus, kurie yra tiesioginiai paslaugos gavėjai, tačiau ir pvz. darbdavius, kurie padengdami savo darbuotojo studijų kainą, tikisi naudos, kurią tokios studijos ir įgytos žinios suteiks. Visi išvardinti aspektai galėtų veikti kaip skatinamosios priemonės siekiant geresnės AM institucijų ir studijų kokybės.

4. Gerinti paskolų AMS sistemą, kurią padarius patrauklesne studijuojantiesiems tai galėtų veikti kaip naudinga alternatyva negrąžintinos viešosios finansinės paramos rūšims. Studijų kainoms didėjant bei augant įmokų už AMS dydžiui, lanksti ir labiau prieinama studijų paskolų sistema bei mažesnė jų kaina galėtų tapti patrauklia finansinės paramos forma studijuojantiems.

5. Stiprinti komunikaciją tarp AM institucijų, politikos bei verslo atstovų, siekiant išskirti valstybei reikalingiausias studijų programas, bei kartu dirbti, siekiant pritraukti į jas ateities specialistus. Kad ir kokios skirtingos dažnai būtų atskiros šalys, bei jų dalyvavimo AM sistemoje formos, švietimu apskritai, bei AM sfera suinteresuotas grupes turėtų vienyti bendras tikslas - kaip įmanoma kokybiškiau ir profesionaliau paruošti specialistus, padedant jiems įsilieti į ateities darbo rinką, kartu užtikrinant socialinį teisingumą bei atvirumą, sudarant galimybes mokymuisi visą gyvenimą.

6. Neabejotinai, valstybės įtaka finansavimo srityje vis dar yra dominuojanti Europos Sąjungos šalyse, kaip ir neabejotinai – galinti padaryti didžiausią pokytį tikslingai parinktais finansavimo metodais, bei jų derinimu. Viena rekomendacijų galėtų būti - perimti gerąją praktiką iš valstybių, kuriose finansavimo metodų pasirinkimas ir derinimas sugeba duoti daugiausiai naudos AMS kokybės srityje ir apskritai – visos visuomenės

kokybiškame ugdyme – o konkrečiai, skatinti privataus AMS finansavimo augimą, didinti negrąžintinos finansinės paramos dydžius (taip didinat socialinę įtrauktį) didžiausią dėmesį skiriant rezultatais grįstiems grantams. Tokiu būdu studijuoti bus skatinami pažangiausi studentai, bei orientuojamasi į kokybės, o ne kiekybės didinimą.

9. Remiantis atliktos AMS finansavimo modelių lyginamosios analizės ir AMS finansavimo modelių įtakos AMS kokybei vertinimu, siūloma atsižvelgti į labiausiai į AMS kokybę orientuotus AMS finansavimo modelius, kuriuose matomas požiūris, jog „*Dauguma studijuojančių moka studijų įmokas – dauguma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą“ bei* „*Mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą yra didelė“*. Remiantis šiuos AMS finansavimo modelius taikančių ES valstybių patirtimi, matomas poreikis didinti finansavimą AM nuo BVP, didinti lėšas, skiriamas vienam studentui per metus, didinti AMS kainą, kartu didinant rezultatais grįstų grantų dydžius (taip skatinant labiausiai suinteresuotus AMS kokybe studentus).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adams, D. (1993). *Defining educational quality. Improving educational quality project publication: Biennial report*. Arlington, VA: Institute for international reserach
2. Adomavičienė G. ir Pukelytė R. (2010*). Kokybės kultūra aukštojo mokslo institucijose: dimensijos ir kriterijai*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos
3. Anis A., Zainah A. (2014). *Defining quality education in higher learning institutions: divergent views of stakeholders*. Prieiga internete: http://www.rafikulislam.com/uploads/myworks/147591892855ceb38e78caa.pdf , (žiūrėta 2022-04-01)
4. *Archive: Europe 2020 indicators - R&D and innovation*. (2022). Prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Europe_2020_indicators_-_R%26D_and_innovation&oldid=373914, (žiūrėta 2022-01-24)
5. Babravičius J. ir Dzemyda I. (2012). *Naujosios viešosios vadybos elementai ir „studijų krepšelio“ modelio diegimas Lietuvoje*. VIEŠOJI POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS, Vol. 11:260
6. Baranauskienė I., Bukauskienė V. Ir Valaikienė A. (2011). *Aukštojo mokslo studijų kokybės užtikrinimo vertinimas studentų požiūriu.* Šiauliai
7. Barnabe, F. (2012). *Emerging Trends and Old Habits ir Higher Education Management: Focus on the Public vs. Private Funding Debate, Creative Education*. Vol. 3
8. Becket N., Brookes M. (2008). *Quality Management Practice In Higher Education –What Quality Are We ActuallyEnhancing?*. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/1155494/Quality_Management_Practices_in_Higher_Education, (žiūrėta 2022-03-01)
9. Beneitoa P., Bosc´aa J.A., and Ferria J. (2018). *Tuition Fees and Student Effort at University*
10. Bergoč J. N., Kohont A. (2010). *On the way into the Bologna reform – a consideration of the quality and the role of human resource management in higher education system*. Quality of Higher Education
11. *Bolonijos procesas ir Europos aukštojo mokslo erdvė*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/bologna-process-and-european-higher-education-area_lt (žiūrėta 2022-01-14)
12. C. N. Lindsay. (1994). *Quality and Equity in Higher Education, Studies: An Irish Quarterly Review*. Vol. 83, No. 330
13. Cadena S., García J. and others. (2018). *Measuring quality in higher education*. Conference paper
14. Čekanavičius L., Miliauskas G. ir Grebliauskas A. (2008). *Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo modelio projekcijos*. Ekonomika
15. Chmieliauskas A., Liepuonis A., Venčkauskas R. ir Plankytė-Aidietienė K. (2012). *Tendencijos aukštajame moksle: suinteresuotų šalių požiūriai*. Vilnius: Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras

16. Clausen, T. (2020). *From decentralized means-testing to the centralized management of stipends and loans. The administration of student financial aid in Denmark 1950–2000*. Journal of educational administration and history
17. Coelen R.J. (2007). *Quality of higher education and fees: an initial examination of the link between tuition fees at universities and perceived quality.*
18. Domingo D. (2007). *International Comparisons in Higher Education Funding. Higher Education in Europe*
19. *Dublino aprašai lietuviškai – į pagalbą Švietimo reformai*. Prieiga per internetą: https://intranet.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/centrai/akademiniu_reikalu_centras/teises_aktai/dublino_aprasai.pdf, (žiūrėta 2022-03-16)
20. European Association for Quality Assurance in Higher Education, prieiga internete: https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/, (žiūrėta 2022-04-28)
21. Europos Parlamentas, prieiga internete: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/140/aukstasis-mokslas, (žiūrėta 2022-01-15)
22. Facchini M., Triventi M. and Vergolini L. (2019). *Do Grants Improve the Outcomes of University Students in a Context with High Dropout Rates? Evidence from a Matching Approach*
23. Jongbloed B. (2010) *Funding higher education: a view across Europe*. Brussels: ESMU
24. *Funding of education of Europe*. (2012). Eurydice report. Prieiga per internetą: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ec383cc3-a5c9-4146-846c-fb18dea32aca/language-en/format-PDF (žiūrėta 2022-04-13)
25. Galkutė, L. (2008). *Kas lemia studijų kokybę?* LR švietimo ir mokslo ministerija. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/01/ams_SPA8_Kas-lemia-studijukokybe.pdf, (žiūrėta 2022-04-13)
26. Gasiūnaitė – Binkienė, M. (2018). *Aukštojo mokslo studijų kokybės užtikrinimas pokyčių kontekste*. Prieiga per internetą:< https://repository.mruni.eu/handle/007/16277>, (žiūrėta 2020 01 08)
27. Gižienė V., Markauskienė A. (2012). *Investicijų į aukštąjį išsilavinimą ir valstybės pajamų bei išlaidų priklausomybės tyrimas*
28. Golović R., Berger S. *Functional Overview Tuition Fees*. Prieiga per internetą: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED607320.pdf, (žiūrėta 2022-03-17)
29. *Guide for review authors on assessing study quality*. (2013). Prieiga per internetą: https://cccrg.cochrane.org/sites/cccrg.cochrane.org/files/public/uploads/StudyQualityGuide_May%202013.pdf (žiūrėta 2022-04-01)
30. Harvey L., Green D. (1993). *„Defining Quality", Assessment and Evaluation in Higher Education*
31. Hesse, T . (2009). *The role of higher education in society: valuing higher education*. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/search?q=higher%20education%20role, (žiūrėta 2022-03-06)
32. *Higher Education Resourcing Higher Education in the Flemish Community of Belgium*. (2021). OECD

33. Hoang T.S., Ha N.H., Khuyen P.T. (2018). *Measuring Students' satisfaction with higher education service – An experimental study at Thainguyen University*. International Journal of Business Marketing and Management (IJBMM)
34. *Importance of funding*. Prieiga per internetą: https://gaeu.com/artiklar/importance-of-funding/, (žiūrėta 2022-03-15)
35. Ivanova N., Kuznetsova T. And Khoma I. (2019). *Modern trends in higher education funding*. Modern Science
36. James W., Cihan C. and Cavusoglu M. (2021). *Advances in global education and research*, prieiga internete: https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1048&context=m3publishing, (žiūrėta 2022-04-15)
37. Jelić O, Kedžo M. (2018). *Efficiency vs effectiveness: an analysis of tertiary education across Europe*
38. Johnstone, B. (2003). *Cost Sharing in Higher Education: Tuition, Financial Assistance, and Accessibility in a Comparative Perspective.*

39. *Kaip išmatuoti studijų kokybę*. Prieiga per internetą: https://agenda.strata.gov.lt/kaip-ismatuoti-studiju-kokybe/ , (žiūrėta 2021-12-03)
40. *Kokybė per daug svarbi, kad galėtų būti palikta tik kokybės užtikrinimo agentūroms*. Prieiga internete: https://www.skvc.lt/default/lt/naujienos/pranesimai/kokybe-per-daug-svarbi-kad-galetu-buti-palikta-tik-kokybes-uztikrinimo-agenturoms-, (žiūrėta 2021-10-11)
41. *Kokybės užtikrinimas aukštojo mokslo studijose*. Prieiga per internetą: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-38_lt , (žiūrėta 2021-11-05)
42. Komal Prasad R. and Kumar J. (2013). *Quality Measures in Higher Education: A Review and Conceptual Model*. Journal of Research in Business and Management
43. Kontic L. (2014). *Measuring Service Quality in Higher Education: The Case of Serbia*. Prieiga per internetą:https://www.academia.edu/65801907/Measuring_Service_Quality_in_Higher_Education_The_Case_of_Serbia (žiūrėta 2022-02-10)
44. Kraujutaitytė L. (2002). *Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas
45. Kučaidze, N. (2020). *Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių ir jų įtakos studijų prieinamumui vertinimas Europos Sąjungos valstybėse* (daktaro disertacija)
46. Kwon M. (2019). *The Long-Term Economic Effects of Merit-Based Scholarships*. Northwestern University
47. *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas*.(2009), prieiga internete: https://www.infolex.lt/ta/51734, (žiūrėta 2022-03-06)
48. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl aukštųjų mokyklų išorinio vertinimo tvarkos aprašo ir aukštųjų mokyklų akreditavimo tvarkos patvirtinimo*. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.381569?jfwid=, (žiūrėta 2021-11-17)
49. Liua, Y., Greenb A. and Pensiero N. (2016). *Expansion of higher education and inequality of opportunities: a cross-national analysis. Journal of higher education policy and management* 38, 3

50. *LŠSM. Konkurencingumas ir finansavimo modelis*. (2012). Prieiga per internetą: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/kiti/LAM_pletros_pasiulymas_260207.pdf, (žiūrėta 2022-01-04)
51. Miseliūnaitė, B. ir Vaidelytė E. (2018). *Nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo politikos raida (1990–2018): tarp lokalių ir globalių viešosios politikos veiksnių*. *Viešoji politika ir administravimas,* Nr. 3.
52. *National student fee and support systems in European higher education 2021/2021, Eurydice facts and figures.* (2020). Brussels.
53. *Nutarimas dėl aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos vyriausybės programos.* Prieiga per internetą: https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c (žiūrėta 2022-04-12)
54. Obukhova, T. (2019). *The Practice of Assessing the Quality of Student Education: Perspectives from Finland, Canada, and Hong Kong*. *Journal of History Culture and Art Research* 8(4)
55. Official Journal of the European Union, prieiga internete: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020H1202(01), (žiūrėta 2022-04-28)
56. Parri J. (2002). *Quality in Higher Education.* Prieiga per internetą: *http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.536.8885* (žiūrėta 2022-04-26)
57. Pilkienė S., Sajienė L. (2014). *Aukštojo mokslo ir darbo rinkos sąveika: edukologijos magistrantūros studijų atvejis*. Prieiga internete: https://www.slk.lt/sites/default/files/studijos_2013_knyga_i_puslapi.pdf#page=134, (žiūrėta 2022-01-11)
58. Pociūtė B. (2005). *Pagrindinė akademinės bendruomenės vertybė kokybės kultūra*. Acta Paedagogica Vilnensia
59. Porter S. R. (2012). *Using Student Learning as a Measure of Quality in Higher Education*. Prieiga per internetą: http://hcmstrategists.com/contextforsuccess/papers/PORTER_PAPER.pdf, (žiūrėta 2022-04-02)
60. Pranevičienė B. ir Pūraitė A. (2010). *The financing methods of higher education system*. Jurisprudence 4(122)
61. Pranevičienė, B., Puraitė A. ir Vasiliauskienė V. (2017). *State Financing Impact on Autonomy of Higher Education Institutions and its Link with Economic Activities of Universities*. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics* 28, 5
62. Proteasa V. and Miroiu A. (2016). *Are the Talents Wisely Spent? The Case of Student Subsidies in Romanian Higher Education*
63. Pruskus V., Palevičiūtė O., Kocai E. (2015). *Studentų studijų kokybės vertinimas ir jų lūkesčiai (LEU atvejis)*. Santalka: Filologija. Edukologija
64. Pruvot E.B., Estermann T., Kupriyanova V. and Stoyanova H. (2021). *Public Funding Observatory 2020/2021*. Prieiga internete: https://eua.eu/downloads/publications/pfo%20part%201_ppt%20-%20im.pdf, (žiūrėta 2022-02-01)
65. *Public Funding Observatory Report 2020/2021*. (2021). Prieiga per internetą: https://eua.eu/downloads/publications/eua%20pfo%20part%202%20report.pdf, (žiūrėta 2022-03-31)

66. Pūraitė, A. (2011). *Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas* (daktaro disertacija). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
67. Ritzen, J., ir Želvys R. (2014). *Lietuvos universitetinio aukštojo mokslo politikos iššūkiai. Acta Pedagogica Vilnensia*
68. Rudzkienė V. *Mokslinių tyrimų metodai*. Prieiga per internetą: https://www.slideserve.com/ceri/moksliniu-tyrimu-metodai, (žiūrėta 2022 04 05)
69. Ruževičius J. (2014). *Studijų kokybė: problemos ir tobulinimo įžvalgos*. Prieiga internete: https://alytauskolegija.lt/Dokumentai/2014/30_Ruzevicius.pdf, (žiūrėta 2022-04-05)
70. Salmi and Hauptman (2006). *Resource allocation mechanisms in tertiary education: a typology and an assessment*
71. Salmi, J. and Hauptman, M. A. (2006). *Innovation in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanizms*. Washington: The Worl Bank
72. Schultz, T. W. (1998). *Investavimas į žmones. Gyventojų kokybės ekonomika*. Vilnius: Eugrimas.
73. *SDG Resources for Educators - Quality Education*. Prieiga per internetą: https://en.unesco.org/themes/education/sdgs/material/04, (žiūrėta 2022-02-14)
74. *Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards*. (2004). Prieiga per internetą: https://www.hrk.de/fileadmin/redaktion/hrk/02-Dokumente/02-03-Studium/02-03-02-Qualifikationsrahmen/dublin_descriptors-1.pdf, (žiūrėta 2021-12-15)
75. Šileika, A., ir Tamašauskienė, Z. (2003). *Investicijos į žmogiškąjį kapitalą ir jų efektyvumas*. Ekonomika, 64
76. *Siūlomi pokyčiai aukštojo mokslo srityje*. Prieiga per internetą: https://www.svietimonaujienos.lt/siulomi-pokyciai-aukstojo-mokslo-srityje/ (žiūrėta 2021-01-13)
77. *Skaičiai ir faktai apie gyvenimą Europos Sąjungoje*. Europos Komisija. Prieiga per internetą: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_lt (žiūrėta 2022-01-16))
78. Smaliukienė R., Korsakienė R., ir Prakapas R. (2011). *Švietimo administravimas Europoje: paramos mokyklai modelių lyginamoji analizė*. Viešoji politika ir administravimas
79. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. (2007). Prieiga per internetą: https://www.aqu.cat/doc/doc_87552615_1.pdf, (žiūrėta 2022-03-30)
80. Stumbrys E. (2003). *Lietuvos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas – pirmaeilis dabarties uždavinys*. 2003. Prieiga per internetą: http://skc.vdu.lt/downloads/stud_kok_sistemos_modeliavimas_studija.pdf, (žiūrėta 2021-11-17)
81. Tamutienė L. Ir Matkevičienė R. (2018). *Kokybės samprata aukštajame moksle: kokybės kaip idėjos raiškos aukštųjų mokyklų strateginiuose dokumentuose analizė*. Informacijos mokslai
82. Thacker S. (2020). *Global Trends in Higher Education: Quality in Higher Education*. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/14168585/Global_Trends_in_Higher_Education_Quality_in_Higher_Education (žiūrėta 2022-02-07)

83. Thacker S. (2020). *Global Trends in Higher Education: Quality in Higher Education*
84. *The structure of public student support in Europe*. Prieiga per internetą: https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EV_IB_structure_public_funding.pdf, (žiūrėta 2022-02-14)
85. The Structure of the European Education Systems 2018/19: Schematic Diagrams. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Prieiga per internetą: < https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/structure-european-education-systems-201819-schematic-diagrams_en>, (žiūrėta 2020 01 09)
86. Trostel P.A. (2007). *The Fiscal Impacts of College Attainment*. Research in Higher Education
87. Tulip, P. (2007). *Financing higher education in the United States*. *Economics department working paper No. 584*
88. *Universiteto valdymo modelių tarptautinis lyginamasis tyrimas*. (2011). Tyrimo ataskaita ir galimybių studija. Šiauliai
89. *Valstybinio audito ataskaita: ar užtikrinama studijų kokybė aukštosiose mokyklose.* (2021). Aukščiausioji audito institucija
90. Želvys, R. (2013). *Lietuvos aukštojo mokslo studijų finansavimo politika: istorinė raida ir „studento krepšelio“ modelio įdiegimo padariniai. Acta paedagogica Vilnensia.*
91. Želvys, R., Dukinytė R., Vaitekaitis J. ir kt. (2020). *Švietimo tikslų transformacija į rezultatų rodiklius Lietuvos ir tarptautinėje švietimo politikoje.* Acta Paedagogica Vilnensia
92. Žibėnienė G. (2014). *Studijų rezultatų vertinimas: teorinis ir empirinis pagrindimas: mokslo studija*

PRIEDAI

1 priedas.

ES valstybės pagal procentinę dalį studentų, gavusių paramą 2020/2021metais

ES valstybė	**Procentinė paramą gavusių studentų dalis 2020/2021 metais (ES valstybių studentai)**
Austrija	16
Belgija	20
Bulgarija	9,2
Kroatija	13,3
Kipras	28,5
Čekija	1
Danija	92
Estija	25
Suomija	50,9
Prancūzija	34
Vokietija	12,3
Graikija	1
Vengrija	24
Airija	42
Italija	14
Latvija	5
Lietuva	16
Liuksemburgas	63,3
Malta	95
Nyderlandai	31
Lenkija	13,8
Portugalija	21,8
Rumunija	10,6
Slovakija	9,3
Ispanija	30,6
Švedija	88

Sudaryta darbo autorės

2 priedas.

ES valstybės pagal studentų, mokėjusių studijų įmokas, procentinę dalį 2020/2021metais

ES valstybė	**Procentinė dalis studentų mokėjusių studijų įmokas procentinę dalį dalis 2020/2021metais (ES valstybių studentai)**
Austrija	0
Belgija	90-100
Bulgarija	98
Kroatija	100
Kipras	0
Čekija	0
Danija	0
Estija	0
Suomija	0
Prancūzija	66
Vokietija	0
Graikija	0
Vengrija	35
Airija	60
Italija	73
Latvija	41,5
Lietuva	34,3
Liuksemburgas	100
Malta	0
Nyderlandai	100
Lenkija	100
Portugalija	100
Rumunija	35,5
Slovakija	100
Ispanija	76,5
Švedija	0

Sudaryta darbo autorės

Studijų įmokų lyginamoji analizė ES valstybėse

Šalis	Studijų mokestis EU studentui	Studijų mokestis ne ES studentui
Austrija	Laipsnio siekiantiems ES studentams ir studijų mainų studentams nereikia mokėti mokesčio už mokslą valstybiniuose universitetuose. Jie turi susimokėti mokestį už mokslą tik taikomųjų mokslų universitetuose.	Ne ES studentai moka 726,72 Eur per semestrą valstybiniuose universitetuose. Už studijas valstybiniuose taikomųjų mokslų universitetuose gali būti taikomas didesnis mokestis.
Belgija	Prancūzų bendruomenės šalies dalyje – per metus nuo 374 iki 836,96 Eur. Flamandų bendruomenėje didžiausia mokama įmoka siekia 947.20 Eur. Vokiškai kalbančioje šalies dalyje - vidutiniškai 450 Eur.	Prancūzų bendruomenės įstaigoms nuo 890 iki 4175 Eur per metus. Flamandiškoje dalyje – įmokos yra didesnės ne EU studentams. Vokiškoje šalies dalyje – įmoka nesiskiria nuo EU studentų ir siekia vidutiniškai 450 Eur.
Bulgarija	Įmokos siekia 3000 - 5900 Eur per metus.	Ne ES studentai moka didesnes įmokas už mokslą.
Slovakija	Mokestis už mokslą Slovakijoje skiriasi priklausomai nuo studento tautybės. Bulgarijos ir ES šalių studentai mokės įmokas nuo 580 EUR iki 12 200 EUR per metus.	Tarptautiniai studentai, kurie nėra iš vienos iš ES šalių, gali tikėtis mokėti nuo 1000 EUR iki 5000 EUR per metus.
Malta	EU šalių studentams kaip ir nacionaliniams aukštasis mokslas yra nemokamas	Trečiųjų šalių piliečiai gali mokėti iki 1080 EUR už semestrą
Rumunija	Rumunijos ir ES studentams įmoka per metus gali siekti 4800 Eur.	Ne ES piliečiai įprastai už studijas moka daugiau.
Estija	Studijų programos, dėstomos estų kalba, yra nemokamos, nepriklausomai nuo pilietybės. Jei dėstoma ne estų kalba įmoka už mokslą varijuoja nuo 1600 iki 7500 Eur per metus.	Ne ES studentams įmokos yra didesnės.
Kipras	Įmokos svyruoja nuo 3000 iki 13000 Eur per metus.	Ne ES studentams įmokos yra didesnės.
Kroatija	Įmokos siekia 2200 EUR - 3600 EUR per metus.	Įprastai mokestis yra didesnis.

Čekija	Jei dėstoma čekų kalba, mokesčio už mokslą nėra. Užsienio kalba dėstomų kursų mokestis paprastai prasideda nuo 1000 Eur per semestrą.	
Danija	EU šalių studentams kaip ir nacionaliniams aukštasis mokslas yra nemokamas	Mokestis už mokslą skiriasi priklausomai nuo studijų programos. Tačiau ne ES studentų studijų mokestis paprastai yra vidutiniškai 10000 eur per metus
Suomija	EU šalių studentams kaip ir nacionaliniams aukštasis mokslas yra nemokamas	Ne ES studentai turi mokėti mokestį už mokslą, kuris paprastai svyruoja nuo 4000 iki 12000 EUR per metus, priklausomai nuo programos.
Prancūzija	Studentų mokama studijų kaina valstybiniuose universitetuose nuo 189,10 EUR per metus bakalauro laipsniui įgyti, iki 261,10 EUR per metus (magistrantūros programoms) ir 396,10 EUR per metus (doktorantūros studijoms).	
Vokietija	Studentams nereikia mokėti mokesčio už mokslą, jei jie gali baigti studijų programas per nustatytą laiką. Antrosios pakopos programose (magistrantūros studijose) gali būti taikomi mokesčiai.	
Graikija	Aukštojo mokslo studijos yra nemokamos.	Mokestis už aukštąjį mokslą skiriasi priklausomai nuo įstaigos ir studijų programos. Paprastai ne ES studentai per metus turi mokėti maždaug 1000 Eur studijų mokestį.
Vengrija	Mokesčiai dieninių studijų studentams svyruoja nuo 644,56 eur iki 13451,66 Eur.	Mokestis už mokslą skiriasi priklausomai nuo įstaigos ir studijų programos. Paprastai ne ES studentai turi mokėti maždaug 1000 Eur studijų mokestį per semestrą.
Airija	Mokestis už mokslą gali siekti 3000 eur per mokslo metus.	Ne ES studentams mokos už aukštąjį mokslą yra paprastai 2-3 kartus didesni nei ES ir nacionaliniams studentams.
Italija	Mokestis už aukštąjį mokslą skaičiuojamas pagal studento pajamas. Todėl mokesčiai gali svyruoti nuo 0 iki daugiau nei 2000 EUR per mokslo metus. Vidutinis pirmosios pakopos (bakalauro laipsniai) ir antrosios pakopos (magistrantūros) studijų mokestis siekia apie 1500 Eur per mokslo metus.	

Latvija	ES studentai moka mokestį nuo maždaug 1200 Eur iki virš 9900 Eur per mokslo metus.	Ne ES studentai moka didesnį studijų mokestį, palyginti su ES studentais, paprastai nuo 2500 EUR iki 11300 EUR per mokslo metus.
Lietuva	ES studentams mokestis už aukštąjį mokslą svyruoja nuo 950 EUR iki 5250 EUR per mokslo metus pirmosios pakopos (bakalauro) laipsniams ir nuo 2100 EUR iki 6200 EUR per metus už antrosios pakopos (magistro) laipsnius.	Ne ES studentai moka didesnį mokestį už mokslą, palyginti su ES ir nacionaliniais studentais.
Liuksemburgas	Visi studijuojantys (tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai ir ES studentai) moka įmokas už AM, kurios gali siekti iki 800 EUR/metus.	
Nyderlandai	ES dieninių studijų studentai moka iki 2209 Eur studijų mokestį per metus.	Ne ES valstybių studentai turi sumokėti visą studijų ir registracijos mokestį.
Lenkija	ES dieninių studijų valstybinėse aukštosiose mokyklose Lenkijoje mokėti nereikia, jei studijų programa vykdoma lenkų kalba. Kai kurioms užsienio kalba mokomoms programoms gali būti taikomi mokesčiai už mokslą.	Ne ES studentai ir neakivaizdinių studijų studentai turi mokėti nuo maždaug 2000 eurų per metus.
Portugalija	Nuolatinių studijų studentams, studijuojantiems bakalauro ir magistrantūros studijų programas, reikia mokėti maždaug 950 - 1250 EUR studijų mokestis per mokslo metus. Trečiosios pakopos programose (PhD laipsniai) vidutinė studijų kaina siekia apie 2500 - 3000 EUR per mokslo metus.	
Slovėnija	ES šalių studentams kaip ir nacionaliniams, bei ne ES valstybių studentams aukštasis mokslas yra nemokamas.	
Ispanija	Studentai moka studijų įmokas už kiekvieną kreditą, pradedant nuo vidutiniškai 12,50 EUR už kreditą.	
Švedija	ES studentams ir studijuojantiems pagal mainų programas nereikia mokėti mokesčio už aukštąjį mokslą.	Ne ES studentai turi mokėti pilną studijų mokestį, pradedant nuo maždaug 9700 EUR per metus.

Šaltinis: parengta pagal StudyinEurope.eu duomenis, prieiga internete: https://www.studyineurope.eu/tuition-fees, (žiūrėta 2022-01-15)

Finansinės paramos rūšių, taikomų Europos Sąjungos šalyse lyginamoji analizė

Šalis	Negrąžintina finansinė parama (Viešieji grantai)	Grąžintina finansinė parama (Studijų paskolos)
Austrija	Svarbiausia tiesioginė studento parama yra studijų stipendija, kuri mokama kas mėnesį iki 10 092 EUR per metus, remiantis socialiniais kriterijais ir gerais akademiniais rezultatais. (Nuopelnais grįsti ir pasiekimais grįsti grantai)	Nacionalinė studentų paskolų sistema nėra sukurta.
Belgija	Mažas pajamas gaunantiems studentams yra prieinamos valstybės poreikiais pagrįstos stipendijos. Sumos svyruoja nuo 409 iki 4 966 EUR per metus, priklausomai nuo namų ūkio (tėvų) pajamų.	Situacija skiriasi priklausomai nuo regionų. Prancūziškoje dalyje studentų tėvai gali imti paskolą studijoms finansuoti, jei turi bent tris išlaikomus vaikus. Vokiškoje bei flamandiškoje šalies dalyse neteikiama valstybės subsidijuojamų paskolų.
Malta	Pirmosios pakopos dieninių studijų studentai turi teisę gauti tikslinę stipendiją pragyvenimui iki 798,81 EUR per metus.	Nacionalinė studentų paskolų sistema nėra sukurta.
Estija	Dotacijų sistema apima poreikiais ir nuopelnais pagrįstą paramą. Poreikiais pagrįstos stipendijos svyruoja nuo 75 iki 220 EUR per mėnesį, priklausomai nuo šeimos pajamų. Studentai gali pretenduoti į nuopelnais grįstą stipendiją 100 EUR per mėnesį, kuri mokama remiantis paskutinių semestrų mokymosi rezultatais.	Estijos piliečiai arba asmenys, turintys leidimą nuolat gyventi, studijuojantys dieninėse studijose turi teisę gauti valstybės garantuojamą studijų paskolą. Didžiausia galima suma yra 2 500 EUR per mokslo metus.
Kipras	„Studento pašalpa“ yra tikslinė, poreikius atitinkanti subsidija, skirta padengti pragyvenimo, knygų, nuomos ir	Šalyje yra sukurta valstybinė paskolų sistema studijuojantiems. Metinė suma svyruoja nuo 1 700 EUR iki 8 000 EUR ir turėtų padengti pragyvenimo

	kompiuterio išlaidas. Ji skiriama studentams, atsižvelgiant į jų socialinę ir ekonominę padėtį. Didžiausia suteikiama suma – 3 692 EUR per metus. Studentai taip pat gali gauti stipendiją iki 3000 EUR per metus, remiantis jų mokymosi rezultatais.	išlaidas bei mokesčius už mokslą.
Rumunija	Poreikiais pagrįstos stipendijos skiriamos atsižvelgiant į studento finansinę padėtį. Dotacijų sumos svyruoja nuo 104 iki 121 EUR per mėnesį. Stipendija už aukštus pasiekimus gali siekti iki 1 242 eur per mėnesį	Jokios paskolos studijoms, mokesčių lengvatos studentų tėvams ar pašalpos šeimai netaikomos.
Kroatija	Poreikiais grįstos dotacijos skiriamos atsižvelgiant į studentų namų ūkio pajamos vienam namų ūkio nariui arba studento negalios tipą. Dotacijos suma yra 158,55 EUR per mėnesį. Galimos ir stipendijos, atsižvelgiant į mokslo pasiekimus.	Nacionalinė studentų paskolų sistema nėra sukurta.
Slovakija	Studentai, atitinkantys konkrečias (socialines) sąlygas, gali gauti poreikiais pagrįstą stipendiją, kurią teikia ministerija ir tiesiogiai valdo aukštosios mokyklos. Mėnesio suma svyruoja nuo 10 iki 300 EUR. Nuopelnais pagrįstos stipendijos suma siekia 500 EUR per metus.	Valstybės subsidijuojamas paskolas iš Švietimo rėmimo fondo gali gauti nuolatinių ir neakivaizdinių studijų studentai visai įprastai studijų programų trukmei. Paskolos svyruoja nuo 500 iki 3 500 EUR per metus.
Bulgarija	Dotacijos pagal poreikį teikiamos 12 - ai mėnesių. Aukštosios mokyklos taip pat skiria stipendijas, pagrįstas akademiniais nuopelnais. Dotacijų sumos svyruoja nuo 35 iki 77 EUR per mėnesį.	Paskolas su valstybės garantija gali gauti visi nuolatinių pirmosios ir antrosios studijų pakopos studentai iki 35 m. Galimos dviejų rūšių paskolos - studijų kainai ir pragyvenimo išlaidoms padengti.
Čekija	Sunkioje ekonominėje padėtyje esantys studentai gali gauti socialines stipendijas, t. y. poreikius atitinkančias stipendijas (1503,40 EUR per metus).	Nacionalinė studentų paskolų sistema nėra sukurta.

Danija	Valstybines stipendijas gali gauti visi Danijos dieninių studijų studentai, kurių pajamos neviršija nustatyto dydžio. Stipendijos dydis siekia iki 838,92 EUR per mėnesį 12 - ai mėnesių per metus.	Valstybės paskolos iki 429,20 EUR per mėnesį galimos visiems nuolatinių studijų studentams, turintiems teisę gauti valstybės dotaciją.
Suomija	Teikiami poreikiais grįsti grantai – 2275 EUR per metus.	Teikiamos valstybinės studijų paskolos, kurių vertė svyruoja nuo 400 iki 650 EUR per mėnesį.
Prancūzija	Teikiami poreikiais grįsti grantai – nuo maždaug 1032 iki 5679 EUR per metus. Studentai, gaunantys poreikiais pagrįstą stipendiją, taip pat gali gauti papildomą stipendiją, pagrįstą nuopelnais, kuri sudaro 900 EUR per metus.	Galima gauti paskolas su valstybės garantija iki 15 000 EUR per metus.
Vokietija	Skiriamos įvairių rūšių nuopelnais pagrįstos stipendijos. Stipendijų suma svyruoja nuo 300 iki 1 161 EUR per mėnesį.	Šalyje yra sukurta bendra visuomeninė studentų parama (BAföG). Ši parama suteikia pusę individualios sumos, skiriamos kaip dotacija, o kita pusė dotacijos – suteikiama kaip paskola.
Graikija	Nors atsižvelgiama ir į akademinius rezultatus, stipendijos daugiausia yra pagrįstos poreikiais (iki 3420 EUR per metus)	Antrosios pakopos studentai gali kreiptis dėl valstybės garantuojamų paskolų iki 45 metų, jei atitinka akademinius ir socialinius ekonominius reikalavimus.
Vengrija	Poreikiais grįstų grantų suma siekia 3352.23 iki EUR per metus. Pasiekimais grįsti grantai gali siekti iki 9201.36 EUR per metus.	Maksimali teikiama studijų paskolos suma siekia 983.65 EUR semestrui.
Airija	Poreikiais grįstų stipendijų dydžiai svyruoja nuo 305 iki 5 915 EUR per mokslo metus.	Paskolų aukštojo mokslo studijų išlaidoms padengti sistema šalyje nėra įdiegta.
Italija	Valstybinės stipendijos skiriamos atsižvelgiant į ekonominį poreikį ir akademinius nuopelnus. 2020–2021 m. minimali dotacijos suma yra 1 981,75 Eur, o didžiausia – 5 257,74 Eur akademiniams metams.	Studentai gali gauti „garbės paskolas“, kad galėtų pradėti studijas universitete. Universitetai turi pasirašyti sutartis su bankais ir garantuoti paskolas.

Latvija	Valstybinės stipendijos visų pirma yra pagrįstos akademiniais nuopelnais. 2020/21 m. valstybinių dotacijų studentams dydis padidintas iki 200,00 Eur/mėn.	Dviejų rūšių paskolos, mokesčiams už mokslą ir pragyvenimo išlaidoms studijų metu, yra prieinamos.
Lietuva	Teikiamos poreikiais grįstos bei pasiekimais grįstos stipendijos. 2020 m. socialinė poreikiais grįsta stipendija yra 253,5 Eur per mėnesį. Skatinamosios stipendijos už akademinius pasiekimus siekia iki 3 728 eurų per metus.	Maksimali pragyvenimo išlaidų suma teikiama paskolos metu yra 1 950 EUR per metus studijoms namuose ir 2 340 EUR per metus studijoms užsienyje.
Liuksemburgas	Finansinė valstybės pagalba yra „paketas“, kurį gali sudaryti tik dotacija, dotacija ir paskola arba tik paskola. Maksimalus finansinės paramos suma (stipendija ir paskola kartu), kurią studentas gali gauti per mokslo metus, yra 16 290 EUR. studijoms Liuksemburge, bei 18 862 EUR, jei studijos vyksta užsienyje.	
Nyderlandai	Valstybės teikiama subsidija pagal poreikius siekia 403,17 Eur per mėnesį (4 838,04 Eur per metus).	Galimos dvi paskolos: viena pragyvenimo išlaidoms padengti iki 897,65 EUR per mėnesį, kita 178,58 Eur per mėnesį studijų įmokoms padengti.
Lenkija	Bendra studento poreikius ir nuopelnus pagrįstų stipendijų suma per mėnesį negali viršyti 38 procentų aukštųjų mokyklų profesorių atlyginimo. (t. y. 539.15 eur per mėnesį, 5393,29 EUR per metus).	Studentai bet kuriuo studijų metu gali pretenduoti į paskolas iki 2214,18 EUR per metus.
Portugalija	Poreikiais pagrįstos dotacijos sumos priklauso nuo mokesčių dydžio ir svyruoja nuo 872 EUR iki 5 524 EUR per metus. Nuopelnais pagrįstos dotacijos siekia 3 175 EUR per metus.	Paskolų aukštųjų mokyklų studentams sistema buvo atkurtos 2018 m. pabaigoje pio, tačiau dėl įgyvendinimo sunkumų, duomenų kol kas nėra.
Slovėnija	Teikiamos dviejų rūšių stipendijos:	Valstybinių paskolų sistema studentams nėra sukurta.

	poreikiais grįstų grantų maksimali suma siekia 4428 EUR/metus, pasiekimais grįstos stipendijos siekia 3312 EUR/metus.	
Ispanija	Nacionalinė bendroji stipendija susideda iš kelių dalių (fiksuotų sumų, kintamos sumos, stipendijos už mokslą ir kt suma, susijusi su akademine kompetencija). Kiekvienas studentas, priklausomai nuo jo šeimos pajamų, gali gauti vieną ar daugiau komponentų. Tai fiksuota 1 700 eurų suma, pagrįsta studento šeimos pajamomis ir fiksuota 1 600 Eur suma pragyvenimo išlaidoms padengti.	Valstybinių paskolų sistema studentams nėra sukurta.
Švedija	Studentai gali gauti 79,47 eur stipendiją per savaitę 40 savaičių per metus. Jie yra visuotinai prieinami visiems studijuojantiems, nepriklausomai nuo tėvų pajamų ne ilgiau kaip šešerius metus, iki maksimalaus 56 metų amžiaus. Grantų suma per metus yra 3178,77-4766,23 EUR, priklausomai nuo to, ar studentas turi vaikų.	Nuolatinių studijų studentams visuotinai prieinamos paskolos su valstybės garantija 182,69 EUR/savaitę 40 savaičių per metus daugiausia šešeriems metams.

Šaltinis: parengta pagal StudyinEurope.eu duomenis, prieiga internete: https://www.studyineurope.eu/tuition-fees, (žiūrėta 2022-01-15)

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtaka studijų kokybei. Analizuojama kaip valstybės pasirinktas aukštojo mokslo finansavimo modelis gali lemti aukštojo mokslo studijų kokybę. Pirmoje darbo dalyje pateikiama aukštojo mokslo finansavimo specifika, pristatomi aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai ir metodai, bei aukštojo mokslo finansavimo modelių klasifikavimo kriterijai, finansavimo modelių rūšys ir savybės. Taip pat pristatoma aukštojo mokslo studijų kokybės samprata ir kokybės aukštajame moksle vertinimo ir užtikrinimo metodai. Antroje dalyje parengiama aukštojo mokslo finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodika. Trečioje darbo dalyje atliekama aukštojo mokslo finansavimo modelių ES valstybėse lyginamoji analizė bei AMS finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimas.

Raktiniai žodžiai: aukštasis mokslas, aukštojo mokslo studijos, aukštojo mokslo finansavimas, viešasis ir privatus finansavimas, grantai, aukštojo mokslo kokybė, kokybės užtikrinimas.

ANNOTATION

The influence of higher education financing models on the quality of studies is analyzed in the master 's thesis. It is analyzed how the model of higher education financing chosen by the state can determine the quality of higher education studies. The first part of the work presents the specifics of higher education funding, presents the sources and methods of higher education funding, as well as the criteria for classification of higher education funding models, types and characteristics of funding models. The concept of higher education quality and methods of quality assessment and assurance in higher education are also presented. The second part develops a methodology for assessing the impact of higher education funding models on the quality of studies. In the third part of the work, the comparative analysis of higher education financing models in the EU state and the evaluation of the impact of AMS financing models on the quality of studies are performed.

Key words: higher education, higher education studies, higher education funding, public and private funding, grants, higher education quality, quality assurance.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe „**Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimas Europos sąjungos valstybėse**“ išanalizuota ir susisteminta aukštojo mokslo studijų finansavimo specifika. Aptarti aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai, metodai ir modeliai. Pristatytos kokybės aukštajame moksle koncepcijos. Išskirti modeliai, labiausiai orientuoti siekiant kokybės aukštajame moksle.

Magistro darbo tikslas – atlikus aukštojo mokslo finansavimo modelių analizę Europos sąjungos valstybėse, atskleisti kaip valstybės pasirinktas aukštojo mokslo finansavimo modelis lems aukštojo mokslo studijų kokybę. Magistro darbe duomenų rinkimui taikomi teoriniai dokumentų analizės, lyginamasis ir empiriniai metodai. Analitinei daliai taikomi lyginamosios ir sisteminės analizės tyrimo metodai.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas ir trys pagrindinės dalys, kuriose siekiama įgyvendinti iškeltus darbo uždavinius. Pirmoje darbo dalyje pateikiama aukštojo mokslo finansavimo specifika, pristatomi aukštojo mokslo finansavimo šaltiniai ir metodai, bei aukštojo mokslo finansavimo modelių klasifikavimo kriterijai, finansavimo modelių rūšys ir savybės. Taip pat pristatoma aukštojo mokslo studijų kokybės samprata ir kokybės aukštajame moksle vertinimo ir užtikrinimo metodai. Antroje dalyje parengiama aukštojo mokslo finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimo metodika. Trečioje darbo dalyje atliekama aukštojo mokslo finansavimo modelių ES valstybėse lyginamoji analizė bei aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių įtakos studijų kokybei vertinimas. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, anotacija ir darbo santrumpa lietuvių bei anglų kalbomis.

Remiantis oficialiais ES statistikos duomenimis ir nacionaliniais ES valstybių aukštajam mokslui skirtais dokumentais atlikta aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą lyginamoji analizė ES valstybėse, atskleidžiant: 1. Aukštojo mokslo studijų finansavimo pasidalijimą tarp viešojo ir privataus sektorių ES valstybėse; 2. ES valstybėse taikomų aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių pagal studijų įmokas ir gaunamą finansinę paramą ypatumus; 3. Aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių taikomus studijų įmokas ir gaunamos finansinės paramos dydžius ES valstybėse.

Atlikus aukštojo mokslo studijų finansavimo modelių pagal išlaidų pasidalijimą įtakos aukštojo mokslo studijų kokybei vertinimą, atskleista, jog labiausiai į aukštojo mokslo studijų kokybę orientuoti yra aukštojo mokslo studijų finansavimo modeliai, kuriuose matomas požiūris į ryšį tarp aukštojo mokslo studijų įmokos ir negrąžintinos viešosios finansinės paramos, kaip - „*Dauguma studijuojančių moka studijų įmokas –dauguma studijuojančiųjų gauna finansinę studijų paramą“* bei „*Mažuma studijuojančių moka studijų įmokas – tačiau gaunančių finansinę studijų paramą yra didelė“*.

Darbo apimtis: 114 puslapių, pateikta 12 lentelių, 37 paveiksla, panaudoti 92 literatūros šaltiniai.

Raktiniai žodžiai: aukštasis mokslas, aukštojo mokslo studijos, aukštojo mokslo finansavimas, viešasis ir privatus finansavimas, grantai, aukštojo mokslo kokybė, kokybės užtikrinimas

SUMMARY

In the master's thesis "**Evaluation of the Influence of Higher Education Financing Models on the Quality of Studies in the European Union Countries**", the specifics of higher education financing are analyzed and systematized. Sources, methods and models of higher education funding are discussed. Concepts of quality in higher education are presented. Models that are most focused on achieving quality in higher education are singled out.

The aim of the master's thesis is to reveal how the model of higher education financing chosen by the state will determine the quality of higher education after the analysis of higher education financing models in the European Union. In the master's thesis, theoretical document analysis, comparative and empirical methods are used for data collection. Analytical and systematic analysis research methods are applied to the analytical part.

The master 's thesis consists of an introduction and three main parts, which aim to implement the tasks of the work. The first part of the work presents the specifics of higher education funding, presents the sources and methods of higher education funding, as well as the criteria for classification of higher education funding models, types and characteristics of funding models. The concept of higher education quality and methods of quality assessment and assurance in higher education are also presented. The second part develops a methodology for assessing the impact of higher education funding models on the quality of studies. In the third part of the work, the comparative analysis of higher education financing models in the EU countries and the evaluation of the impact of higher education financing models on the quality of studies are performed. At the end of the work, conclusions, recommendations, bibliography, annotation and abbreviation of the work in Lithuanian and English are presented.

Based on official EU statistics and national documents on higher education in the EU Member States, a comparative analysis of higher education funding models by cost-sharing in the EU countries was performed, revealing: 1. The distribution of higher education funding between the public and private sectors in the EU; 2. Peculiarities of the financing models of higher education studies applied in the EU countries according to the tuition fees and the received financial support; 3. The tuition fees applied by higher education study funding models and the amounts of financial support received in the EU.

The evaluation of higher education funding models revealed that funding models for higher education which are most focused on the quality of higher education are the ones where: most students pay tuition fees - the majority of students receive financial study support, and the minority students pay tuition fees - but those who receive financial study support are high.

Thesis consists of: 114 pages, 12 tables, 37 figures, 92 references.

Key words: higher education, higher education studies, higher education funding, public and private funding, grants, higher education quality, quality assurance